

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Vliv sociálního kurátora na osobnost dítěte

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Alena Plšková

Vypracovala:
Bc. Jitka Chmelová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Vliv sociálního kurátora na osobnost dítěte*“ zpracovala samostatně o použila literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Hranice 18. 3. 2009

.....
Bc. Jitka Chmelová

Poděkování:

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou a odbornou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Jitka Chmelová

ÚVOD	1
1. SOCIÁLNÍ KURÁTOR V SYSTÉMU SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	3
1.1 Vymezení pojmu a práce kurátora pro mládež.....	3
1.2 Legislativní vymezení práce sociálního kurátora.....	5
1.3 Práce sociálního kurátora s klientem.....	8
1.4 Osobnost člověka a determinanty jejího rozvoje.....	9
1.4.1 Skupina – důležitý sociologický pojem.....	11
1.4.2 Rodina jako primární skupina.....	13
1.4.3 Ostatní skupiny.....	16
1.4.4 Nezastupitelná úloha výchovy a prostředí v procesu socializace.....	18
1.5 Sociální kurátor pro dospělé.....	22
2. KRIMINALITA A DELIKVENCE MLÁDEŽE.....	24
2.1 Příčiny delikventního chování mládeže.....	26
2.2 Nejčastější trestná činnost dětí a mladistvých.....	27
2.3 Základní pojmy vybrané z trestního zákona.....	30
3. PREVENCE KRIMINALITY DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	33
3.1 Členění prevence.....	33
3.2 Účinnost prevence a úloha státu v prevenci kriminality.....	35
3.3 Volný čas jako důležitá součást prevence.....	37
3.3.1 Limity efektivity volného času.....	39
3.3.2 Pohybové aktivity jako způsob trávení volného času.....	40
3.3.3 Instituce s volnočasovou aktivitou.....	41
4. SPOLUPRÁCE SOCIÁLNÍHO KURÁTORA Z PROFESNÍHO HLEDISKA.....	43
4.1 Probační a mediační služba.....	43
4.2 Úloha Policie ČR a Městské policie.....	44
4.3 Nejznámější výchovná zařízení pro děti - dětské domovy a SVP.....	46
4.4 Školy, výchovní poradci ve školách.....	48
5. EMPIRICKÁ ČÁST.....	51
5.1 Formulace výzkumného problému.....	51
5.2 Stanovení výzkumného cíle a hypotéz.....	51
5.3 Metodologie empirické části.....	52
6. VLASTNÍ ŠETŘENÍ A ANALÝZA VÝSLEDKŮ.....	56
6.1 Vyhodnocení hypotéz.....	73
6.2 Diskuse.....	73
6.3 Závěr šetření.....	74
ZÁVĚR	76
RESUMÉ	78
LITERATURA A PRAMENY	80
SEZNAM PŘÍLOH	83

Úvod

Moje práce na téma „*Vliv sociálního kurátora na osobnost dítěte*“ je rozdělena do šesti kapitol. V první kapitole vymezuji *pojem sociálního kurátora pro mládež*, jeho práci s klientem, rodinou i zákony a normy důležité pro výkon jeho povolání, ve druhé navazuji problematikou *kriminality a delikvence mládeže*, následuje část věnovaná *prevenci a úloze volného času*, čtvrtá kapitola nastiňuje *spolupráci kurátorů s policií, Probační a mediační službou, školami apod.*, a svoji práci zakončuji praktickými kapitolami – *empirickou částí a vlastním šetřením*, kde řeším *výzkumný úkol*.

Téma práce jsem si vybrala z několika důvodů. Hlavními je spojení profesního zájmu se studijním. Spojení důležitých témat sociologie, pedagogiky (sport, volný čas), psychologie (motivace, osobnost) a praxe je pro mě zajímavé z hlediska mého studia sociální pedagogiky, kdy si při zpracování daného tématu mohu ověřit teoretické znalosti. Neméně důležité v rozhodování o výběru tématu bylo moje působení v profesi sociálního kurátora pro mládež a dospělé.

Cílem mé práce je zmapovat podmínky, v nichž sociální kurátoři pracují, právní a zákonný rámec jejich činnosti, orgány veřejné správy v České republice a jiné instituce, které jsou v součinnosti s prací sociálních kurátorů. Svoji pozornost zaměřím i na děti a mladistvé, kteří se stanou klienty sociálního kurátora. Domnívám se, že problémové děti nutně potřebují pomoc zvenčí, od člověka nestranného. Logicky jím může být sociální kurátor.

Základním přístupem při vypracování práce je přístup systémový. Za hlavní metodu při zpracování diplomové práce jsem zvolila analýzu dotazníků, jejich statistické vyhodnocení a deduktivní vyvození závěrů. Dotazník jako metoda je vhodná k získávání většího počtu potřebných informací.

Informační zdroje, potřebné k sepsání práce jsem čerpala v literatuře, z internetu, v knihovně, z rozhovorů s kolegy pracujícími v sociální oblasti, ve školství, s pracovníky Policie ČR, Probační a mediační služby a z vlastních zkušeností.

Každodenní život je plný nejrůznějších obtíží a překážek. Schopnost přizpůsobovat se změnám a umění vyrovnat se s nimi ovlivňuje nejen způsob prožívání a chování člověka vystaveného náhlé zátěži. Velkou roli hraje prostředí a socializace jedince. Zátěžovými a krizovými situacemi prochází téměř každý, patří k životu a je nepravděpodobné, že by se jim dalo docela vyhnout. Zcela bez pochyby záleží na výchově dětí ze strany rodičů, jaké jim sami určí hranice, jak je pro běžný život připraví a jak potomky naučí zvládat situace, jaké mu předají hodnoty a zkušenosti. Občas právě v tomto směru rodina selhává.

Rizikovou je myšlena taková mládež, kde se očekává zvýšené riziko sociálního konfliktu. Veřejnost je vůči ní naladěna velmi odmítavě. Sociální pracovníci se na tuto skupinu společnosti zaměřují a snaží se mladistvým pomoci s jejich problémy. Při práci se svými klienty se často dostávají do situací, při kterých se musí rozhodovat o způsobu intervence a řešení problému klienta. Bohužel existující limity (nedostatek peněz, času na jednotlivého klienta aj.) omezují práci kurátorů, kteří, nemohou se svými klienty pracovat tak, jak by si představovali.

V poslední době se ozývají hlasy, že mladí lidé a dokonce již i děti ve zvýšené míře páchají trestnou činnost. Statistikami je dokládán nárůst trestné činnosti, nárůst brutality při páčání trestné činnosti a snižování věku pachatelů. Dokonce se mluví se o ohrožení společnosti a o potřebě společnost před mladistvými a dětmi chránit. Tento přístup se mi zdá nesmyslný. Kdo má odpovědnost, děti za společnost či společnost za děti? Kdo vychovává a formuje, děti dospělé či dospělí děti? Co je příčina a co je důsledek? Na nárůst kriminality dětí a mladistvých má nesporně vliv celospolečenské klima, funkčnost rodiny, vedení dětí ve škole, naplnění jejich volného času zájmovými aktivitami atd. V případech dětské trestné činnosti je nezbytné hledat zdroj problémů s dětskou delikvencí v rodině a vést k zodpovědnosti zejména rodiče.

Kurátoři pro mládež jsou lidé, kteří zasahují do života mladých lidí a dětí v náročných situacích a snaží se jejich problémy řešit pomocí sociální práce. Sociální práce má dvě dimenze. V první slouží společenským zařízením, které daly k této práci podnět. Ve druhé se cítí být spojena s lidmi, kteří se dostali do stavu nouze, ať už náhodně přičiněním okolnostmi anebo nezřídká i vlastním selháním. Sociální kurátor může těmto jedincům poskytnout poradenství, pomoc, některé další drobné úkony k zabezpečení potřeb klienta, asistenci apod.

1. Sociální kurátor v systému sociální práce

„Sociální kurátor je specializovaný sociální pracovník, který na základě diagnostické činnosti a ve spolupráci s dalšími institucemi poskytuje sociální služby a dávky. Zároveň poskytuje, doporučuje, případně zprostředkovává sociální, právní a psychologickou pomoc osobám, kterým hrozí bez pomoci společnosti sociální vyloučení a propadnutí se do chudoby, z důvodu jejich tíživé životní situace“¹.

Práce sociálního kurátora je neoddělitelnou součástí funkčního sociálního systému. Předchází na místní úrovni nepříznivým sociálním jevům, tlumí a snižuje možné sociální propady jednotlivců a jejich následné vyloučení. Velký vliv má jeho práce na prevenci kriminality, na ochranu občanů a jejich majetku. Svým působením dotváří občanskou společnost a napomáhá k uplatňování občanské odpovědnosti a sounáležitosti.

1.1 Vymezení pojmu a práce kurátora pro mládež

Kurátor pro děti a mládež je státním úředníkem. Sociální kurátor při práci s klienty působí v oblasti přenesené působnosti, tj. v oblasti výkonu státní správy, která je zajišťována obecními úřady obcí s rozšířenou působností. Kurátoři se starají o obtížně vychovatelné děti a mládež, o mladistvé, kteří páchají trestnou činnost a v neposlední řadě o rodiny těchto mladistvých. Jinými slovy provádějí komplexní sociálně-právní poradenství v problémových rodinách a s problémovými skupinami nebo jedinci. Vyhledávají děti, jejichž rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za jejich výchovu, neplní své povinnosti, nezabezpečují dostatečně péči o ně nebo jejich výchovu či zdárný vývoj ohrožují, případně narušují. Působí tak, aby došlo k odstranění příčin i důsledku takového chování dospělých osob.

¹ www.slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-kurator (citace ze dne 11.10.2008)

Ve své činnosti se kurátoři zaměřují na:

- sledování vývoje dětí a mladistvých s poruchami chování, nad kterými byl stanoven dohled. V uvedených rodinách se provádí pravidelné návštěvy.
- u problémových a nezvladatelných dětí podávají kurátoři soudu podnět k nařízení ústavní výchovy a zprostředkovávají jejich umístění do diagnostických ústavů. Jsou povinni nejméně jednou za tři měsíce navštěvovat děti, kterým byla nařízena ústavní výchova v zařízení a jsou v kontaktu s rodiči nebo osobami odpovědnými za jejich výchovu za účelem odstranění důvodů, pro které bylo dítě umístěno do ústavního zařízení. V případě, že pominuly důvody pro nařízení ústavní výchovy, dávají soudu podněty na její zrušení. Po propuštění dětí nebo mladistvých z ústavní či ochranné výchovy pečují o to, aby tyto osoby byly přijaty do škol, vhodných učebních oborů a zaměstnání. V rámci této činnosti spolupracují se školami, úřady práce, zaměstnavateli apod.
- mládež pracují s rodinami, ve kterých žijí děti s poruchami chování a které se dopustily trestného činu, rodičům poskytují pomoc.
- v rámci přípravného řízení spolupracují s orgány Policie ČR. Následně se osobně zúčastňují řízení u soudu v trestních věcech mladistvých. Kurátoři vypracovávají na žádost policie, soudů a státního zastupitelství zprávy o výchovném prostředí nezletilých, jejich chování a stupni mravního narušení.
- v souladu se zněním zákona o přestupcích se zúčastňují přestupkového řízení, které je vedeno proti mladistvým.
- v rámci činnosti komise pro sociálně-právní ochranu dětí připravují podklady pro její jednání — vedení pohovoru s nezletilými nebo řízení o výchovných opatřeních komise. Jednání komise se podle potřeby zúčastňují osobně.
- samozřejmostí je vzájemná spolupráce s obecními úřady, zdravotnickými zařízeními, policií, soudy, státními zastupitelstvími, zaměstnavateli nezletilých a dalšími zainteresovanými orgány a organizacemi.
- stejně jako terénní sociální pracovnice podávají kurátoři v případě ohrožení života nebo příznivého vývoje dítěte návrh k soudu na nařízení předběžného opatření dle § 76a občanského soudního řádu v platném znění.
- při podezření ze spáchání trestného činu na dítěti, podává podněty k zahájení trestního stíhání příslušným orgánům (ohrožování mravní výchovy, týrání dítěte, opuštění dítěte).

- v oblasti sociálně patologických jevů u dětí a mládeže analyzují ve svěřeném územním obvodu situaci, podílí se na organizování a realizaci preventivních opatření směřujících proti kriminalitě mládeže, alkoholismu a drogové závislosti.
- zabezpečují sociálně právní ochranu dětí a mladistvých — uplatňují garanci ochrany práv nezletilých dětí, zprostředkovávají odbornou specializovanou pomoc jednotlivcům i rodinám ze strany zdravotnických a jiných odborných zařízení².

1.2 Legislativní vymezení práce sociálního kurátora

Ve své práci se kurátor opírá zejména o Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., Zákon o rodině 94/1963 Sb, Trestní zákon a Trestní řád, Přestupkový zákon, Zákon o ústavní výchově a různé metodické pokyny a instrukce ministerstev. Kurátor se musí řídit zákony a vyhláškami, mezi něž patří zejména zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 101/2006 Sb., o ochraně osobních údajů, § 167 nepřekážení trestnému činu a § 168 neoznámení trestného činu zákona č. 140/1961 Sb. trestního zákona. Dále by měl respektovat etické zásady dle Etického kodexu sociálních pracovníků, řídit se Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právech dítěte, zákonem 218/2003 Sb, o soudnictví ve věcech mládeže a Standardy kvality sociálních služeb.

V následujícím výběru důležitých právních norem uvedu i jejich stručnou charakteristiku:

- *Ústava ČR, Zákon č. 1/1993 Sb.* stanovuje nadřazenost mezinárodních smluv o lidských právech, základních svobod, jimiž je naše republika vázána, nad našimi zákony. Za součást ústavního pořádku prohlašuje Listinu základních práv a svobod.

² Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory

- *Listina základních práv a svobod, Zákon č. 2/1993 Sb.*, ta mj. nepřipouští trest smrti, nepřipouští mučení, nelidské nebo ponižující zacházení a tresty. Pátá hlava je věnována právu na soudní ochranu. Deklaruje právo na rovnost všech účastníků soudního řízení před zákonem, právo na odepření výpovědi, právo na veřejné projednání věci bez zbytečných průtahů.
- *Občanský soudní řád čili Zákon č. 99/1963 Sb.* upravuje v § 76 předběžné opatření, pode něhož lze nařídit předání nezletilého do péče toho, koho označí soud.
- *Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.* deklaruje zájem společnosti na řádné výchově dětí, upravuje práva státní správy a práva rodičů v případech rozhodování o rizikové mládeži. Zákon zavedl instituty předběžného opatření a pěstounské péče. Stanovuje jako podmínky nařízení ústavní výchovy vážné ohrožení výchovy (zanedbáváním ze strany rodičů, jinak nevhodným výchovným přístupem nebo nemohou-li rodiče z jiných vážných důvodů výchovu řádně zabezpečit) nebo již existující vážné narušení dítěte. Ústavní výchova se nařizuje nejvýše do osmnácti let a může být soudem prodloužena do devatenácti let. Navrhovat a zrušit ji může jen soud. Donedávna mohl podle zákona o rodině místní úřad v rámci předběžného opatření dítě umístit do ústavu. *Nález Ústavního soudu ČR č. 72/1995 Sb.* Však rozhodl, že příslušný paragraf zákona o rodině je v rozporu s vyšší právní normou – *Listinou základních práv a svobod*, která stanovuje, že práva rodičů vůči dětem může omezit jen soud. Soud tedy na návrh okresního úřadu musí do 24 hodin od podání návrhu rozhodnout o předání dítěte do ústavu v rámci tzv. předběžného opatření. O předběžném opatření proto dnes může rozhodovat jen soud.
- Novela zákona o rodině z roku 2006 v § 46 stanovuje, že soud je povinen před nařízením ústavní výchovy přezkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. Dále je soud povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy, nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.
- *Zákon o sociálním zabezpečení č. 100/1988 Sb.* definuje, jak má být v rámci sociálních služeb poskytována sociálně právní ochrana, výchovná a poradenská péče občanům, kteří si kvůli svému stavu nebo věku nejsou schopni zajistit naplnění svých základních životních potřeb.

- *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů č. 109/2002 Sb.*
- *Zákon o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení č. 114/1988 Sb.* upravuje působení všech stupňů státních orgánů v záležitostech týkajících se rizikové mládeže. Stanovuje postup navrhování ústavní výchovy, postupy v péči o děti a mladistvé propuštěné z ústavů, případně z vězení (včetně práce s rodinou mladistvého), a předpisuje způsob evidování rizikové mládeže.
- *Vyhláška MPSV ČR, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon ČNR o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení č. 182/1991 Sb.,* upravuje podmínky výkonu soudem nařízené ústavní výchovy a ochranné výchovy.
- *Zákon o školských zařízeních č.395/91 Sb.* upravuje možnost diagnostických pobytů dítěte a mladistvého diagnostických ústavech na žádost zákonných zástupců (tzv. dobrovolné pobyty). Podle tohoto zákona mohou vznikat např. Střediska výchovné péče pro děti a mládež, která mohou poskytovat ambulantní nebo internátní nebo kombinovanou péči. Vznik školských zařízení předpisuje Zákon o státní správě a samosprávě ve školství č. 564/1990 Sb.
- *Trestní zákon č. 140/1961 Sb.* definuje trestní odpovědnost, trestné činy a trestní sankce. Hlava VII. udává, že trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zvláštní zákon. Pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.
- *Trestní odpovědnost mladistvých upravuje zákon č. 218/2003 Sb.* o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který platí pro toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku.
- *Zákon o výkonu vazby č. 293/1993 Sb.* upravuje podmínky výkonu vazby, zejména povinnosti a práva osob ve vazbě a postavení příslušníků a občanských pracovníků Vězeňské služby. Na obviněného nelze podle tohoto zákona do vynesení rozsudku hledět jako na vinného. Mladiství musí být umístění odděleně od dospělých. Zvláštní ustanovení upravují práva mladistvých na návštěvy jednou za týden a kázeňské tresty.

- *141/1961 Sb.* - trestní řád, který upravuje postup orgánů činných v trestním řízení, který je ale obecný a upravuje ho zákon 218/2003 Sb.
- *359/1999 Sb.* - zákon o sociálně-právní ochraně dětí - zákonem 359/1999 Sb. byl zřízen mimo jiné Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí je správním úřadem s celostátní působností; je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí.
- *326/1999 Sb.* - zákon o pobytu cizinců na území České republiky – dle se sociálně-právní ochrana poskytuje nezletilému cizinci, který na území České republiky³.

1.3 Práce sociálního kurátora s klientem

Kurátor je pracovníkem oddělení sociální prevence anebo oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), který se zabývá dětmi a mladistvými s trestnou činností a výchovnými problémy. Z praxe je zřejmé, že se obvykle jedná o záškoláctví, útěky z domova, agresivitu, užívání drog, prostituci, ignoraci rodičovské autority atd. Děti se do kontaktu s kurátorem dostávají nejčastěji na základě upozornění školy, policie, zdravotnických zařízení nebo občanů. V některých případech se na kurátora obrátí samo dítě nebo jeho rodič. V praxi to znamená, že kurátora např. škola upozorní na neomluvenou absenci či podezřele časté jednodenní absence žáka omlouvané jeho rodiči (skryté záškoláctví). Důvodem takového upozornění mohou být také kázeňské problémy žáka (šikana, agresivita, drzé chování) nebo naopak v něm škola informuje o dítěti ohroženém. Kurátor pracuje s dítětem zpravidla dlouhodobě, zprostředkovává mu sociální, právní, pedagogické a psychologické poradenství, předává mu kontakt na různá zdravotnická, poradenská a školská zařízení, občanská sdružení, úřady práce a jiné organizace. Aby jeho práce byla účinná, potřebuje aktivní spolupráci samotného dítěte a jeho rodiny. Všichni společně se pak snaží najít cestu k nápravě.

Cílem práce kurátora je napravit narušené vztahy v rodině, posílit autoritu rodičů, vést mladé lidi k odpovědnosti za své chování, pomoc uvědomit si důležitost

³ www.mvcr.cz (informace ze dne 14.11.2008)

vzdělání a práce, vést k přehodnocení osobních priorit. „*Zásadní věc je samozřejmě získání důvěry*“⁴. Ochota všech zúčastněných na řešení problému nebývá moc vysoká. Nedodržují dohodnuté termíny, neplní domluvené úkoly a povinnosti.

Mezi používané metody práce patří výchovné pohovory, kontaktování na odborná zařízení (pedagogicko – psychologické poradny, psychiatrie, střediska výchovné péče, rodinné poradny, terapeutická pracoviště, občanská sdružení, volnočasové aktivity aj.), iniciování a zprostředkování dobrovolných pobytů, vydávání správních rozhodnutí, podávání návrhů k soudu na zahájení řízení o nařízení výchovného opatření. Co nejefektivnější výsledek se snaží kurátor zajistit pravidelnými kontakty s dětmi a rodiči.

1.4 Osobnost člověka a determinanty jejího rozvoje

Osobnost člověka je alchymíí. Mísí se tu známé chemické sloučeniny s těmi neznámými a nakonec je výsledek vždy nejistý. Vtom je kouzlo života. Osobnost dítěte je určována nejen geny, tím prvotním vkladem, ale i náhodnými, bezděčnými situacemi, které ho potkávají anebo je jich svědkem (např. hádka rodičů, styl mluvy rodiny, způsob chování se rodičů k sobě, případně k sourozencům, či blízkému okolí, atd.) – ale i záměrného výchovného působení (např. příkazy, zákazy, odměny, pochvaly, atd.).

Existuje mnoho definic osobnosti, které se od sebe vzájemně více či méně liší. Například Nakonečný popisuje osobnost jako: „*Deskriptivní a explanační pojem pro duševní život člověka, který funguje jako celek a který spoluurčuje jeho vnější projevy v chování i prožívání.*“⁵.

Osobnost je individuum, člověk v neopakovatelné jednotě svých schopností, rozumu, citů a vůle a neopakovatelných vztahů a postavení. Osobnost člověka jako konkrétní jednotka lidské společnosti představuje jednotu biologických, psychických a sociálních struktur a funkcí. Všechny tyto tři komponenty se v průběhu lidského věku rozvíjejí. Osobností rozumíme člověka, který si je vědom sám sebe (od 3. roku věku). Pod označením osobnost chápeme jednotu psychického života člověka, jeho psychickou

⁴ Matoušek, 2001: s. 79

⁵ Nakonečný, 1997: s. 142

činnost, podmíněnou individuálními tělesnými a sociálními faktory. Osobnost vystihuje člověka jako psychologický celek.

Na vývoji člověka se podílí – výchova, prostředí, dědičnost. V průběhu společenského vývoje docházelo k přeceňování nebo naopak podceňování jednotlivých faktorů. Někdo tvrdil, že výchova je tím nejdůležitějším faktorem – zde patřil Platon, Helvétius– člověk se stává člověkem pouze výchovou. Prostřednictvím výchovy chtěl Plátón, aby stát ovládl lidi. Druhá názorová vyhraněná skupina byli zastánci dědičnosti. Patřili sem někteří evolucionisté – lidskou společnost lze zdokonalit pouze tehdy, když spolu budou žít a mít děti pouze lidé s vynikajícími vlastnostmi. Tento názor byl již v antice. Byl by to zásah do přirozeného výběru partnera. Čím je člověk mladší, tím jsou na něm patrnější dědičné vlivy, se stářím je více ovlivňován výchovou a prostředím. Důraz na dědičnost znamená respektovat individuální rozdíly mezi lidmi, ohlížet se na jejich specifiku a neopakovatelnost. Někdy dochází k zaměňování vlivu prostředí a výchovy. Vliv výchovy je vliv *záměrný, plánovitý, organizovaný a cílevědomý*. Vlivy, které jsou *nezáměrné, neplánovité, neorganizované a necílevědomé* jsou vlivy prostředí. Většina lidí je ovlivněná prostředím. Lidé, kteří jsou manipulovatelní – na ty má větší vliv výchova. Rodina působí cílevědomě i necílevědomě, dále působí školské instituce, přátelé atd.

Determinanty ovlivňující osobnost jedince, které mají tudíž vliv i na formování chování jsou:

Vnitřní podmínky

- dědičné faktory,
- zdravotní stav - momentální zdravotní indispozice (teplota, rýma), trvalé (handicap duševní nebo fyzický člověka – okolní prostředí je nutné, aby se přizpůsobilo),
- uspokojování vnitřních potřeb – fyzické (příjem potravin, tekutin, vylučování, práce vlastním tempem, potřeba aktivity a odpočinku) nebo psychické (potřeba lásky a náklonnosti, seberealizace, uznání)
- biorytmus (někdo se učí ráno, jiný večer)
- úroveň poznání a intelektu (zjistit počáteční úroveň osoby, kterou vyučují)

- schopnosti a dovednosti člověka
- volní a charakterové vlastnosti

Vnější podmínky

- celá společnost (celé vnější okolí)
- ekonomická vyspělost společnosti
- kultura společnosti
- převládající ideologie, náboženství, víra
- politický systém
- společenská etika

Socializace je proces, při kterém se jedná o postupné začleňování či vrůstání jedince do společnosti. Míní se jím především raná fáze vývoje člověka, ve skutečnosti je socializace procesem celoživotním. Díky ní se stává člověk sociální bytostí, která je schopná žít ve společnosti. Po narození je člověk vybaven základními biologickými funkcemi a brzy je schopen samostatné biologické existence. Bez socializace by se však nikdy nestal lidskou bytostí. Příkladem toho jsou mediálně známé „vlčí děti“, které byly vychovány smečkou vlků, a také se tak projevovaly. Dítě se v průběhu socializace vybavuje rozsáhlým souborem praktických i teoretických poznatků a schopností, formují se jeho vlastnosti, postoje a utváří si vlastní žebříček hodnot.

1.4.1 Skupina – důležitý sociologický pojem

Slovo *skupina* patří k nejčastěji užívaným sociologickým pojmům. Skupiny jsou významným mezičlánkem člověka a společnosti. Skupiny jsou nekonečně různorodé a složité a podléhají řadě způsobů různého vysvětlení. V současné době proto sociologie klade větší důraz na typologii, klasifikaci a systematizaci tohoto mnohoznačného a konfúzního pojmu. Každý jedinec se od narození až do smrti pohybuje v nejrůznějších sociálních skupinách, některé opouští a do jiných naopak vstupuje. Jaké jsou ovšem tyto skupiny a podle čeho je můžeme rozlišit? Mají něco společného?

Skupiny můžeme rozdělit např. podle velikosti na *malé* a *velké*. Za malé sociální skupiny jsou numerickým počtem svých členů považovány nejčastěji celky od 3 do 30-50 účastníků. Podstatný není ani tak přesný počet členů, jako jejich způsob kontaktu-vzájemná znalost a komunikace. V tomto případě se jedná často o pracovní skupiny. Je pro ně typické: společný cíl, společné teritorium, vzájemná znalost a přímá komunikace, organizovanost a přítomnost vedoucí osoby. Velké sociální skupiny neumožňují vzhledem k vlastní velikosti vzájemnou znalost svých členů. Jedná se např. o obyvatele města, národa či příznivce občanského hnutí. Pocit „společného“ je založen převážně na interakcích v menších sociálních skupinách.

Ve společenském životě se dále rozlišují skupiny *primární* a *sekundární*. Kritériem pro rozdělení skupin je míra osobního začlenění jedince do života skupiny. Jedince v primární skupině poutají s ostatními členy silné citové závazky a celková spontaneita. Primární skupina je založena na bezprostředních interakcích svých členů, důvěrnosti, sociální soudržnosti a předpokládá se, že primární skupiny proto nejsou příliš velké. V sekundární skupině je motivem členství užitečnost při dosahování osobních či společných cílů. Jedinec není v této skupině citově zaangażován, většinou nevznikají osobní vztahy, trvání skupiny je závislé na časovém omezení účelu, funkce a výkonu, pro které skupina vznikla. Jedinec zde plní pouze přidělenou roli, pozici anebo specializaci.

Podle zdroje vytváření skupinových pravidel a norem chování rozlišujeme skupiny na *formální* a *neformální*. Ve formálních skupinách jsou pravidla a nařízení oficiálně předepsaná a dohlížejí se na jejich striktní dodržování. Při porušení nařízení je skupina, prostřednictvím vedoucího oprávněna viníka adekvátně sankcionovat. V neformálních skupinách nejsou pravidla a normy explicitně vyjádřeny. Vnitřní fungování skupiny vyplývá ze spontánních interakcí svých členů a na „neformální“ dohodě. Neformální skupina nevzniká za účelem výkonu či pracovního cíle, ale na základě společných zájmů či vzájemných sympatií.

Podle toho, zda-li jedinec je nebo není členem určité skupiny, dělíme skupiny na *členské* a *nečlenské*. Skupinu, kam jednotlivce aktuálně patří, označuje za „vlastní“ skupinu a hovoří v této souvislosti o „my“ (tj. rodina, skupina přátel, spoluhráči ze sportovního oddílu atd.). Skupina, která má velký vliv na osobnost jedince, přičemž nemusí být přímo jejím členem, se označuje jako tzv. referenční skupina. Referenční skupiny mohou být člensky otevřené i uzavřené. Pokud je vstup nového člena do této skupiny možný a jedinec má zájem stát se jejím členem, snaží se přijímat její

normy, hodnoty a vzory. Napodobuje např. styl oblékání, způsob vyjadřování apod. Na druhé straně uzavřené referenční skupiny neumožňují podobný přístup ke vstupu „zájemců“ do skupiny. Stávající členové skupiny např. vykazují specifické znaky a vlastnosti (např. skupina jedinců s výrazně nadprůměrným IQ – „menza“) nebo je jejich členství připsané (např. narozením). Do úvahy přichází i vzájemné nepřátelství skupin, které může přerůst i v ozbrojený konflikt (např. etnické války, náboženské spory apod.). Vztah mezi členskou (vlastní) a nečlenskou (cizí) skupinou může být vztahem spolupráce, indiferentnosti, ale i nepřátelství.

1.4.2 Rodina jako primární skupina

Při práci s klientem s výchovnou problematikou je nedílnou součástí spolupráce s rodinou. Poradenská práce se zde velmi často dělí na přímou práci intervenční s klientem (individuální konzultace) a současnou práci s klientem i rodinou (rodinné konzultace). Rodiče, v ideálním případě matka i otec – jsou dvě bytosti, na které připadl přirozený úkol – připravit své dítě na život ve společnosti, ve které již oni žijí. Dát mu vše potřebné proto, aby dokázal vycházet s vrstevníky, aby uznal autoritu, aby se chopil svých budoucích sociálních rolí s úspěchem, a aby si jednoho dne dokázal najít zaměstnání, založit rodinu a vychovat své vlastní děti.

Rodina je označována jako primární skupina . To znamená, že:

- je pro jedince nejdůležitější
- mezi členy jsou přímé a důvěrné sociální vztahy
- panuje intimní atmosféra, silné citové vazby
- je založena na emociálním vztahu
- existuje velká soudržnost mezi členy
- má hluboký vliv na formování osobnosti jedince
- je základem pro proces socializace

Ve své praxi kurátora pro děti a mládež jsem si opakovaně potvrzovala, že jedním z nejvýznamnějších sociálních faktorů problémového chování mládeže je bezesporu

špatně fungující rodina. V souvislosti s tímto faktem se často setkávám s pojmem psychická deprivace – tj. stav, který vzniká, jestliže člověk nemá uspokojovány základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.

Psychická deprivace bývá častým jevem právě u dětí, které se nějakým způsobem dostávají do konfliktu se zákonem. Psychické potřeby trvají po celý život, mění se jejich intenzita a způsob uspokojování. Pokusím se je vymezit se zaměřením na děti.

- potřeba podnětů - dítě potřebuje být podněcováno, stimulováno v oblasti zrakové, sluchové, hmatové atd. Potřebuje kolem sebe nejen různé hračky, pěkné prostředí, ale i lidi, kteří se s ním mazlí, usmívají se na ně. Všechny tyto podněty působí kladně na jeho celkový vývoj - jejich nedostatek nebo jednostrannost vývoj naopak narušují a zpomalují.
- potřeba mít kolem sebe smysluplný svět, tj. určitou stálost věcného a sociálního prostředí, které dítě prostřednictvím matky poznává a orientuje se v něm. Již v kojeneckém věku projevují děti radost, když objeví ve svém prostředí nějaký řád, nějakou pravidelnost a mohou je ovlivnit vlastní činností. Dítě aktivně poznává svět kolem sebe a úspěchy je podněcují k dalším aktivitám. Změny prostředí věcného a hlavně sociálního, např. při přechodu z jednoho ústavního prostředí do druhého, dítě traumatizují, protože ztrácí vše, co už chápalo. Jeho vývoj se může přechodně i vrátit na nižší úroveň.
- následující skupina potřeb zahrnuje citové, emoční potřeby. Je to především potřeba trvalého kladného vztahu k mateřské osobě (nemusí to být biologická matka), dále potřeba kladného opětovaného vztahu k dalším členům rodiny, později vrstevníkům, což vystupuje do popředí zvláště ve školním věku a v pubertě. Dále je to potřeba důvěrných vztahů mezi chlapci a dívkami, potřeba životního partnera a u většiny lidí opět potřeba mít děti.
- dítě si v interakci s okolím postupně uvědomuje své "já", vytváří si své sebevědomí, sebepojetí, svou identitu, což se dotváří ve věku dospívání. Každý má potřebu být přijímán a někam patřit - do rodiny, do skupiny kamarádů, do pracovního, zájmového, duchovního a dalších společenství - a mít tam alespoň přijatelnou roli a pozici.

- velmi důležitou je potřeba sdílet s někým společnou otevřenou budoucnost. Tuto společnou budoucnost má dítě právě v rodině. Nemůže ji mít v ústavní výchově, kde negativně prožívá nejistotu, zda a kdy se vrátí do své původní rodiny⁶.

Projevy psychické deprivace jsou velmi četné a mnohotvárné. Ve školním věku mají téměř všechny deprivované děti horší prospěch, než odpovídá jejich skutečným intelektovým schopnostem. Tato skutečnost se nedá vysvětlit jen zanedbaností ve špatných rodinách. I děti z dětských domovů, které jsou i v mimoškolní době v péči pedagogicky vzdělaných vychovatelů, projevují tento rys, stejně jako menší motivaci pro učení. Výrazněji deprivované děti jsou proto někdy nesprávně navrhovány do zvláštní školy, i když mají intelektové dispozice v normě. U školních dětí se také často projevuje deprivace výkyvy v chování. Po traumatizujících zážitcích v rodině a po zpretrhání všech vztahů v důsledku změn prostředí se mohou objevit neurotické potíže, prohlubuje se citová otupělost a nedůvěra k lidem, někdy také agresivita. V pubertálním a adolescentním věku se projevují důsledky prožité deprivace ve vztahu ke kolektivu, v sociálním začleňování (nespokojenost se sociální pozicí, neadekvátní sebehodnocení), dále to bývá posunutá hierarchie hodnot, nežádoucí rysy charakteru, zvýšené nebezpečí vzniku závislosti na alkoholu, drogách atd.

Důsledky prožité deprivace mohou přetrvávat i do dospělosti. I v případě, že se deprivovaní jedinci dostanou do lepšího prostředí, mohou mít problémy v partnerských vztazích, jako rodiče bývají nejistí ve výchově svých dětí. Zůstanou-li v prostředí sociálně problematickém, pak se jejich deprivace ještě zvýrazňuje. Při rozboru motivace různých trestných činů a při hodnocení osobnosti jejich pachatelů se projevuje jako významný činitel právě prožitá deprivace, ať již ústavní nebo rodinná. Psychická deprivace je vážné narušení psychického vývoje, může se projevit v celé struktuře osobnosti, v chování, v sociálním začleňování, v celé životní orientaci. Společnost dítěti sice vytváří vnější podmínky vývoje, ale nemůže dítě vychovávat, či jinak přímo ovlivnit (pokud tedy není dítě v ústavní péči). Na výchově a na socializaci dítěte se vždy podílí konkrétní člověk (rodič, příbuzný či člověk, který je společností určen, pokud dítě rodiče z nějakého důvodu nemá). *„Selhávání rodiny v jejích základních funkcích vystavuje děti situacím, které mohou být nad jejich adaptační možnosti. Toto selhávání je pravděpodobnější v rodinách, kde jeden nebo oba rodiče jsou nezletilí, tam, kde dítě vychovává rodič samotný, v situaci rozvodu, tam,*

⁶ Nakonečný, 2003: s. 337-350

kde je rodič nemocný (zejména duševní nemocí) či závislý na návykových látkách, případně na hracích automatech. Osobnostní anomálie rodiče je často spojena se sociálním selháváním dítěte – rodič např. nezvládá svoji zlost, čímž pak dítě přímo deptá, jednak mu poskytuje nevhodný příklad řešení konfliktů. Rodič se může chovat protispolečensky a také v tomto ohledu může představovat pro dítě vzor. I ekonomické selhávání rodiny, pojící se s nízkou kvalitou bydlení, s nedostatečnou výživou a se špatnou hygienou děti ohrožuje“⁷.

Děti potřebují jistotu rodiny a pozitivní vzory. To znamená vyrůstat v citově vřelém prostředí, které jim dává jistoty a panují v něm jasné vztahy. Takovým prostředím je rodina. Fungující rodina také dětem dává pozitivní vzory, které pro svůj zdravý rozvoj potřebují. Nenaplnění těchto potřeb v dětství vede v dospívání k psychosociálním potížím. Jedinci, kterým rodina nedává pocit jistoty, pak tuto jistotu hledají v partách.

1.4.3 Ostatní skupiny

Člověk se v průběhu svého života zapojuje do sítě sociálních vztahů, tzn., že se stává členem různých sociálních skupin, přijímá různé sociální role a komunikuje s ostatními. Pro mladého člověka je přirozeným světem skupina. Stále ještě je emočně i ekonomicky vázaný na svou primární skupinu – rodinu. „*Význam primárních skupin spočívá ve formování vlastností a hodnotové orientace člověka, zejména v raných fázích procesu socializace*“⁸. Mladí, tzn. pubescenti a především adolescenti se kromě vazeb k rodině realizují i ve skupině vrstevníků ve škole, případně v zájmových kroužcích, či-li sekundárních skupinách. „*Sekundární skupiny se vyznačují formálností a neosobností, absencí intimity, spontánnosti a bezprostřednosti vztahů a nezbytné míry vzájemného porozumění*“⁹.

⁷ Matoušek, 2001: s. 269

⁸ Sekot, 2002: s. 48

⁹ Sekot, 2002: s. 48

Sekundární skupina se vyznačuje těmito znaky:

- založena většinou na náhodných vztazích
- spojuje členy většinou společný zájem
- méně citu, převládají formální vztahy
- převládá účelová racionalita vím, proč tam jsem (je mi tam dobře, chci se naučit věci)
- podílejí se na procesu socializace (zájmové organizace, sport. kluby, pracovní kolektiv

Velkou část života trávíme společně s jinými lidmi a sociální příslušnost nás provází po celý život. Jednou z potřeb, kterou mladí lidé nejvíce upřednostňují, je být uznávaným, případně dokonce obdivovaným členem určité společnosti. V mnoha případech je takovouto společností skupina jejich vrstevníků, jež má někdy na jedince větší vliv než jeho vlastní rodina. Skupina je důležitá také zázemím, které vytváří. Možná, že někdy by děti potřebovaly větší zázemí v rodině a z nějakých důvodů se ho zrovna nedaří vytvořit, stěžejní však je, že děti potřebují odpovídající zázemí i mezi svými vrstevníky mimo rodinu. Nenajdou-li ho ve vhodné „partě“ najdou ho zcela jistě v „nevhodné“ partě. Ta potřeba - někam patřit, je totiž velmi silná. *„Konečně se dá odůvodněně tvrdit, že obecně slábné vliv rodiny na dospívající děti a že při vzniku delikventního chování má prvořadý vliv vrstevnická skupina řídící se deviantní normou.“*¹⁰

Existuje několik druhů skupin. Rozlišují se podle počtu členů, způsobu komunikace a charakteru vzniku, podle intimního spojení členů a podle jejího zaměření. Ve skupině hraje jedinec určitou roli, která vyjadřuje jeho osobnost a současně ho psychicky formuje, neboť jedním ze základních znaků skupiny je vzájemné působení jejích členů. Společné hodnoty a cíle posilují soudržnost skupiny a činí její členy navzájem závislými a to podporuje dynamiku skupiny, jež se projevuje tím, že změna ve skupině vyvolá další změnu.

Sociální kurátor pro mládež se ve své praxi setkává především se sociální skupinou, které se označuje jako *parta*. V ní se angažuje mnoho dospívajících, ať z nudy anebo v bezcílném trávení volného času. *„Obecně vzato může být existence part výrazem uspokojování jak osobnost pozitivně rozvíjejících činností*

¹⁰ Matoušek, 1997: s. 101

(kupř. sportovních), tak reflexí hodnotové bezradnosti, problematičnosti a nekomplexnosti osobního zrání na cestě socializace jedince“¹¹. Parta je malá neformální skupina. Komunikace v ní probíhá bezprostředně tváří v tvář a existují zde určité normy, jejichž nedodržení má za následek sankce. U svých členů uspokojuje zejména psychosociální potřeby (potřeba být s lidmi, být akceptován, získat uznání, prestiž, mít citovou odezvu apod.) Každý jedinec musí projevit souhlas se skupinovým jednáním zřeknutím se vlastních názorů a postojů, je-li to skupinou vyžadováno, nebo je-li to v její prospěch. Podle významu skupiny pro jedince, její velikosti a struktury jejích členů, může mít na jednotlivce vliv kladný nebo záporný. V partě má každý jedinec pocit anonymity, který mu dodává bezpečí. Na tuto anonymitu spoléhají při páchání trestné činnosti a proto si dovolí věci, kterých by se sami těžko odvážili. Pro pachatele trestné činnosti mladší osmnácti let je typická právě práce ve skupinách. Upoutat a zaujmout ostatní členy společnosti se pokoušejí mladí lidé především tím, že udělají společensky nepřipustnou věc. Takovýmto způsobem si také každý snaží získat co nejvyšší pozici v hierarchii skupiny. Mezi takovéto party patří vyznačící různých druhů moderní hudby, okultní skupiny, satanisté a další subkultury mládeže jako tzv. skinheads, hooligans a další.

1.4.4 Nezastupitelná úloha výchovy a prostředí v procesu socializace

Hlavním prostředkem socializace je *výchova*, kterou rozumíme proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivní změny. Mezi schopnosti, které by si jedinec měl osvojit, patří ovládnutí materiálních nástrojů, naučení se jazyku a ostatním komunikačním prostředkům a získání poznatků o kultuře. Měl by obsáhnout základní vědomosti o světě a jeho fungování a osvojit si i sociální normy a pravidla, která jsou důležitá pro soužití s lidmi.

Proces socializace má čtyři základní fáze, kterými by měl každý jedinec zdárně projít.

- *Enkulturační* - v rámci níž si jedinec osvojuje kulturu. Každý národ má své typické zvyky, své tradice, hudbu, tanec, způsob života. Jedinec si v rámci

¹¹ Sekot, 2002: s. 50

nabízené kultury vybírá svůj životní styl a může zde uplatňovat svá kritéria pro etiku a estetiku.

- Druhým významným dějem je *personalizace*, kdy se utváří osobnost jedince a dochází k uvědomování si svého „já“, své psychiky ve vztahu k jiným lidem. Jedinec poznává zákonitosti mezilidských vztahů a sám do nich proniká a vztahy navazuje.
- Později dochází u jedince k *profesionalizaci*, *jedná se* rozpoznávání společensko-ekonomické dělby úloh a rolí ve společnosti. V této fázi se učíme především se v ní orientovat a utváříme si svou profesní roli. Společenská role je typ chování, které se od nás v určité situaci očekává. Lze také říci, že se jedná o úlohy, které plníme v různých okamžicích svého života. S některými rolemi se ztotožníme zcela a přijmeme je, s některými nikoliv. Určité role si nemůžeme vybrat, protože se do nich rodíme. Jedná se o roli dcery, syna, dítěte, sourozence atd. Existují ale i role, do kterých vstupujeme dobrovolně jako např. rodič nebo manžel. Jednotlivé role se mohou navzájem prolínat (matka – prodavačka) a jiné se mohou naopak vylučovat (žák – důchodce). Existují i role skupinové, které plníme ve vztahu k nějaké skupině (mistr) nebo role individuální, které plní každý sám za sebe (otec). Podle délky trvání je lze členit na dlouhodobé, krátkodobé a trvalé.
- Posledním významným dějem, který během socializace probíhá, se nazývá *humanizace*. Jedná se především o přijetí konkrétních sociálních rolí a utváření si uvědomění „my“ v souvislosti se sounáležitostí s nějakou skupinou.

Významnou úlohu v socializaci hraje především *sociální prostředí*, kde se jedinec narodí a vyrůstá. „*Prostředí člověka zahrnuje vedle hmotných předmětů nezbytné vztahy, tedy vedle materiálního systému duchovní systém, tj. prvky jako věda, umění, morálka ap. Podstatné tedy je, že prostředí jako jistý vymezený prostor obsahuje podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti*“¹². Prostředí je zdrojem podnětů, které mohou proces stimulovat a urychlit nebo ho mohou zpomalit a negativně ovlivňovat.

¹² Kraus a kol., 2001: s. 52

Lze ho dělit na:

- *mikroprostředí*, kde činitelé působí velmi intenzivně a bezprostředně. Představitelem je rodina, která je nazývána také primárním činitelem, ale patří sem i vliv malých sociálních skupin jako jsou třída, zájmové skupiny nebo party. Dále existuje prostředí lokální, kterým ohraničujeme přibližně místo bydliště a činitelé v něm působící. Do lokálního prostředí můžeme zařadit hustotu osídlení, charakter zástavby nebo vliv institucí, které se na výchově dítěte také podílí. Jsou jimi školka, škola, zájmové kroužky, výchovná zařízení atd. Vzdálenější vliv má poté regionální prostředí, kam patří vlivy folklóru, kultury, zvyků atd. typické pro určitý region.
- *makroprostředí* zastupuje celospolečenské klima a stav a úroveň, ve které se společnost nachází.

Jedním ze základních sociálně pedagogických přístupů k prostředí je snaha posilovat a upevňovat kladné vlivy prostředí a eliminovat, případně předcházet působení negativních. Neméně důležitá je i kompenzace důsledků působení negativních vlivů na jedince. Pro výchovu je důležité, aby všechna prostředí, v nichž se jedinec nachází, měla dostatečně hustou síť podnětů. Při hodnocení kvality výchovného prostředí se berou v úvahu i druhy podnětů a jejich výchovný význam.

Prostředí můžeme posuzovat z několika hledisek:

Z hlediska výchovné stimulace a výchovné inhibice

- prostředí podnětově chudé - způsobuje, že dítě je méně rozvitě, s chudšími představami, s méně vyvinutým abstraktním myšlením, pohybově nekultivované, citově ploché.
- prostředí podnětově přesycené - vede k přetěžování dítěte, k jeho neurotizaci.
- prostředí podnětově jednostranné - stimulace se týká jen jedné složky osobnosti dítěte (rozumové, emotivní, vegetativní), zbývající složky jsou zanedbávány.
- prostředí podnětově vadné - obsahuje prvky výchovně nežádoucí (předsudky, pověry, negativní city aj.).

Z hlediska působení prostředí na jednotlivé složky osobnosti

- prostředí z hlediska formování rozumové složky osobnosti, při jehož kvalitativním hodnocení se bere v úvahu druh, hustota a vývojová přiměřenost podnětů. Racionálně závadné prostředí se projevuje:
 - a) závadnými názorovými postoji,
 - b) závadnými normami mravními a estetickými,
 - c) závadnými informacemi o věcech denního života.

Mnohdy se s tímto závadným prostředím setkáváme v rodinách s nerozvinutou kulturní úrovní. Omyly a nesprávnosti se v těchto rodinách udržují nevědomě.

- prostředí z hlediska formování emotivní složky osobnosti, které může mít tyto podoby:
 - chudé emoční prostředí - dítě v něm vyrůstající je citově nevyvinuté, navenek chladné, citově chudé, apatické;
 - nadměrně bohaté emoční prostředí - nepřiměřenost citových podnětů vede dítě ke zlhostejnění, unavenosti a nakonec k citové labilitě a neurotizaci;
 - jednostranná emoční sféra - dítě je citově jednostranné, (hypochondrizované, primadonizované, zfanatizované apod.);
 - závadné emoční prostředí - převaha nežádoucích emočních stavů má za následek vznik nežádoucích citových reakcí u dítěte (hněvivosti, zlomyslnosti, pokrytectví, agresivity aj.). Rovněž tak projevy egocentrismu, sobectví, aj. mají své kořeny ve vadném citovém prostředí. Závadné emoční prostředí se může vytvářet jak v rodinách (zvláště v rodinách neúplných nebo neuspořádaných), tak i ve škole a ve školních výchovných zařízeních.

Z hlediska formování fyziopsychických mechanismů, jež by mělo zajímat každého výchovného pracovníka, zejména pokud jde o návykovou soustavu, kterou si dítě osvojilo v rodinném prostředí. Pedagogická typologie rozlišuje rodinné prostředí jednak podle různé hustoty návyků, jednak podle různé společenské úrovně návykových prvků.

Proto v zásadě rozeznáváme dva typy návykových soustav rodin:

- nedostatečně rozvinuté návykové soustavy rodin (často i elementárních návyků hygienických a společenských);
- nadměrně rozvinuté návykové soustavy, zejména v oblasti návyků společenských (vedou k výchově dětí nepřiměřeně přepěstěných, zatížených formalitami).

Studium prostředí jako jeden z prostředků optimalizace výchovného působení na děti a mládež má i dnes pro každého, kdo pracuje ve výchově zvláštní význam. Je tomu tak proto, že jedinec, na kterého je výchovně působeno, je členem více společenských skupin. Ty představují dynamické systémy ovlivňující jeho učení, životní zkušenosti a upevňující některé jeho návyky a stereotypy chování a jednání. Prvky chování získané v jednom systému přenáší jedinec do systému jiného, jehož je také členem. Tato migrace hodnot, postojů, návyků a stereotypů chování z jednoho prostředí do druhého může způsobit pedagogům řadu nesnází, pokud není v souladu s jejich výchovnými záměry.

Ve výčtu nejdůležitějších činitelů, bychom měli zmínit i vzrůstající vliv médií. V posledních letech se stále častěji hovoří o negativním působení, které mají na psychický vývoj dítěte. Dítě tráví většinu svého času před televizí nebo počítačem, kde se čím dál častěji objevuje násilí a agresivita. Mnoho lidí vůči těmto obrázkům hrůzy již zcela otupělo a berou je jako součást každodenního života. Následky vidíme na stále vzrůstající kriminalitě dětí a mladistvých. Statistiky například ukazují navýšení v násilných trestných činech, v některých ukazatelích se naopak snížila.

1.5 Sociální kurátor pro dospělé

Sociální kurátor je specializovaný sociální pracovník veřejné správy. Poskytuje sociální, právní a psychickou pomoc osobám, které ji potřebují z důvodů svého sociálního vyloučení. Nejde pouze o úřední jednání nebo terénní šetření, která koná v místě pobytu klienta, popřípadě v jeho rodině, ale vede jednání s klienty na ulici, ve věznicích, nemocnicích, léčebnách a doprovází je na jednání s řadou institucí, které různým způsobem ovlivňují životy klientů. Sociální kurátor kromě základního

a odborného sociálního poradenství vyplácí dávku pomoci v hmotné nouzi, mimořádnou okamžitou pomoc pro osoby, kterým hrozí, nebo jsou sociálně vyloučení.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi pro tuto dávku stanoví zejména tento okruh osob:

- je propuštěna z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, nebo
- je po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěna ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti, nebo
- je propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech, nebo
- nemá uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že je osobou bez přístřeší, nebo
- je osobou, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby

Náplň práce sociálního kurátora tvoří mnoho různorodých činností. Např. usiluje o vytvoření optimálního vztahu s klientem a pomáhá mu formulovat cíle spolupráce a nabízí klientovi alternativy strategií k jejich dosažení, v rámci sociálního poradenství poskytuje klientům informace potřebné k překonání jejich nepříznivé životní situace, zprostředkovává jim kontakt se společenským prostředím, snaží se zabránit sociální izolaci klientů, je klientům nápomocen při obstarávání osobních záležitostí a realizuje sociálně terapeutické činnosti, které se zaměřují na obnovení vztahů klientů s jejich okolím, jejich praktických schopností a dovedností. K velmi důležitým činnostem patří vypracování programu individuálního motivačního postupu při řešení aktuální situace klientů, kteří se ocitli v hmotné nouzi tak, aby došlo k odvrácení sociálního vyloučení těchto klientů, nezastupitelné jsou jeho kontakty klientů ve věznicích, ve školských zařízeních zajišťujících ústavní a ochrannou výchovu, v léčebnách, nouzových nocležnách a dalších zařízeních poskytujících sociální služby. Společně s odborníky v těchto zařízeních připravuje plynulý přechod klientů do života mimo tato zařízení a napomáhá jejich následné adaptaci. Z administrativních činností uvedu např. vedení spisové dokumentace, statistických výkazů, rozhoduje o přiznání mimořádné okamžité pomoci z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením, dávku vyplácí a eviduje.

2. Kriminalita a delikvence mládeže

V této kapitole jsou frekventovaná slova kriminalita a delikvence. Ve slovníku najdeme tyto definice:

Kriminalita je souhrn trestných činů spáchaných v určitém časovém období ve sledované oblasti sankcionovaných platným trestným právem.

Delikvence - vedle kriminality do ní patří i „trestné činy“ spáchané dětmi a osobami, které jsou zbaveny trestní odpovědnosti pro nepřičetnost, demenci apod. Jsou zde zahrnuty i přestupky.

Negativní společenské jevy – tento pojem zahrnuje jevy vesměs nekriminální povahy, které se negativně odlišují od norem a hodnot uznávaných společností. Vyznačují se však trvalostí, masovostí a často jsou výchozí základnou ke kriminálnímu způsobu života (např. drogová závislost, prostituce, gambling).

Protispoločenská činnost- jedná se o nejširší pojem, zahrnující kriminalitu, delikvenci, negativní společenské jevy¹³.

Dospívání je celosvětově definováno jako přechodné období mezi dětstvím a dospělostí, kde jde především o zrání v oblasti tělesné a pohlavní a o hledání identity vlastní osobnosti. Experimentování s riziky je tomuto období vlastní, většinou je přechodné a nepřekračuje míru, která z něho činí chování problémové. Zabývat se problémy a riziky současné mládeže je jedna z klíčových oblastí jak současné sociální práce, tak i sociální politiky. Mládež je ve svém vývoji ovlivňována celou řadou faktorů, z nichž mnohé jsou považovány za silně rizikové. Nejohroženější skupinou, která má tendence nejsnadněji inklinovat k patologickému chování, jsou jedinci emočně nestabilní, kteří ještě nemají vytvořenou pevnou hierarchii hodnot a na základě informací zvnějšku si ji prostřednictvím vlastní interpretace teprve ucelují - tedy dospívající. V období dospívání se mění i citové prožívání, dospívající bývají emočně labilnější. Citové reakce pubescentů se mnohdy jeví jako méně přiměřené situaci.

Podle stupně závažnosti činu, kterým osoba porušuje normy, hodnotíme chování jako:

¹³ www.slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/protispolocenska-cinnost (citace ze dne 6.1.2009)

- *disociální* - mírně sociálně a výchovně anormativní chování pohybující se na hranici normy a většinou přechodného rázu, též difícilní chování,
- *asociální* - závažnější odchylky chování od sociálních, etických a pedagogických norem, které však ještě nemají ráz trestné činnosti
- *antisociální* - protispolečenské a protiprávní, nezákonné chování mající ráz vážných přestupků a trestné činnosti

„Novodobé přelévání kriminality i do společensky lépe situovaných rodin se dá interpretovat jako následek klesajícího vlivu rodiny na chování dospívajících dětí ve všech společenských vrstvách. I v dobře situovaných rodinách se vyskytují případy vysloveného nezájmu a nepřátelství rodičů vůči dětem. Příslušnost rodiny ke společenské vrstvě je ovšem znak, který může souviset s osobnostními kompetencemi rodičů, se způsobem jejich chování mimo rodinu i v ní“¹⁴.

Závažnost chování obvykle stoupá s věkem a má také tendenci se prohlubovat, takže mírnější porušení norem, které je sice nepřiměřeným chováním, ale nenabývá sociální dimenze (tedy disociální chování), anebo je v rozporu se společenskou morálkou (asociální chování), se vyskytuje zpravidla u dětí mladších. Zahrnujeme mezi ně kázeňské přestupky ve škole, neposlušnost, vzdorovitost, negativismus, lži, v případě asociálního chování alkoholismus, záškoláctví, toxikomanii, útěky, toulky, tabakismus, demonstrativní sebepoškozování, gamblerství, popř. prostituci, kdy jedinec poškozuje spíše sebe než okolí. V případě antisociálního chování (závažné protispolečenské jednání zahrnující veškerou trestnou činnost-krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy), jež navazuje na asociální formu chování, je obtížná nápravná péče v důsledku fixace poruch a velká pravděpodobnost recidiv, ačkoli se v rámci terciální prevence snažíme těmto recidivám předejít a pomoci těmto jedincům v resocializaci.

¹⁴ Matoušek, 1998: s. 97

2.1 Příčiny delikventního chování mládeže

Z výzkumů a zkušeností je známo, že pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních charakteristik, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. Na nejvyšším žebříčku stojí disfunkční rodina, následují změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (např. umístění do ústavní výchovné péče), problémy související se školní docházkou, neúspěch v povolání, nízký sociální statut, sociální a kulturní vyloučení, problematika volného času tráveného převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost, extremistické postoje apod.

Prokazatelně neblahý vliv na šíření sociálně patologických jevů mezi mládeží má nepochybně i rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v České republice. Dosavadní sociální hodnoty a standardy jsou odmítány a pro nové chybí nejenom podmínky, ale zejména odpovídající vzory. Do osobního, rodinného i sociálního života se negativně promítá i identifikace s nevhodnými vzory postojů a chování, destabilizace stávajících norem a hodnot, a s tím spojený stres a nejistota. Výsledkem je mylné zdání, že „všechno je možné“. Objevují se nové sociálně patologické důsledky - např. netrpělivou snahu rychle se přiblížit „novému životnímu stylu“. Ten je optikou osobnostně nezralých jedinců chápán pouze jako soubor hmotných statků, jichž je třeba dosáhnout, a to i za cenu nelegitimních metod, včetně trestné činnosti. Děťští a mladiství delikventi se rekrutují převážně z rodin s kriminální zátěží, z rodin rozvrácených a sociálně slabších.

Mezi hlavní oblasti rizikového chování patří :

- nadměrné užívání návykových látek (nikotinismus, alkohol, ilegální drogy) - nepříznivý trend posouvání konzumace těchto látek do nižšího věku a dívčí populace.
- sociální nepřizpůsobivost - do této oblasti patří především poruchy chování, agresivita až delikvence a kriminalita, ale i sebepoškozování a sebevražedné chování. Úrazy v souvislosti s rizikovým chováním jsou nejčastěji dopravní (riskantní jízda, vliv alkoholu a drog), ale i při sportu a ve škole – v souvislosti s násilím. Brutalita se v České republice stupňuje a agrese se posouvá do stále

nižšího věku a do dívčí populace. U dorostu je významně vyšší úrazovost u mládeže učňovské.

- poruchy reprodukčního zdraví - časný start mládeže v sexuální oblasti nese závažné důsledky pro jejich psychologické, fyzické i sociální zdraví. S předčasným pohlavním životem je ve větší míře spojené střídání partnerů, což se projevuje ve vyšším výskytu pohlavně přenosných infekcí a nechtěných těhotenství. Ochrana proti pohlavním nemocem a používání antikoncepce v dospívání je přitom často záležitostí nesnadnou a selhává častěji než v dospělosti.

Jevy těchto tří oblastí se u naprosté většiny dospívajících vzájemně kombinují, usnadňují vzájemně svůj vznik a mají do značné míry společné nebo podobné příčiny – společné rizikové i ochranné faktory. Rizikové chování pomáhá řešit současnou osobnostní nesnáz (zvýšit své sebevědomí, sebedůvěru, zapojit se do skupiny vrstevníků apod.), ale v žádném případě nesnižuje nebezpečí následků.

2.2 Nejčastější trestná činnost dětí a mladistvých

Trestnou činnost dětí a mládeže upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Od 1. ledna 2004 se trestným činům mladistvých pachatelů říká provinění. Na rozdíl od úpravy trestné činnosti dospělých musí být stupeň nebezpečnosti jednání mladistvého pro společnost vyšší než malý, aby vůbec mohlo jít o čin soudně trestný, zatímco u dospělých pachatelů postačí, když je stupeň nebezpečnosti vyšší než nepatrný. Pokud by se mladistvý dopustil provinění, za které trestní zákon umožňuje uložit výjimečný trest a pokud stupeň nebezpečnosti takového provinění pro společnost je vzhledem k zavrženíhodné pohnutce, zavrženíhodnému způsobu spáchání nebo zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký, může soud uložit mladistvému trest ve výměře do deseti let, má-li zato, že by trest odnětí svobody v nižší výměře k dosažení účelu trestního nepostačoval. Takže například základní trestní sazba za trestný čin znásilnění činí pro dospělého pachatele dva až osm let, pro mladistvého pachatele jeden až čtyři roky. Kriminalita mládeže je součástí celkové kriminality

a zahrnuje jednání osob do věku 18 let, jehož důsledkem je překročení právních a společenských norem, což je charakteristické pro trestný čin, resp. provinění. Osoby ve věku 15-18 let se označují jako mladiství a jsou ze zákona trestně odpovědní s jistým omezením. Osoby mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, spáchá-li však dítě mezi 12. až 15. rokem věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest, může se takovému jedinci uložit v občansko-právním řízení ochranná výchova, který uloží příslušný soud. Širším pojmem než kriminalita, je delikvence, neboť označuje činnost porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy, takže se takové jednání vztahuje i na děti a mladistvé, kteří se tak stávají delikventy. Pokud se činů jinak trestných dopouštějí děti mladší patnácti let, pak tomu bývá v případech, kdy jsou svými dospělejšími příbuznými často pro svou beztrestnost využívány jako jejich prodloužená ruka u drobných krádeží. Na druhé straně třeba konstatovat, že děti a mladiství jsou při svých protiprávních aktivitách spontánnější a na rozdíl od svých dospělých kolegů bývají mnohem častěji chyceni přímo při činu, s čímž souvisí další rys jejich trestné činnosti, totiž že proti zletilým pachatelům méně často svou trestnou činnost popírají. Stává se pravidlem, že mladiství své nezletilosti k trestné činnosti zneužívají. Z praxe bych ráda poukázala na fakt, že většinou ani rodiče těchto pachatelů nevyvíjejí žádnou snahu, o dění u soudu se nezajímají a snaha o komunikaci s nimi obvykle vyznívá naprázdno. Není také výjimečné, že se zákonní zástupci dětí a mladistvých k úkonům v přípravném řízení a k soudnímu jednání vůbec nedostaví, o spolupráci s obhájcem, probačním pracovníkem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí nelze ani hovořit. V tomto případě lze konstatovat, že účel výše jmenovaného zákona má smysl pouze u těch dětí a mladistvých, jejichž život do té doby byl spořádaný a bez problémů.

Nejčastějším problémem je šikana. Právní definici šikany v našem právním řádě nenajdeme, ale patří mezi nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda a svoboda rozhodování, ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětím ubližováno na zdraví či na majetku. Osobnost šikanujícího dítěte – agresora může mít několik různých podob. Typickým znakem je *snaha dominovat a ovládat okolí*. Tyto děti bývají většinou tělesně zdatné a mají zjevně kladný vztah k projevům agrese. Dalším typickým znakem jsou:

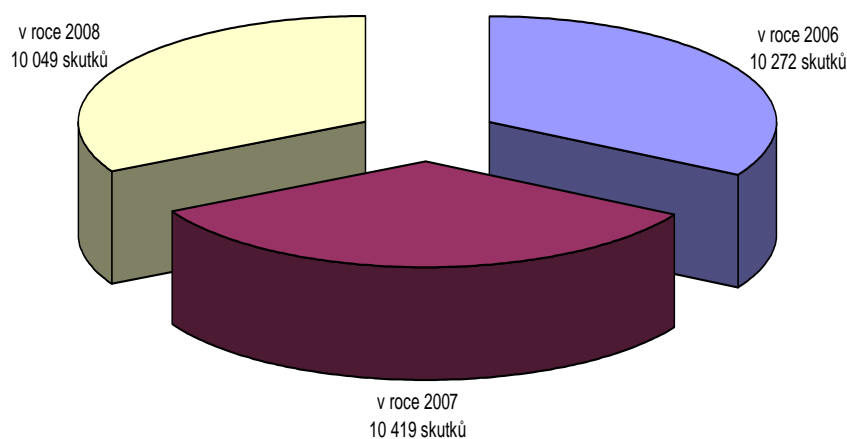
- nedostatek morálního cítění
- absence jakýchkoliv pocitů viny, lítostí
- nedostatek sebereflexe

Šikana totiž mnohdy vůbec nezávisí na osobnostních charakteristikách šikanovaného, ale čistě na jakémsi vžitém vzoru. Příkladem mohou být instituce (internáty, učiliště, vězení), kde se šikana počne rozvíjet jaksí samozřejmě a jedinci jsou šikanováni nebo posléze sami šikanují na základě „ tradice“ předávané z ročníku do ročníku. Zvláště dobrou živnou půdou je tedy neosobní prostředí s velkým množstvím lidí. Problémem šikany ve školách je ta skutečnost, že je nejčastěji prováděna dětmi a na dětech, tudíž agresori jsou většinou ve věku, kdy sami ještě nejsou trestněprávně či občanskoprávně odpovědní.

Mladí lidé se při své trestné činnosti nejvíce specializují na *kapesní krádeže, krádeže vloupáním do motorových vozidel, bytů, garáží a sklepů, krádeže v supermarketech, poškozování cizí věci, výtržnictví* atd. Statistické porovnání a rozdělení jednotlivých skutků i osob pachatelů za poslední tři roky je v příloze č. 1.

Počty spáchané trestné činnosti dětí a mládeže v letech 2006, 2007 a 2008 uvádím pro srovnání v následujícím grafu.

Kriminalita dětí a mladistvých v letech 2006, 2007 a 2008

Zdroj: Policejní prezidium ČR

Dalším velkým a nepřehlédnutelným problémem mladých jsou *drogy*. Smutné je, že jejich aktivními uživateli se stávají stále mladší a mladší skupiny dětí. K získání drogy potřebují zákonitě nemalý přísun peněz. Kapesné od rodičů, byť sebevětší, mnohdy nestačí, a tak nejdříve okrádají své nejbližší příbuzné, spolužáky a později se dopouštějí trestné činnosti v ulicích. Mnohdy přitom neváhají užít i brutálního násilí - potřeba další dávky je silnější než jejich svědomí. Stávají se tak součástí začarovaného kruhu, ze kterého není cesty ven. Ulice je pro ně jedinou obživou i domovem. Kriminalita dětí a mladistvých a se vyvíjí v souladu s kriminalitou celé společnosti.

2.3 Základní pojmy vybrané z trestního zákona

Trestný čin

- (1) Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně.
- (2) Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.
- (3) K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li tento zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.
- (4) Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou.

Zavinění

§ 4

Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl způsobem v tomto zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, nebo

b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobilý, byl s tím srozuměn.

§ 5

Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel:

a) věděl, že může způsobem v tomto zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo

b) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

§ 6

K okolnosti přitěžující nebo k okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, se přihlídně,

a) jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy, že tento zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné,

b) jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, vyjímaje případy, kdy tento zákon vyžaduje, aby o ní pachatel věděl.

Pachatel, spolupachatel a účastník trestného činu

§ 9

(1) Pachatelem trestného činu je, kdo trestný čin spáchal sám.

(2) Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).

§ 10

(1) Účastníkem na dokonaném trestném činu nebo jeho pokusu je, kdo úmyslně:

a) spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil (organizátor),

b) navedl jiného k spáchání trestného činu (návodce),

c) poskytl jinému pomoc k spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, radou, utvrzováním v předsevzetí, slibem přispět po trestném činu (pomocník).

(2) Na trestní odpovědnost a trestnost účastníka se užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, jestliže tento zákon nestanoví něco jiného.

§11 Věk

Kdo v době spáchání činu nedovrší patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.

3. Prevence kriminality dětí a mládeže

Prevenčí kriminality rozumíme snahu eliminovat trestnou činnost ještě před jejím započítím nebo před jejím pokračováním. Zahrnuje veškeré aktivity a opatření směřující k předcházení trestné činnosti, oslabování či eliminaci příčin a podmínek jejího páchání.

3.1 Členění prevence

Sociální prevence má velmi široké zaměření, směřuje do celé společnosti, soustřeďuje se na sociální rizikové faktory, jejich překonávání (např. nezaměstnanost, toxikomanie, prostituce, extremismus, bezdomovci, kasina). Jde tedy o aktivity zaměřené na zlepšování nepříznivých společenských podmínek, které jsou považovány za rizikové a také na aktivity ovlivňující proces sociální integrace jedince. Žádoucího stupně lidského chování dociluje společnost především vnější kontrolou, spočívající na fungování normativních systému (např. pracovní řád, morálka, obyčeje, hodnotové systémy, kulturní tradice). Stěžejní význam má právní řád, kvalita zákonné úpravy, jeho respektování a vymahatelnost práva. K tomu má stát soustavu kontrolních mechanismů. Významným nástrojem sociální prevence kriminality je též politika rodinná, zdravotní, školská, bytová, politika zaměstnanosti a další. Neméně významným sociálním systémem je též škola, kde mládež tráví největší část svého formativního období. Zaměstnání a pracovní kolektiv mohou vést k rozšiřování pozitivních sociálních kontaktů. Zároveň jsou základem k získávání příjmů k legálnímu uspokojování potřeb na základě pracovní činnosti. Pracovní režim a jeho dodržování jsou rovněž účinnou formou sociální kontroly. Také volnočasové aktivity jsou předmětem preventivních programů s cílem eliminovat aktivity kriminálního charakteru (pití alkoholu, krádeže, vandalismus) a nabídnout mládeži pozitivní alternativy trávení volného času (sport, zájmové kroužky). V sociální prevenci sehrávají rovněž významnou úlohu media. Působí na společnost v řadě aspektů, napomáhají k vytváření postojů a názorů.

Z hlediska prevence by např. mohla více působit k posilování autority práva a formování právního vědomí populace ¹⁵.

Nejrozšířenějším způsobem dělení prevence je na:

- *primární* - je orientována na celou společnost, na instituce i nejširší veřejnost občanů. Představuje nepřímou strategii. Působí plošně bez ohledu na stupeň ohrožení nebo rizikovosti. Nejvíce se uplatňuje v oblasti sociální (zlepšování životních podmínek, péče o fungování sociálního systému, prosazování právního řádu a kontrolních mechanismů společnosti). Důležité jsou i aktivity výchovné, vzdělávací, poradenské, přičemž je zvláštní pozornost věnována mladé populaci. Do primární prevence jsou zapojeni rodiče, učitelé, výchovní poradci, speciální pedagogové, psychologové a popř. lékaři, ale i lidé, kteří se věnují dětem ve volném čase. Upřednostňují se formy ambulantní poradenské nebo psychoterapeutické péče v Pedagogicko-psychologické poradně, Střediscích výchovné péče, aktivity občanských sdružení, programy Domovů pro děti a mládež, programy kulturních domů a sportovních klubů, nízkoprahová zařízení, tedy obecně programy na zvyšování informovanosti.
- *sekundární* prevence již je chápána jako strategie přímá. Vedle jedinců i kriminálně rizikových skupin (např. drogově závislí, nezaměstnaní, děti-záškodáci) se zaměřuje též na ochranu materiálních hodnot, které jsou nejčastěji předmětem jejich zájmu (chatové kolonie, parkoviště apod.). V rámci sekundární prevence jsou poskytovány rozmanité poradenské služby (protidrogové, psychologicko-pedagogické aj.), linky důvěry, kontaktní centra, azylové domy. Důležitá je i práce terénních pracovníků, kteří se pohybují mezi ohroženou mládeží (diskotéky, kluby, herny). Sekundární prevence se zaměřuje na již vzniklých poruchy chování nebo na zamezení již vzniklého problému a recidivy sociálně patologického chování. Do této oblasti vstupují téměř stejné instituce a sdružení jako v případě primární prevence a zejména instituce ústavní péče, kterými jsou dětské domovy, diagnostické ústavy a speciální výchovná zařízení

¹⁵ Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové informace na léta 2007 až 2010

(dětský výchovný ústav, výchovný ústav pro mládež a jejich ochranné a výchovně léčebné režimy), v nichž probíhá ochranná a ústavní výchova (což je v některých případech chápáno jako forma trestu a vstupují tedy i do oblasti terciální prevence).

- *terciální* prevence je rovněž přímou strategií a je zaměřena především na kriminální populaci s cílem zabránit recidivě. Jejími hlavními nástroji jsou proto tresty, jejich ukládání, výkon, ochranná opatření a postpenitenciární péče. Pokud jde o oběti, směřuje k napravení následků trestného činu, zabránění sekundární viktimizaci a informování, případně výcvik obětí tak, aby se znovu nestaly oběťmi trestného činu. Terciální prevence se zabývá následnou péčí, která přichází po odpykání trestu, nebo i během něho a je zaměřena na zabránění recidivy, tedy opakovaného antisociálního chování. Zabezpečuje se zejména činnostmi občanských sdružení (projekt Lata apd.), jejich formy streetworku, SVP (Střediska výchovné péče) a další resocializační programy institucí pro výkon trestu jako jsou věznice, DDÚ, DDM (diagnostické ústavy pro děti a mládež), DVÚ - dětský výchovný ústav, VÚM - výchovný ústav pro mládež).

3.2 Účinnost prevence a úloha státu v prevenci kriminality

Jako ochranné faktory sociálně patologických jevů lze označit vysokou inteligenci jedince, schopnost vyrovnání se s negativními zkušenostmi, sebeúcta a sebedůvěra, pozitivní perspektivy a možnosti pro budoucnost, zapojení se do pozitivní skupiny vrstevníků, oceňování vzdělání a zdraví, účast v dobrovolných aktivitách, jeho/její empatie, altruismus, duchovní orientace, schopnost sebekontroly, dobré vztahy v rodině, otevřená komunikace, neautoritativní podpora dospívajícího, duchovní orientace, nepřítomnost rozporu mezi hodnotami vrstevníků a rodiny, spolupracující, otevřené klima ve škole, pozitivní vzory, malá tolerance k negativním sociálním jevům, stálá pozitivní poselství v médiích, příležitost pro kreativitu mládeže, přísné zákony o zbraních a drogách, dobrý socioekonomický status rodiny s vyšším dohledem rodičů. Na podporu těchto faktorů by se měla zejména zaměřit prevence.

Účinnost prevence závisí na celé řadě faktorů. Efekt každého úsilí či programu lze hodnotit srovnáním výchozího stavu a dosažených výsledků po skončení programu. Jestliže je cílem preventivních aktivit omezit výskyt trestných činů, pak by pokles kriminality mohl znamenat úspěch našeho úsilí. Avšak nám je přístupná především registrovaná kriminalita, její zvýšení nemusí znamenat neúspěch prevence, ale může být důsledkem zlepšení kontroly ze strany policie nebo vyšší mírou oznamování trestných

činů ze strany občanů. Úspěšnost bývá většinou zaznamenávána u programů zaměřených na majetkovou kriminalitu (krádeže z aut, chatové kolonie, pouliční krádeže). Na efektivitu preventivních programů lze však též usuzovat zaznamenáme-li zlepšení preventivního chování občanů, zvýšení jejich pocitu bezpečí, zlepšení jejich sociálního chování (ochota ke vzájemné pomoci, sousedská soudržnost, postoje k policii, orgánům samosprávy apod.)

Prevence kriminality je v České republice řízena centrálně. V roce 1993 byl usnesením vlády ČR vytvořen *Republikový výbor pro prevenci kriminality* jako meziresortní, koordinační a metodický orgán. Preventivní aktivity vycházejí v ČR z výsledků kriminologických výzkumů a bezpečnostních analýz na celostátní i místní úrovni. Těžiště preventivních aktivit se přenáší na místní úroveň tak, že mezi orgány centrálními a místními neexistují vztahy podřízenosti a nadřízenosti.

System prevence lze charakterizovat několika typy programů:

- Rezortní programy prevence
- Programy realizované samosprávnými orgány měst a obcí
- Preventivní programy bezpečnostních složek
- Preventivní programy nevládních organizací
- Preventivní programy podnikatelských subjektů (např. pojistky, firmy zabezpečovací techniky atd.)

Spolupráce na preventivních programech probíhá i na mezinárodní úrovni. V rámci OSN působí již od roku 1950 Výbor pro prevenci a kontrolu kriminality. Prevence kriminality bude i nadále zaujímat prioritní místo v politice státu, protože v celosvětovém měřítku dochází ke stálému růstu kriminality a společnost je vystavována jejím důsledkům¹⁶.

3.3 Volný čas jako důležitá součást prevence

Volný čas mládeže a jeho naplnění hraje významnou roli při utváření osobnosti mladého člověka a jeho uplatnění ve společnosti, při pozitivní socializaci, výchově ke zdravému životnímu stylu a tím i k prevenci nebezpečí sociální deviace. Volnočasové aktivity, které jsou dobře definované a organizované, jsou důležité při utváření pozitivní hodnotové orientace dětí a mládeže, při ovlivňování její zájmové činnosti, při zvyšování její samostatnosti a odolnosti a při dalších výchovných působeních.

Co si můžeme představit pod pojmem volný čas? Odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost apod. Z hlediska dětí a mládeže je to čas mimo vyučování, čas, který skýtá dětem velké množství možností, aktivit a činností, které mohou, ale nemusejí dělat. V tom je zásadní rozdíl mezi školou, do které musí chodit, kde musí plnit povinnosti, učit se, připravovat se do ní. Děti mají relativně hodně volného času. Společnost by měla mít zájem na tom, jak děti svůj volný čas tráví. Je samozřejmé, že na prvním místě je to záležitost rodiny. Názor, že výchovu dětí ve volném čase plně zabezpečí rodina, je však mylný. Rodina pro tuto funkci nemá dostatek času, potřebné materiální vybavení ani odbornou kvalifikaci. Rodina také nemůže uspokojit potřebu dětí a zejména dospívajících sdružovat se ve skupinách vrstevníků. Zkušenosti potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a také podstatně levnější než náprava chyb a převýchova. A právě kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam. Řada dětí dokáže svůj volný čas využívat aktivně, hodnotně a organizovaně, existují ovšem skupiny dětí, které jej plnohodnotně nevyužívají nebo to vůbec nedokáží.

Volný čas patří podle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) mezi 24 sociálních indikátorů, podle nichž se určuje životní kvalita v určité zemi.

¹⁶ www.mvcr.cz (informace ze dne 14.11.2008)

Blahobyt ještě automaticky neznamená kvalitní život. Pokud je volný čas znakem životní kvality, tak to znamená, že k zaměstnání a čistě existenčnímu zabezpečení musí přistoupit ještě další nehmotné hodnoty, které dělají společenský život lidštější a důstojnější člověka¹⁷. Podle Mezinárodní deklarace lidských práv, všechny kultury a společnosti mají do určité míry právo na odpočinek a volný čas. Právě proto, že osobní svobody a volby jsou základními prvky volného času, jednotlivec má právo volby aktivit a zážitků, které vedou k následnému užitku jak pro danou osobu, tak pro celou společnost [příloha č.4].

Volný čas dětí plnil funkci relaxační, regenerační, kompenzační, výchovnou a sociálně preventivní. Hlavní součástí volnočasových aktivit jsou pohybové aktivity a sport, které zdravý životní styl naplňují v mnoha oblastech. Důsledkem snížení kvality společenské péče o volný čas mladé generace je v mnoha případech i nárůst negativních společenských jevů. Jestliže společnost zabezpečí kvalitní trávení volného času dětí a mládeže, může tím, i když jen do určité míry, kompenzovat případné nedostatky školského systému a rodinného prostředí a vlivu. Rodina má ale zcela dominantní postavení vzhledem k osvojení si aktivit ve volném čase. Ovlivňuje dítě nejen tím, jak na dítě výchovně působí, ale i svým každodenním životem.

V oblasti volného času došlo v životě mládeže ke změnám. Kultura a sport se zkomercializovaly, probíhá informační revoluce s nástupem informačních technologií. Dominantním médiem se stala televize, která je těžištěm volného času dětí a mládeže. Na předním místě ve volném čase mládeže je poslech reprodukované hudby, návštěvy restauračních zařízení a nicnedělání. Významné místo zaujímají aktivity spojené s informačními technologiemi, zvláště u některých skupin mládeže je masivně využíván internet. Závažným problémem se ukazuje mizení podílu volného času, který mládež věnuje vzdělávání. Tento trend může mít celospolečenský a ekonomický dopad, protože moderní civilizační procesy charakterizuje provázanost ekonomiky, vzdělanosti, vědy a kultury¹⁸.

¹⁷ www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=pedvc (citace ze dne 9.12.2008)

¹⁸ Chmelová, 2006: s. 12-15

3.3.1 Limity efektivity volného času

I ve sféře volného času se naráží na problémy, komplikace a bariéry. Tyto limity efektivního využívání volného času, které ho více či méně omezují a neumožňují jeho prožívání v žádoucí míře.

Hlavní problémy lze spatřovat například v:

- rodině, která neplní dobře svou výchovnou funkci, nedokáže nebo neumí nabídnout efektivní využití volného času
- finančních možnostech a sociálním zázemí rodiny
- negativním vlivu sociální skupiny, etnika
- tělesném, mentálním nebo sociálním handicapu
- nedostatku volného času, nepřiměřených nárocích rodičů
- pasivitě, nechuti a neschopnosti
- nesprávnému výběru aktivit

Kvalitní náplň pro volný čas se samozřejmě nevyřeší všechno, ale když má dítě nabídku pestrou a má šanci, že v něčem z toho bude úspěšné, zmenšuje se pravděpodobnost, že něco zničí, že někoho zmlátí, že se opije nebo že sáhne po drogách. A nebo je alespoň pravděpodobnost o hodně menší. Aktivní trávení volného času a aktivní odpočinek musí splňovat následující funkce:

- aktivní přístup dětí a mládeže k provádění této činnosti
- kompenzace jednotvárné zátěže (při vyučování, dlouhém sezení, nerovnoměrném zatěžování jednotlivých oblastí mozku a nervové soustavy apod.)
- posilování zdravého způsobu života a zdraví

U dětí a mládeže rozlišujeme následující formy aktivit:

- fyzická aktivita realizovaná organizovanou tělovýchovou a sportovní činností a neorganizovanou tělovýchovou a sportem

- zájmová činnost s účastí na práci ve výtvarných, přírodovědeckých, technických, hudebních kroužcích apod.
- pohyb na čerstvém vzduchu spojený s fyzickou aktivitou (s turistikou, prací na zahradě apod.)
- společenská činnost prováděná v co nejvyšší míře venku a při pohybové aktivitě
- zábava kompenzující duševní napětí a přispívající k rozvoji osobnosti

Aktivní odpočinek je základním prvkem zdravého životního stylu a tedy i prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Osvojení si stereotypu a potřeby aktivního trávení volného času je dáno tím, jak je k aktivní formě odpočinku přistupováno v rodině, ve škole i v dalších subjektech realizujících volnočasové aktivity dětí¹⁹.

3.3.2 Pohybové aktivity jako způsob trávení volného času

Aktivní zájmy mají v dnešní době velký význam i pro další život. Jednak proto, že přibývá volného času, jednak proto, že umožňují – ve srovnání s prací – obvykle svobodnější sebevyjádření, rozvíjejí osobnost i pospolitost. Aktivním zájmem číslo jedna je sport. Jeho význam pro vývoj osobnosti ovšem postupně klesá, řada dospívajících dává nyní přednost kulturně tvořivějším, vážnějším zájmům. Sport zůstává výbornou rekreací, ventilem soupeřivosti a agresivity, příležitostí porvat se s druhými i s vlastní únavou nebo strachem, pobýt v dobrém kolektivu. Sportovní trénink nacvičuje současně dobrovolnou kázeň, schopnost odříci si, na co mám právě chuť, učí odhadnout vlastní síly, pěstuje systematickosti, vytvářejí se při něm návyky správné životosprávy na celý život. V tomto smyslu je závodní sport pro dítě nebo mladého člověka školou vůle a charakteru. Jestliže však sport vyplňuje většinu volného času, je to v tomto věku přece jen už na úkor činností, které mohou dát víc. Sport, který poklesne na pouhé fandění na tribunách, nebo dokonce sport jen u televize kombinovaný s klábosením u piva je sice pořád ještě pro určitou skupinu přitažlivou, uvolňující a únikovou zábavou, ale ničím víc.

Neméně důležité je, jestli trenér ze svěřenců dokáže vytvořit partu. Oddíly a kroužky poskytují nejenom sportovní vyžití a protažení těla, poskytují také sociální

¹⁹ Chmelová, 2006: s. 12-15

vazby. Tato činnost totiž není o výkonu intelektuálním jako ve škole, ale o výkonu sportovním a především o kamarádství. Děti a mladí lidé mezi sebou oceňují schopnost uzavírat přátelství, naučí se v takové skupině vyhrávat, ale též prohrávat, naučí se komunikovat s vrstevníky, prosadit se, nebo naopak ustoupit, když je třeba.

Sport patří k nejdiskutovanějším jevům společnosti našeho tisíciletí. Jeho význam je umocňován působností a dopadem v rovině sociální, ekonomické a kulturní. Je ztělesněním obdivovaných hodnot radosti z pohybu, výkonu, zdraví a krásy. Stejně tak odráží i řadu problémů, kterým musí dnešní svět s obavami čelit. Nekonečná komercializace, konzumní způsob života, drogová scéna, korupce, rasismus – i toto odráží svět sportu. Připočtěme si jeho virtuální přitažlivost a mediální působivost, dostáváme velmi významného hráče nejen na poli volného času. „Ve většině vyspělých zemí současného světa je stále výrazněji uznáván společenský význam sportu. Vedle všeobecně přijímaného názoru, že tvoří významnou součást zdravého životního stylu je zdůrazňována jeho úloha a přínos pro rozvoj osobnosti a sociálního vědomí jedince. *Aktivní způsob života se stává zejména u mladé generace nejefektivnějším nástrojem prevence negativních sociálních jevů, které vyplývají z nevhodného způsobu trávení volného času. Sport je uznáván obecně nejen jako faktor ovlivňující tělesné zdraví, ale i jako fenomén, který kultivuje jedince i po duševní, sociální a morální stránce*“²⁰.

3.3.3 Instituce s volnočasovou aktivitou

Volný čas mohou děti a mládež trávit mimo rodinu a školu individuálně, v neformální skupině vrstevníků nebo v institucích s volnočasovou náplní. Mezi tyto patří:

- občanská sdružení dětí a mládeže
- občanská sdružení a další nevládní organizace pracující s dětmi a mládeží
- tělovýchovné spolky
- školní družiny
- školní kluby

²⁰ Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí (vydán dne 18. srpna 2003, částka č. 7)

- střediska pro volný čas (Domy dětí a mládeže a Stanice zájmových činností)
- komerční organizace (sportovní a kulturní organizace apod.)

Výše uvedené subjekty doplňují působení rodiny, školy a dalších subjektů. V této oblasti je třeba větší angažovanosti veřejné správy v problematice volného času dětí a mládeže a dále pak koncepční provázanost vlivu státu, regionů, měst a obcí na volný čas dětí a mládeže. Je třeba vytvářet podmínky pro smysluplné využívání volného času dětí a mládeže a vytvářet odpovídající legislativní a ekonomické nástroje na stimulaci kvalitní nabídky a naplnění volnočasových aktivit. Zpracovat a realizovat systém vzdělávání pedagogů volného času i dobrovolných vedoucích v občanských sdruženích s ohledem na relaxační, výchovnou, socializační a preventivní funkci volnočasových aktivit.

Odpovědnost a šířka působnosti organizací ve volnočasových aktivitách je veliká. Pro mnohé děti a mládež, kteří nemají správný vzor v rodině, znamenají šanci. Šanci, jak například rozvíjet pracovní návyky, výtvarné cítění, možnost zapojení do tvořivé práce kolektivu, budovat schopnost důvěry ve svoje fyzické, intelektové a citové schopnosti, úctu k sobě. Také se učí být připraveni překonávat momenty pochybností o sobě a dočasný pocit nejistoty v mezilidských vztazích i životních situacích, nepropadat stresu a strachu. A v neposlední řadě organizují svůj čas, učí se odhadovat své možnosti a klást na sebe přiměřené nároky. Je viditelné, že volbou správné formy aktivity se i ve volném čase, nenásilnou formou naplňují hlavní pedagogické zásady - *- přiměřenosti, názornosti, aktivity, cílevědomosti, posloupnosti, kladné motivace.*

4. Spolupráce sociálního kurátora z profesního hlediska

Sociální kurátoři pro mládež v rámci své práce spolupracují s různými institucemi, jako jsou např. střediska výchovné péče, školská výchovná zařízení (diagnostické a výchovné ústavy, dětské domovy), Policie České republiky, soudy a v neposlední době se školskými zařízeními zvláště se základními a středními školami, se kterými řeší výchovné problémy jejich žáků a studentů.

4.1 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba České republiky (PMS) je institucí působící v rámci resortu spravedlnosti, pracuje v oblasti trestní politiky; vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního.

„Pozitivním trendem je v posledních letech ubývání mladistvých ve vazebních věznicích a ve věznicích pro výkon trestu odnětí svobody. Vznik Probační a mediační služby otevřel prostor pro odklony trestního řízení a alternativní sankce, který již někteří soudci využívají (zejména obecně prospěšné práce). Některé zákonem předpokládané typy služeb a programů zatím neexistují, a proto nemohou být pachatelům trestných činů ukládány, např. docházka do specializovaných center.“²¹.

PMS vznikla na základě zákona č. 257/2000 Sb. Zaměřuje se na zprostředkování alternativních způsobů řešení trestné činnosti. Usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. Mezi odborné činnosti vykonávané Probační a mediační službou patří mediace, práce s dětmi a mládeží, působení v oblasti obecně prospěšných prací, spolupráce s poškozenými (oběťmi trestného činu), parole (dohled nad podmíněně propuštěnými) a probace (dohled nad podmíněně odsouzenými).

²¹ Matoušek a kol., 2007: s. 273

Cíle činnosti PMS:

- Integrace pachatele – Probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.
- Participace poškozeného – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.
- Ochrana společnosti – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření

4.2 Úloha Policie ČR a Městské policie

Policie je ozbrojená složka státu. Má za úkol zajišťovat pořádek uvnitř státu, ochraňovat práva, majetek, občany a stíhat pachatele trestné činnosti. U nás toto zajišťuje Policie České republiky a Městská policie. Éra policie u nás se začala psát vznikem samostatného Československa. Ze začátku existovalo více útvarů - četnictvo, policie a obecní policie. V r. 1948 došlo ke sloučení do Sboru národní bezpečnosti jehož součástí se stala i Státní bezpečnost. Ke zrušení SNB došlo v roce 1989 a vznikla *Policie České republiky*. Později i *Městská (obecní) policie*.

Sociální kurátor je v častém profesním kontaktu s pracovníky Policie ČR či Městské policie. Pokud se jedná o nezletilé, bývá sociální kurátor u všech úkonů na Policii ČR.

Se sociálně patologickými jevy, mezi které patří zejména problematika násilí, šikany a zneužívání návykových látek se setkáváme ve větší či menší míře na všech typech škol i ve školských zařízeních. Vzájemná spolupráce Policie ČR, Městské policie, sociálních kurátorů se školami je realizována v rámci prevence sociálně patologických jevů a mnohdy i při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito

jevy ve školách a školských zařízeních. Školy a školská zařízení by v rámci preventivních programů a projektů měly být v kontaktu s Preventivními informačními skupinami Policie ČR (PIS), které jsou zřizovány při krajských, okresních a městských ředitelstvích Policie ČR. Činnost těchto skupin je informační a poradenská. Při plánování, tvorbě a realizaci preventivní strategie vycházejí tyto skupiny z bezpečnostní situace příslušné oblasti, ze znalosti trestné činnosti motivované mimo jiné obchodem s drogami, delikty spojenými s alkoholovou i nealkoholovou toxikománií, hracími automaty apod.

Městská policie je orgánem obce, je v rámci samostatné působnosti zřizována a zrušována zastupitelstvem obce obecně závaznou vyhláškou. Městská policie spolupracuje podle zákona o obecní policii s Policií České republiky, státními orgány a orgány územních samosprávných celků. Úkolem městské policie je při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku a plnění dalších úkolů podle zákona č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů zejména:

- přispívat k ochraně a bezpečnosti osob a majetku,
- dohlížet na dodržování pravidel občanského soužití,
- dohlížet na dodržování obecně závazných vyhlášek a nařízení obce,
- podílet v rozsahu stanoveném zákonem na dohledu na bezpečnost a plynulost provozu na pozemních komunikacích,
- podílet se na dodržování právních předpisů o ochraně veřejného pořádku a v rozsahu svých povinností a oprávnění stanovených zákonem činit opatření k jeho obnovení,
- podílet se na prevenci kriminality ve městě,
- provádět dohled nad dodržováním čistoty na veřejných prostranstvích v obci,
- odhalovat přestupky a jiné správní delikty, jejichž projednání je v působnosti obce.

Městskou policii řídí starosta nebo jiný člen zastupitelstva obce na základě pověření zastupitelstva obce. Rada obce může pověřit plněním některých úkolů při řízení městské policie určeného strážníka, který je pak zpravidla označován jako velitel městské policie.

Společně prováděné aktivity v oblasti prevence jsou zejména na úrovni primární a sekundární prevence. Jedná se o reakci na potřeby v regionu vyplývající z bezpečnostní situace a vývoje kriminality. Aktivity z oblasti situační prevence jsou významně podporovány prostřednictvím kontinuálních dotačních programů prevence kriminality na místní úrovni (nyní Partnerství), koordinovaných odborem prevence kriminality ministerstva vnitra²².

4.3 Nejznámější výchovná zařízení pro děti - dětské domovy a SVP

Dětský domov je školským zařízením pro děti a mládež, které nemají poruchy chování, zpravidla ve věku od 3 do 18 let. Mladý člověk může v dětském domově zůstat na základě dohody až do ukončení přípravy na budoucí povolání, nejdéle však do 26 let věku. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Děti v ústavech je v ČR hodně. Některé zdroje uvádí, že v ústavech jich žije až 20 000. V porovnání s Evropou jsme v tomto ohledu na smutné špici. Některé okolní země dětské domovy ani neznají. Proč? Umísťují totiž opuštěné děti do pěstounských rodin. Praxe u nás je bohužel taková, je jednodušší poslat děti do ústavu. Situaci nahrává i systém, který opuštěné děti posílá přímo do ústavů. Už i opuštěný novorozenec musí první tři měsíce svého života prožít v ústavu, než může být adoptován. První tři životně důležité měsíce, kdy potřebuje lásku a péči maminky, tráví v kojeneckém ústavu. Sociální kurátor má ze zákona povinnost klienta v dětském domově navštěvovat a po jeho propuštění mu pomáhat.

„Každý dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení dítě i mladistvého hendikepuje, ať k němu zavdalo podnět cokoli. Běžná ústavní prostředí deprivují svěřence, pokud jde o psychologické a sociální potřeby. Následky ústavní deprivace jsou zřetelné i u potomků lidí, kteří ústavem v dětství prošli“²³.

Středisko výchovné péče je jedním z výchovných zařízení, které se soustřeďují na prevenci a terapii sociálně patologických jevů a na poradenství v této oblasti. Střediska

²² www.obecnipolicie.cz (informace ze dne 7.10.2008)

²³ Matoušek, 1997: s. 269

výchovné péče jsou určena dětem a mládeži s výchovnými problémy, s výukovými problémy, dětem a mládeži experimentující s drogou, rodičům i všem, kteří přicházejí do styku s výchovnými problémy u dětí a mládeže. V těchto zařízeních pracují speciální pedagogové, nejčastěji zaměřeni na etopedii, psychologové, ale i např. sociální pracovníci. Tito odborní pracovníci úzce spolupracují se sociálními kurátory, výchovnými poradci a doporučují další terapeutický postup, včetně umístění klienta do internátní části. Klienti do Střediska výchovné péče docházejí anebo mohou být také na potřebnou dobu ubytováni. To se týká především dětí a mládeže ve věku od 6-18let. Některá střediska přijímají na pobyt děti starší od 11let. Je to z toho důvodu, aby dobu, kdy jsou mimo rodinu zvládly. Ambulantní část, která poskytuje krátkodobou i dlouhodobou poradenskou intervenci v krizových a náročných výchovných situacích. Terapeutická práce probíhá formou individuální, skupinové a podle potřeby rodinné terapie. Internátní část, kam jsou umisťováni klienti, u kterých se ambulantní péče nedaří, nebo je málo efektivní. Internátní preventivní pobyt trvá zpravidla dva měsíce a jeho cílem je především zvýšit motivaci klienta pro nastartování pozitivních změn v jeho chování a prožívání. Jednou z hlavních činností Střediska výchovné péče je prevence. To znamená, že se snaží předcházet případným problémům, kterými jsou zmíněné sociálně patologickými jevy. Středisko výchovné péče nabízí pomoc, dětem, mládeži, ale i rodičům. Pomáhá řešit problémy ve škole, konflikty v rodině, krizové životní situace rodiny a mladého člověka, problémy nepřizpůsobivého chování, potíže s pracovním zařazením. V současnosti je Středisek výchovné péče v České republice poměrně hodně.

Co SVP nabízí:

- Dobrovolné pobyty s terapeutickým zaměřením pro děti a mládež po dohodě s rodiči či zákonným zástupcem. Na pobyt lze nastoupit po dohodě z různých důvodů: konflikty v rodině, nespěch ve škole, útky, záškoláctví, násilí, šikana, týrání, zneužívání, samota, ohrožení drogou, úzkost, nepochopení s rodiči, učiteli apod.
- Zajišťuje víkendové a prázdninové akce pro stávající klienty.

4.4 Školy, výchovní poradci ve školách

Škola je místem, kde děti tráví v době své školní docházky nejvíce času. Rodiče často nejsou se svými dětmi častěji než jejich učitelé. Na školu klade společnost mnoho požadavků, škola by měla děti nejen kvalifikovat pro budoucí práci, ale také vychovávat k občanské angažovanosti, a to ve spolupráci s rodinou. Není však vždy snadné skloubit zájmy společnosti, rodiny a školy. Rodiny někdy se školou spolupracovat nechtějí, mají-li jiné hodnotové preference než škola. Škola má přihlížet nejen k postojům rodičů, ale i k individuálním potřebám dítěte. Zároveň má vzdělávat děti ve třídách, jež mají třicet žáků. Dospívání dětí je zvláštním obdobím, které dnešní společnost bere do té míry vážně, že mluví o subkultuře dospívání – nicméně děti se ve škole připravují na dospělost a neměly by být oddělovány od světa dospělých, škola by měla být jednak chráněným prostředím, jednak otevřenou institucí, kam vnější svět má a může vstupovat „Škola, stejně jako celá společnost, prochází transformací a při tom se potýká s řadou problémů. I jí se dotýkají ekonomické problémy společnosti, tržní prostředí. Jsou školy, které začínají využívat svých prostor více ke komerčním účelům, než aby v nich trávili volný čas sami žáci. Mezi školami se začíná vytvářet konkurenční prostředí, které ne vždy vede ke kvalitnější práci a lepším výsledkům. Decentralizační tendence, ale především lokální poměry (rušení dopravních linek) vedou k tomu, že donedávna likvidované málotřídní školy na malých vesnicích ožívají, ovšem v velmi složitých poměrech (prostorových a hlavně personálních)“²⁴.

Úloha současné školy v poskytování poradenských služeb získává významnější místo. Pravidla pro poskytování poradenských služeb ve škole jsou součástí školního řádu a školního vzdělávacího programu konkrétní školy. Pojem výchovní poradce je ve školním prostředí a výchově velmi frekventovaný. Jedná se o pedagoga, odborně připraveného pro výchovné poradenství, který pomáhá při profesní orientaci a řešení výchovných otázek, věnuje zvláštní pozornost poruchám dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, jejich zjišťování, prevenci a nápravě.

²⁴ Kraus a kol., 2001: s. 50

Těžištěm práce výchovného poradce musí být prevence. Měl by se tedy orientovat na:

- práci s výchovně problémovými dětmi
- spolupráci s rodinou hlavně v poradenské činnosti
- spolupráci s institucemi v šíření dalších výchovných a prevenčních postupů v práci s problémovými dětmi
- spolupráci s pracovníky školy při řešení otázek v postupech výchovné práce s problémovými dětmi
- základě znalosti dětí, jejich postojů, specifických zvláštností a možností působit poradensky ve spolupráci s pedagogy, školami a institucemi při výběru v profesním a společenském uplatnění

Ze své práce se výchovný poradce odpovídá přímo řediteli školy. Do pracovní náplně výchovného poradce patří mimo jiné metodicky usměrňovat a sjednocovat diagnostickou činnost třídních učitelů a poskytovat jim obsahovou a metodickou pomoc, dále uskutečňuje vlastní diagnostickou činnost u žáků, kteří ji vyžadují z výchovných, vzdělávacích, profesně orientačních, sociálních a jiných důvodů, informuje rodiče žáků a učitele o činnosti zařízení výchovného poradenství a diagnostických ústavů, o možnostech využití jejich odborných služeb, organizuje individuální porady s rodiči při řešení výchovných a výukových problémů žáků. V oblasti práce se žáky s výukovými a výchovnými problémy pomáhá třídním učitelům při vyhledávání a sledování problematických žáků, dává návrhy na další péči o tyto žáky, je nápomocen učitelům při shromažďování podkladů pro psychologická a speciálně pedagogická vyšetření, podává návrhy na vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně nebo ve speciálně pedagogickém centru pro žáky s vývojovými poruchami čtení a chování i pro žáky se smyslovým, tělesným nebo mentálním postižením a ve spolupráci s vedením školy a pedagogickými pracovníky se podílí na výchovných programech, zaměřených na nápravu problematických žáků. Důležitá je také úloha výchovného poradce při řešení konfliktních situací ve škole (rodiče – učitel, učitel – žák, žák – žák). Spolu s vedením školy zajišťuje spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, zejména s orgány péče o dítě, sociálním kurátorem, sociálně právní komisí na ochranu dítěte, s Policií ČR a krizovým centrem. V oblasti volby

povolání poskytuje poradenskou činnost pro rodiče a žáky při volbě povolání, zjišťuje zájem žáků o studium ve středních školách, spolupracuje s třídními učiteli, je zodpovědný za správné vyplnění a včasné odeslání přihlášek do středních škol, taktéž se podílí na tvorbě tematického plánu učiva volba povolání.

V mnoha těchto činnostech jsem jako sociální kurátor pro děti a mládež spolupracovala s výchovnými poradci ve svém regionu. Převažovala práce na preventivních programech, volnočasových aktivitách a také při řešení následků závadového chování dětí. K nejčastěji řešeným proviněním na školách patří *šikana a záškoláctví*. Problematika šikany je velmi široká, těžko odhalitelná a obtížně se napravují následky. Je to především problém důvěry dětí k autoritám, pedagogům, rodičům apod. Záškoláctví má základ v nedůslednosti rodičů, špatném rodinném zázemí, nevhodných vzorech, jinými slovy řečeno v problematickém sociálním prostředí. Sociální kurátoři a policisté se o neomluvenou absenci u školáků začnou zajímat už ve chvíli, kdy dosáhne 25 hodin. Pokud neomluvená absence u žáka dosáhne deset hodin, zabývá se jí pouze třídní učitel spolu se zákonným zástupcem dítěte. Když dítě chybí 10 až 25 hodin, svolá ředitel školní výchovnou komisi, na které se problém řeší. Pokud je ale absence žáka vyšší než 25 neomluvených hodin, zašle škola oznámení sociálně-právnímu oddělení příslušného úřadu a to pak zahájí přestupkové řízení. Jestliže byla neomluvená nepřítomnost projednána se zákonným zástupcem dítěte v přestupkovém řízení a dítě se nadále vyučování vyhýbá, zašle vedení školy policii formou úředního dopisu hlášení o zanedbání povinné školní docházky²⁵.

²⁵ Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví

5. Empirická část

5.1 Formulace výzkumného problému

Zaměření tohoto empirického šetření je na děti vyžadující zvýšenou pozornost. Těmito jsou nezletilí a mladiství s trestnou činností a opakovanými poruchami chování závažného rázu jako je záškoláctví, útěky z domova, šikana, agresivita, toxikománie atd., na prostředí, ve kterém vyrůstají a práci sociálních kurátorů, kteří jim pomáhají řešit jejich potíže. Záměrem práce je zjistit, jednotlivé aspekty jako je rodinné zázemí, vlastní povinnosti, možnost využití volného času, vztah k patologickému chování. Šetření se snaží zjistit rozdílnosti mezi problémovými dětmi z venkova a problémovými dětmi z města, rozdílnosti mezi pohlavím a je-li pozornost rodičů věnovaná dětem dostatečná či nedostatečná, zda je nebo není v jejich okolí možnost navštěvovat zájmové kroužky, využívají-li žáci tuto výplň volného času nebo jsou raději doma.

5.2 Stanovení výzkumného cíle a hypotéz

Šetřením chci zjistit v jaké rodině mladí klienti sociálních kurátorů vyrůstají, zjistit, jak žáci tráví svůj čas tráví. Zda se v jejich okolí vyskytuje patologické chování a jak se na tuto problematiku dívají oni sami.

Cílem diplomové práce bylo zjistit názory sociálních kurátorů pro děti a mládež na práci s jejich klienty, zajímalo mě, co si myslí o svých klientech, jaké mají možnosti ovlivňovat klienta, jeho rodinu a jak se jim daří společná spolupráce.

Pro výzkum jsou stanoveny tyto hypotézy:

H1: Problémové děti žijí v nepodnětném rodinném prostředí.

H2: Není důležité, zda tyto děti vyrůstají ve městě anebo na vesnici.

H3: Děti žijící v problémovém prostředí nenavštěvují zájmové kroužky.

H4: Sociální kurátor může svojí prací přispět k rozvoji osobnosti svých klientů.

H5: Sociální kurátor je ve své práci limitován klientovou rodinou a prostředím.

5.3 Metodologie empirické části

Ze známých metod empirického výzkumu pro získávání dat byl zvolen dotazník. Dotazníkové zpracování je výhodné pro získání informací od většího počtu respondentů a pro možnosti statistického zpracování. Problémem je jako u všech metod kvantitativního výzkumu věrohodnost údajů.

Dotazník byl vypracován na základě studia odborné literatury, konzultacemi s odborníky a na základě praktických zkušeností. Obsahoval 29 otázek, které šetřily možnosti sociálních kurátorů při práci s dítětem, rodinou klienta, náplň volného času klienta a jeho postoj ke svému problémovému chování. Sledovány byly tyto aspekty: prostředí v němž žáci vyrůstají, zda se rodiče svým dětem věnují, možnost smysluplného využití volného času žáků a role dítěte ve škole. Otázky byly členěné dle smyslu zkoumaného problému do 3 okruhů. Vyhodnocen byl pomocí programu Microsoft Office Excel.

Konstrukce dotazníku

V jakém prostředí klienti sociálního kurátora pro děti a mládež žijí:

- kvalita rodinného prostředí
- souvislost s makroprostředím
- pozornost rodičů věnovaná dětem
- povinnosti dítěte v domácnosti
- role dětí v prostředí školy

Jak žáci využívají svůj volný čas:

- pozornost rodičů na své dítě a jeho volný čas
- jaké aktivity děti nejčastěji vykonávají

Výskyt patologického chování u klientů a jejich okolí:

- zda se patologické chování vyskytuje i v klientově rodině
- jak hodnotí své chování a zda si uvědomuje možné dopady

Řazení položek v dotazníku

Otázky 1.-4. jsou informativního charakteru. Obsahují informace o pohlaví klienta, počtu deliktů, o délce doby v evidenci sociálního kurátora.

1. Věk sledovaného dítěte
2. Pohlaví dítěte
3. Jak dlouho je dítě v péči soc.kurátora pro mládež
4. Počet deliktů

Otázky 5.-15. se vztahují k rodinné situaci a prostředí (sourozenci, funkčnost rodiny, povinnosti dítěte aj.).

5. Jaké je rodinné prostředí
6. Pokud je problematická tak o jaký typ se jedná
7. Počet sourozenců

Ot.ázka č. 8. se zabývá výskytem sociální patologie v rodině.

Vyskytovali se u sourozenců problémy s chováním

Otázky 9. a 10. zjišťují pozornost rodičů věnovanou dětem.

9. Má rodina zájem řešit výchovné problémy svého dítěte
10. Mají rodiče přehled o tom, co jejich dítě dělá ve svém volném čase

Otázka 11. sonduje povinnosti dítěte v domácnosti.

Má dítě v rodině své povinnosti (pomoc v domácnosti)

V otázce 12. kurátor odpovídá na dotaz makroprostředí výchovy

Dítě vyrůstá

Otázka 13. zjišťuje informace o náplni volného času dětí.

Svůj volný čas zaměřuje

Otázky 14.–18. směřují k odpovědím o vztahu klienta a školy

14. U dítěte je diagnostikována (ADHD, ADD, LMD, porucha učení aj.)
15. Pokud ano, obrací se rodiče na odbornou pomoc
16. Patří dítě ve škole do pozice outsidera
17. Pokud ano, proč si myslíte, že tomu tak je
18. Výchovná opatření ve škole za poslední rok

Otázky č. 19.-27. se vztahují k odpovědím a názorům sociálního kurátora na klientovy delikty, jeho přístup k řešení problémů, možnosti práce s problémovým dítětem a vzájemném vztahu.

19. Jaké delikty u klienta převládají
20. O svých problémech hovoří
21. Při projednávání deliktu klient
22. Jakým způsobem s klientem pracujete
23. V jakém časovém intervalu se vám daří anebo dařilo s klientem pracovat (být v kontaktu)
24. Jaký se vám podařilo vytvořit vzájemný vztah
25. Z vašeho pohledu – v čem spočívá hlavní klientův problém
26. Jaká je vaše idea při práci s tímto klientem
27. Daří se vám ji naplňovat

Otázka č. 28 se dotazuje na kvalitu spolupráce s institucemi

Jak hodnotíte spolupráci s ostatními institucemi (Policíí ČR, soudy, PMS apod.) při řešení tohoto klienta

Otázka č. 29 - vlastní zhodnocení podpory své práce.

Jakou má podporu sociální kurátor na vašem úřadě od vedoucích pracovníků

Soubor respondentů

Výzkum jsem provedla dotazováním u sociálních kurátorů v Moravskoslezském a Olomouckém kraji. Osloveno bylo 30 sociálních kurátorů pro děti a mládež.

Ti se zaměřili na problémové děti a mladistvé, které mají ve svých evidencích a se kterými průběžně pracují. Celkový počet byl 112 srovnávaných klientů sociálních kurátorů. Základní charakteristika výzkumného vzorku klientů je patrná v následující tabulce č. 1. Obsahuje děti vyrůstající jak v městském prostředí, tak i na vesnici.

Tab.1: Počet srovnávaných v explorativním šetření

N=112

	pohlaví		celkem klienti	1-14 let		15-18 let		rodina		
	hoši	dívky		hoši	dívky	hoši	dívky	funkční	dysfunkční	afunkční
venkov	10	7	17	3	1	7	6	6	29	9
město	64	31	95	9	2	55	29	12	48	8
celkem	74	38	112	12	3	62	35	18	77	17

Tabulka mapuje základní informace zkoumaném souboru klientů týkající se bydliště, věku, pohlaví a rodinného prostředí. Tyto podrobnější informace umožňují lépe porozumět jednotlivým odpovědím.

Z celkového počtu zkoumaných v mém šetření bylo 74 chlapců a 38 dívek.

Ze zkoumaného souboru vyrůstalo 95 dětí v městském prostředí a 17 dětí na venkově. Geografické umístění bydliště, může ovlivňovat možnosti a různorodost nabídky volnočasových aktivit.

Klientů sociálního kurátora ve věku 1-14 let je ve vzorku 15, mladistvých (věk 15-18) je 97.

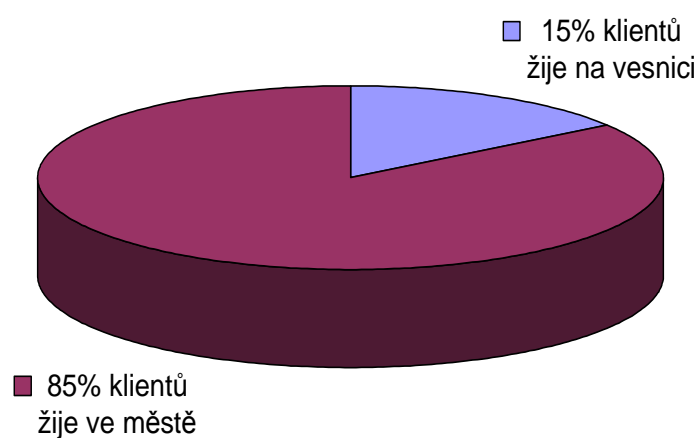
Kvůli přesnějšímu prozkoumání rodinného prostředí a rodinných vztahů byla zařazena do dotazníku i otázka týkající se zjištění, zda dotazovaný žák žije v rodině funkční, dysfunkční anebo nefunkční. Toto zjištění pomůže pochopit lépe odpovědi respondenta na otázky týkající se rodiny. V našem výzkumném souboru 18 klientů vyrůstá v rodině funkční, převážná většina v dysfunkční 17 klientů v nefungující rodině. Nejde si také nevšimnout, že zastoupení rodinného typu je odlišné na venkově a ve městě.

6. Vlastní šetření a analýza výsledků

Výsledky zjištěné u jednotlivých otázek jsou pro přehlednost znázorněny procentuálně na grafu, v některých otázkách bylo žádoucí výsledky zobrazit v tabulce se shrnující diskusí. Vzhledem k tomu, že jsem zvolila dotazník s vyšším počtem otázek, rozhodla jsem se prezentovat jejich vyhodnocení v souvislosti ve vztahu k těmto okruhům: dle destinace, pohlaví a věkové kategorie.

1. Umístění bydliště

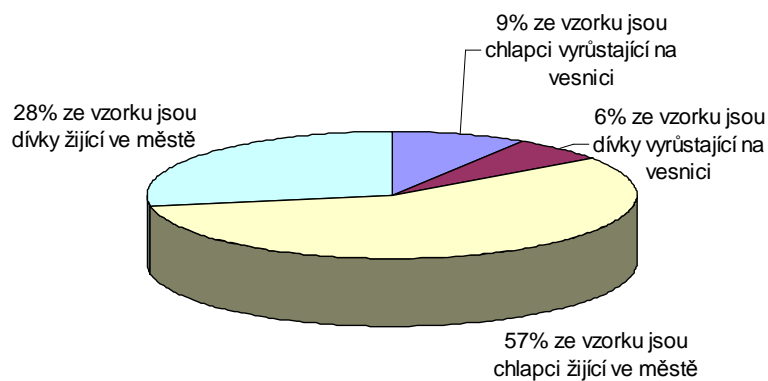
Graf 1

Vyhodnocení zkoumaného vzorku nám sdělilo, že 85% klientů sociálního kurátora pro děti a mládež žije v městském prostředí, zbytek tj. 15% na vesnici.

2. Zastoupení pohlaví

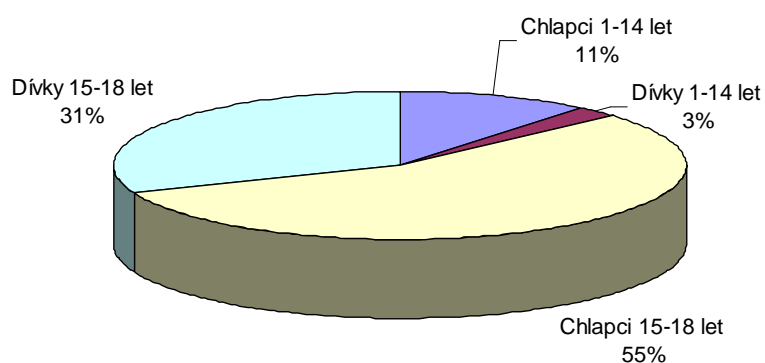
Graf 2

Z daného vzorku 112 osob žije 9% chlapců na vesnici a 57% ve městě, 28% dívek vyrůstá ve městě a 6% v prostředí vesnice.

3. Věkové kategorie

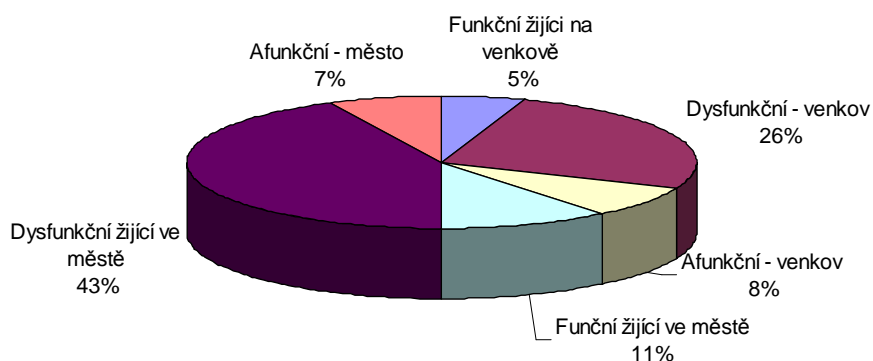
Graf 3

Ze zkoumaných klientů kurátorů tvoří největší část 55% chlapci věkové kategorie 15-18 let, následují se 31% dívky stejné věkové kategorie. 11% připadá na chlapce do 14-ti let věku a nejmenší část jsou dívky 1-14 let, tj. 3%.

4. Typ rodiny

Graf 4

Ze sledovaných ukazatelů je důležité prostředí, ve kterém náš zkoumaný vzorek žije. Nejmenších 5% procent patří rodinám funkčním z venkova, 7% je městských funkčních, následuje 8% vesnických funkčních. 11% připadá na rodiny funkční z města, 26% ze vzorku zauímají rodiny dysfunkční z venkova a na vrcholu jsou se 43% městské dysfunkční rodiny. Z výsledků je patrné, že většina městské prostředí je z hlediska výchovy rizikovější.

5. V následující tabulce je upřesněn důvod, proč je rodinné prostředí problémové

Tab. 2

N=96

	rodina		
	alkohol	rozvod	sociálně slabá
venkov	23	4	12
město	31	8	18
celkem	54	12	30

Čísla v tabulce nám sdělují, že alkohol má velký vliv na špatné fungování rodiny. Zde se jedná o 54 rodin, z toho 23 na venkově a 31 ve městě. Problematika sociálně slabých rodin rozkolísala 30 rodin (město 18, vesnice 12). Nejméně se na funkčnosti rodin podílí rozvod, celkem 12 (vesnice 4, město 8).

6. Doba, kterou strávil klient v péči sociálního kurátora a počet deliktů

Tab. 3

	celkem	do 2 provinění		3 a více provinění		v evidenci 1 rok		2 a více roků v evidenci	
	deliktů	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky
venkov	38	4	5	6	2	5	4	5	3
město	211	23	19	41	12	39	18	25	13
1-14 let	76	4	1	8	2	2	0	1	1
15-18 let	173	25	11	37	24	3	3	4	3

Sledovaný vzorek spáchal celkem 249 deliktů (vyrůstající na venkově 38, ve městě 211). 173 spáchaných deliktů uskutečnili mladiství a 76 děti.

Častost provinění a délka klienta v evidenci je velmi dobře patrná z výše předložených čísel. Vidíme, že velkou roli i v tomto ukazateli hraje městské prostředí, zde je přehledně zobrazen i druhý faktor v delikventním chování – a tím je věk pachatele.

7. Počet sourozenců a jejich delikventní chování

Tab. 4

	sourozence		problémy se	vyskytovaly se	vyskytovala se
	má	nemá	nevyskytovaly	méně závažné	trestná činnost
venkov	13	4	2	9	2
město	75	20	15	49	11
1-14 let	11	4	1	9	1
15-18 let	77	20	9	56	12

Porovnáním výsledků šetření z hlediska toho, zda klient je jedináčkem anebo má sourozence vyšlo najevo, že v 88 případech je v rodině přítomen alespoň sourozenec, ve zbytku, tj. ve 24 případech sourozence nemá. Na venkově se se sourozenci 2x problémy nevyskytovaly, 9x byly méně závažného charakteru a 2x se jednalo o trestný čin. Při pohledu na město jsou čísla poněkud vyšší (bez problémů 15x, málo závažné 49 a o trestnou činnost šlo v 11 případech). Pro ilustraci jsou uvedeny i výsledky dle věku.

8. Zájem rodiny řešit problémy dítěte a jejich informovanost, jak dítě tráví volný čas

Tab. 5

	zájem			přehled o volném čase	
	má	nemá	pod tíhou postihu	mají	nemají
venkov	6	7	4	6	11
město	38	45	12	18	77
1-14 let	6	7	2	5	10
15-18 let	30	43	24	28	69

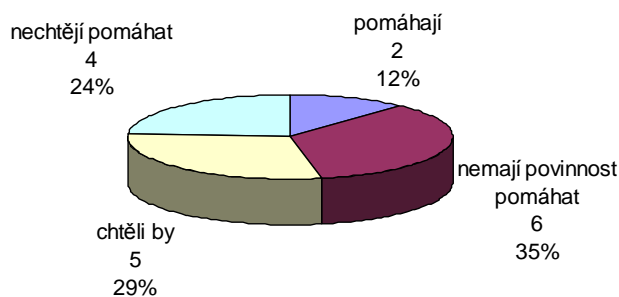
Informovanost rodičů o trávení volného času svými potomky není velká. Nejlépe se jeví v kategorii rodičů z venkova a rodičů věkové kategorie 1-14 let. Naopak nejhorší je situace u rodičů z města.

K zajímavému zjištění dochází u výsledků sledovanosti zájmu o problematiku řešení závadového chování u vlastních dětí. U rodičů mladších dětí se ochota řešit problémy jeví jako nejlepší ze všech sledovaných kategorií společně s rodiči z venkova, následují rodiče z měst a nejhůře v tomto ohledu dopadají rodiče mladistvých. Zde je vyšší i číslo řešení problémů pod tíhou postihu.

9. Povinnosti dítěte ve své rodině (umývání nádobí, úklid aj.)

Graf 5

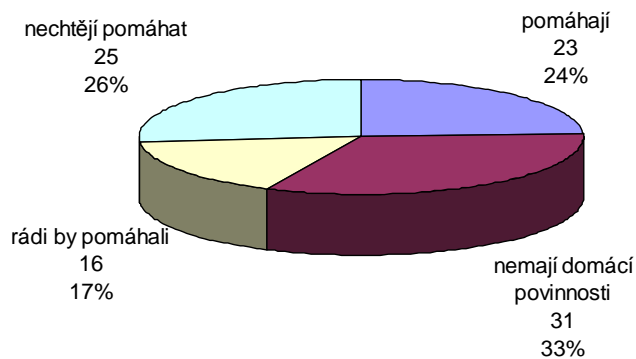
Domácí povinnosti - venkov

Děti z venkova rády pomáhají při domácích povinnostech. Pomocí přispívá 12 % zkoumaných klientů, 29% by chtělo, bez povinnosti je 35% dětí a 24% pomáhat vůbec nechce.

Graf 6

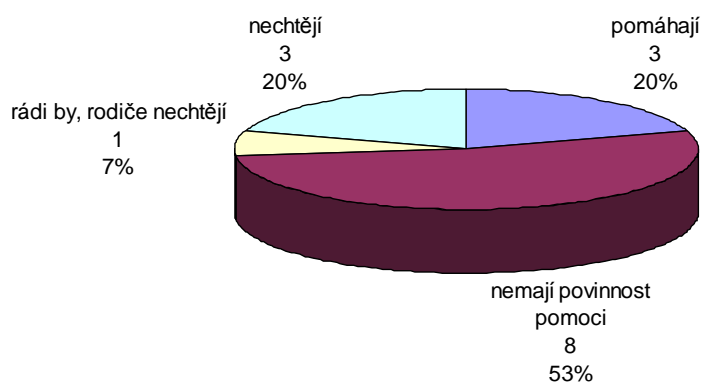
Domácí povinnosti - město

Děti vyrůstající v městském prostředí pomáhají v 24%, 33% ze zkoumaného nemusí nic dělat, rádo by pomáhalo 17% a do výpomoci v domácnosti se nehodlá zapojit 26% dětí.

Graf 7

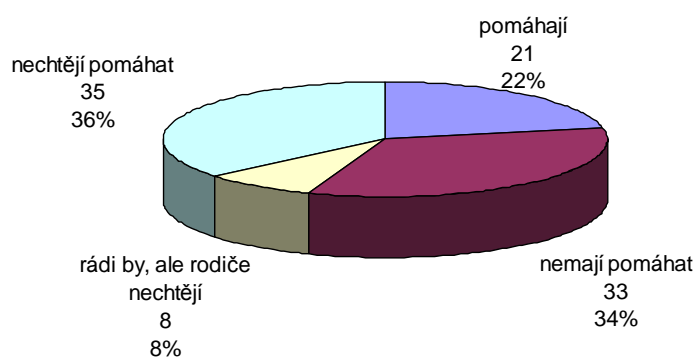
Domácí povinnosti - děti 1-14 let

Při pohledu na stejnou problematiku z hlediska věku vidíme, že děti mají povinnosti pomáhat ve 3%, 8% nemá povinnost žádnou, 1% dětí by pomáhat chtělo a ve 20% děti nemají chuť cokoliv doma udělat.

Graf 8

Domácí povinnosti - mladiství

Posledním grafem v kategorii domácích povinností je pohled mladistvých. 36% ze vzorku mladistvých nechce pomáhat, naopak 22% pomáhá, 34% nepomáhá, protože to rodiče nevyžadují a v 8% mladiství by pomáhali rádi, ale rodiče to po nich nechtějí.

10. Náplň volného času

Tab. 6

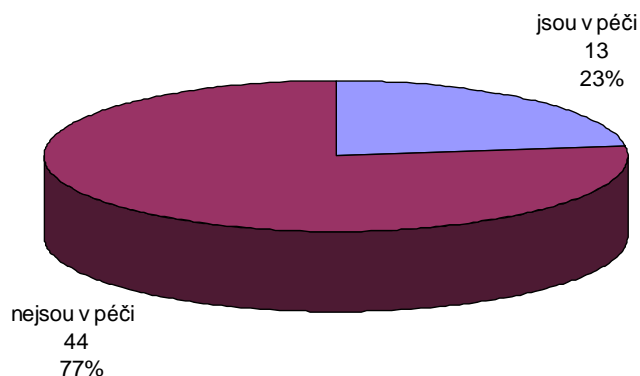
	druh volnočasové aktivity					
	nemá	sport	kultura	technika	příroda	jiný
venkov	5	3	1	5	1	2
město	55	8	6	18	3	5
1-14 let	9	1	1	2	1	1
15-18 let	63	4	8	11	4	7

Pro děti z venkova tvoří nejčastější náplň volného času technika a stejný počet, tj. 5 dětí nemá žádnou náplň volného času. V tomto ohledu je na vrcholu pyramidy bezcílně stráveného volného času kategorie dětí a mládeže žijící ve městě a také vzorek mladistvých. Z tabulky je zřejmé, že většina ze zkoumaného vzorku klientů sociálního kurátora pro děti mládež netráví volný čas účelnou aktivitou.

11. Je dítě ve speciální péči při výskytu ADHD, ADD, LMD, poruch učení?

Graf 9

Děti a mladiství s poruchou nebo vrozenou vadou

Z celkového počtu 112 zkoumaných dětí a mladistvých trpí nějakou vrozenou vadou anebo má specifické poruchy učení 57 dětí. Přístup rodičů k této problematice svého dítěte je vidět z předchozího grafu, celých 77% dětí (44 osob) ke specialistovi pro odbornou pomoc nechodí.

12. Pozice outsidera ve školním prostředí

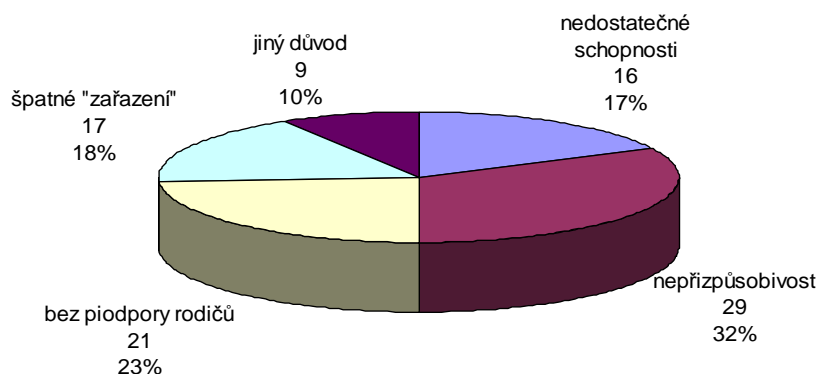
Tab. 7

	pozice outsidera	
	ano	ne
venkov	12	5
město	34	61
1-14 let	7	8
15-18 let	39	58

Z městských žáků hraje roli outsiderů 34 osob a nehraje 61. Podobný rozdíl nalezneme u starší věkové kategorie – mladistvých. Nejvyrovnanější statistická čísla jsou v kategorii dětí 1-14 let. I v těchto sledovaných parametrech nalézáme rozlišnost mezi prostředím města a vesnice. Rozdíly mezi jednotlivými věkovými kategoriemi jsou také patrné.

13. Důvod zařazení do role outsidera

Graf 10

V celkovém výzkumném vzorku nám vychází 46 outsiderů. Proč se v této „roli“ nachází je viditelné v grafu 10. 32% je špatně přizpůsobivých, 23% ze vzorku nemá doma u rodičů dostatečnou podporu, 18% se špatně „zařadilo“ na počátku školní docházky. O jedno procento méně vykazuje důvod nedostatečných schopností a 10% patří jinému důvodu.

14. Udělená výchovná opatření ve škole za poslední rok

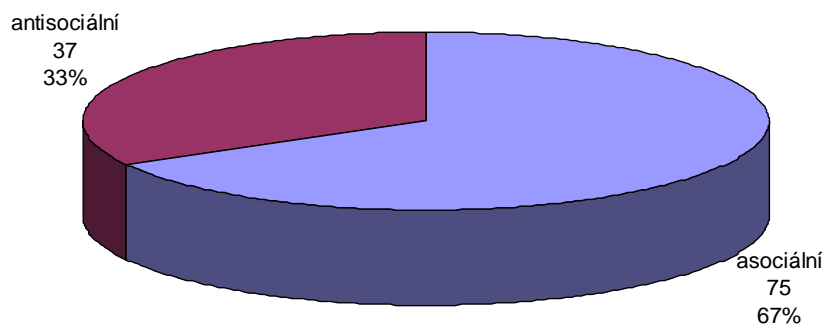
Tab. 8

	výchovná opatření za poslední rok			
	nebyla	napomenutí nebo důtka TÚ	důtka ŘŠ	snížený stupeň
venkov	5	5	4	3
město	22	49	8	16
dívky	9	19	2	8
hoši	18	35	10	11
1-14 let	5	6	3	1
15-18 let	22	48	9	18

Názorný přehled o udělených výchovných opatřeních ve škole nalezneme v tab. 8. Prudký nárůst v udělování výchovných opatření vidíme u mladistvých, výrazná převaha je u klientů z městského prostředí a nemůžeme opomenout pohled do kategorie dívek. Jejich podíl na udělených opatřeních je téměř poloviční.

15. Druhy deliktů

Graf 11

Šetřením byl zjištěn poměr mezi klienty asociálních deliktů a antisociálních. Ve sledovaném vzorku je 67% klientů se asociálními delikty, tj. činy, kterými dítě nebo mladiství ohrožuje především sebe a těch protispolečenských – antisociálních je 33%. Rozdělení na konkrétní delikty je v tab. 9 a tab. 10. Celkový počet spáchaných deliktů ve zkoumaném vzorku činil 249.

Tab. 9

N=155

	asociální delikty							
	kázeň, záškoláctví	neposlušnost	lži	útěky, toulky	prostituce	alkohol, tabak.,aj.	gamblerství,	jiné
venkov	1	5	6	5	1	3	1	1
město	95	7	11	9	1	3	4	2
dívky	38	9	5	4	2	3	1	2
hoši	74	3	12	10	0	3	4	1
1-14 let	15	5	10	4	0	2	0	1
15-18 let	97	7	7	10	2	4	5	2

Tab. 10

N=94

	antisociální delikty					
	trestná činnost	vandalství	sexuální delikty	ublížení na zdraví	šikana	jiné
venkov	11	8	2	1	5	3
město	25	12	7	3	13	4
dívky	6	4	3	0	7	2
hoši	30	16	6	4	11	5
1-14 let	12	7	2	1	6	2
15-18 let	24	13	7	3	12	5

16. Schopnost komunikovat o svých problémech

Tab. 11

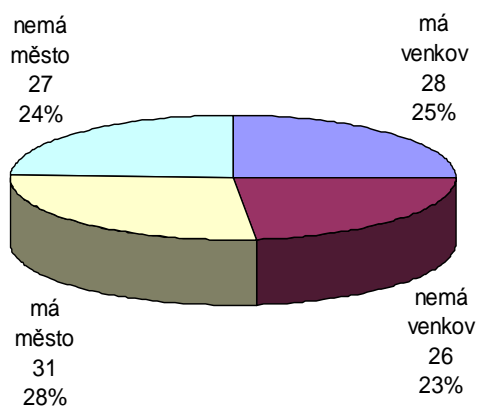
	hovoří o svých problémech		
	otevřeně	je jim to jedno, budou pokračovat	neuvědomují si
venkov	18	16	20
město	24	19	15
dívky	26	13	12
hoši	16	22	23
1-14 let	11	11	7
15-18 let	31	24	28

Společná komunikace o svých problémech, závadovém chování a jeho důsledcích na život zkoumaného vzorku byla vyhodnocena takto: 18 osob z venkova dokáže hovořit otevřeně, 16-ti klientům je to jedno, budou pravděpodobně pokračovat dále a 20 si vůbec zásadovost jednání neuvědomuje. U městského vzorku jsou výsledky takové: 24 osob jsou otevření a komunikativní klienti, pokračovat bude zřejmě 19 a bez uvědomění svých problémů je 15. Ve věkové kategorii dětí je 11 z nich otevřených, stejnému vzorku je jedno, že jsou problémoví a 7 si neuvědomuje nebezpečnost. U mladistvých je výsledek následující: bez problémů komunikující – 31 osob, bez odpovědnosti ke svému dalšímu životu – 24, neuvědomění si -28.

17. Pocit viny

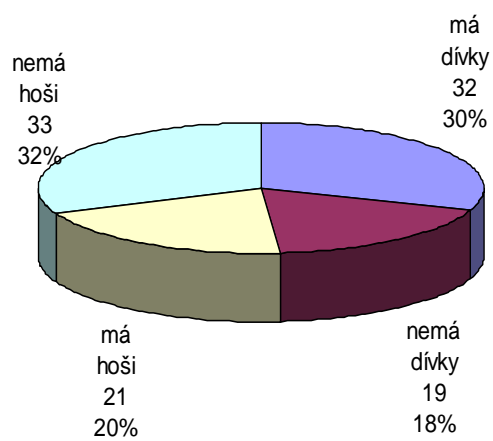
Graf 12

Venkov - město

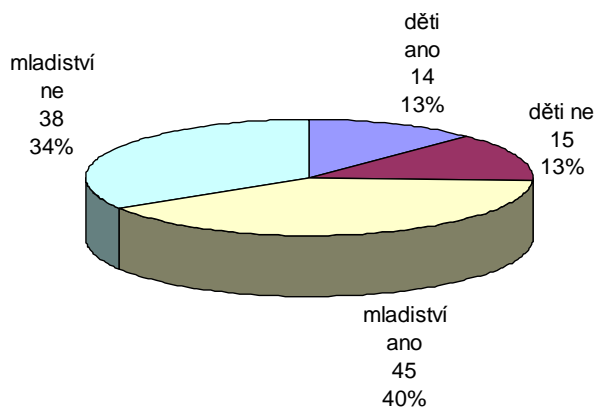
Graf 13

Dívky - hoši

Graf 14

Děti - mladiství

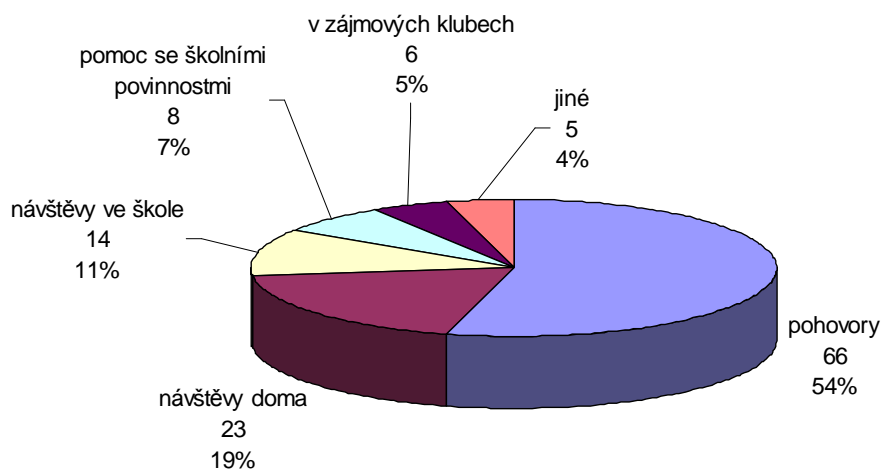

Výsledky výzkumu jsou zcela patrné z předchozích grafů. Zkoumání je z pohledu dívek-chlapců, venkov-město, děti-mladiství.

17. Práce s klientem

Graf 15

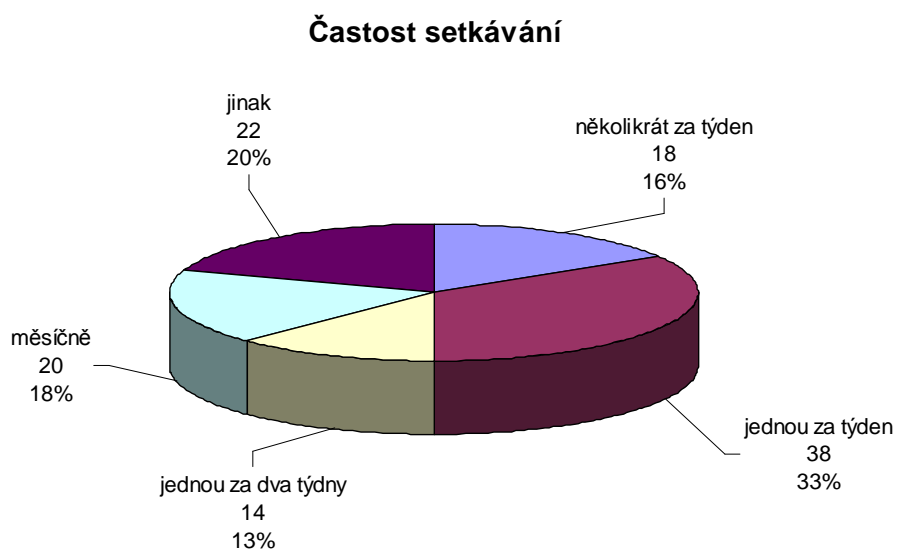
Forma pomáhání

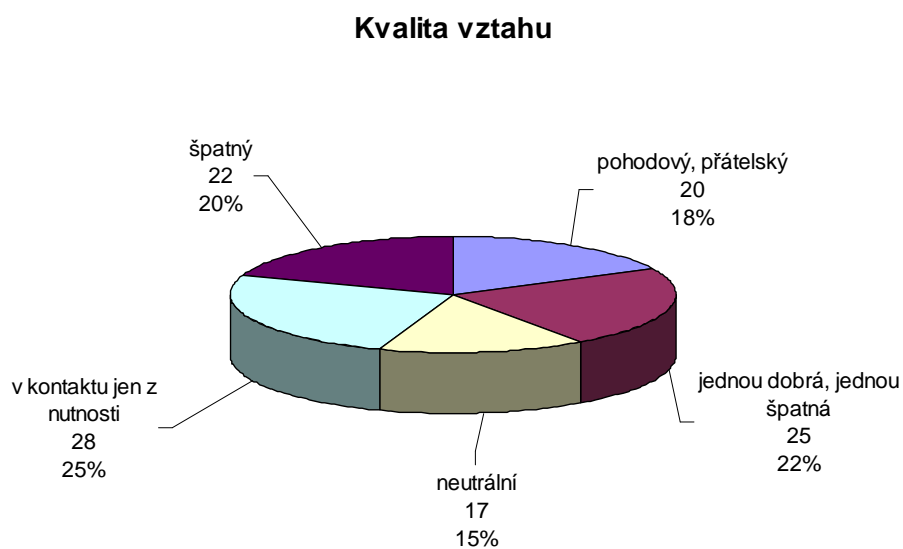
Vztah mezi sociálním kurátorem a klientem je pro úspěšné řešení problematického chování apod. velmi důležitý. V grafech č. 15., 16. a 17. jsou

zobrazeny výsledky jednotlivých šetření u výzkumného vzorku. Jedná se o častost setkávání, druh pomoci a hodnocení tohoto společně budovaného vztahu. Výsledky jsou zajímavé.

Graf 16

Graf 17

18. Pohled kurátora na problém klienta

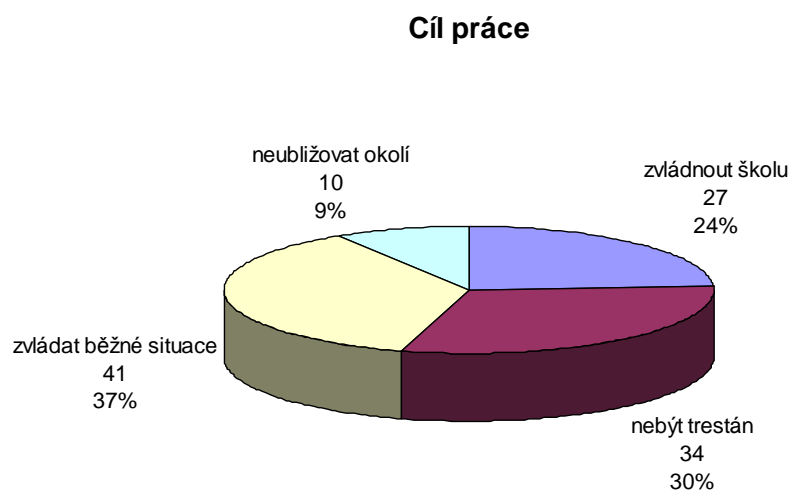
Graf 18

Procentuální rozdělení výzkumného šetření v oblasti možných důvodů problémovosti šetřeného vzorku klientů sociálního kurátora. Potvrzení důležité role rodiny, volného času, který je smysluplně stráven, je zde viditelná důležitost školy. Školní kamarádství a podnětné prostředí pomáhá dětem v úspěšné socializaci.

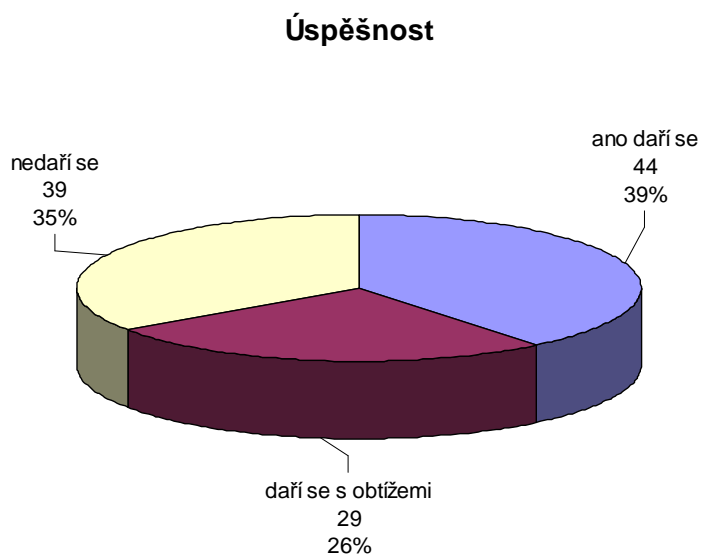
19. Naplňování představ kurátora o vývoji klienta

Graf 19

V grafech 19 a 20 jsou porovnány výsledky srovnávání směřování klienta. Tam, kam ho svoji prací a jednáním usměrňuje sociální kurátor. Na první pohled jsou to jednoduché úkoly, ale ten, kdo pracuje s problematickou mládeží ví, jak je důležité zvládat běžnou problematiku života.

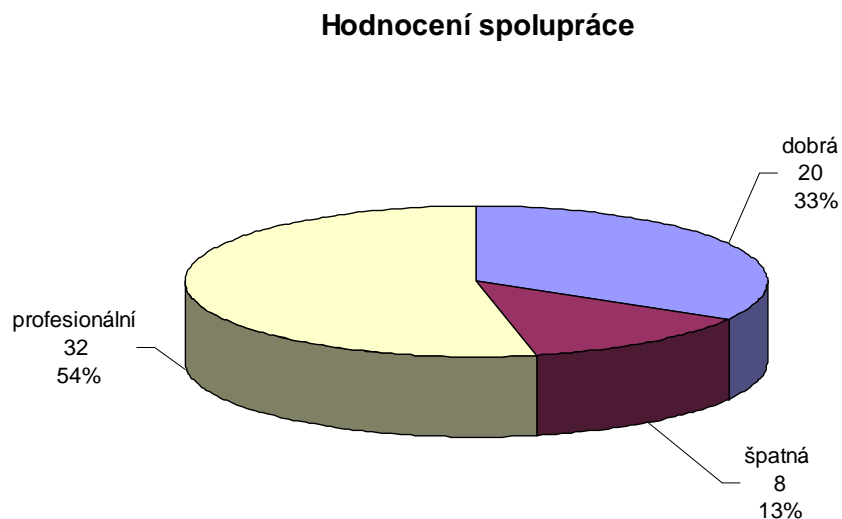
Graf 20

20. Spolupráce sociálního kurátora s ostatními institucemi

Graf 21

N=60

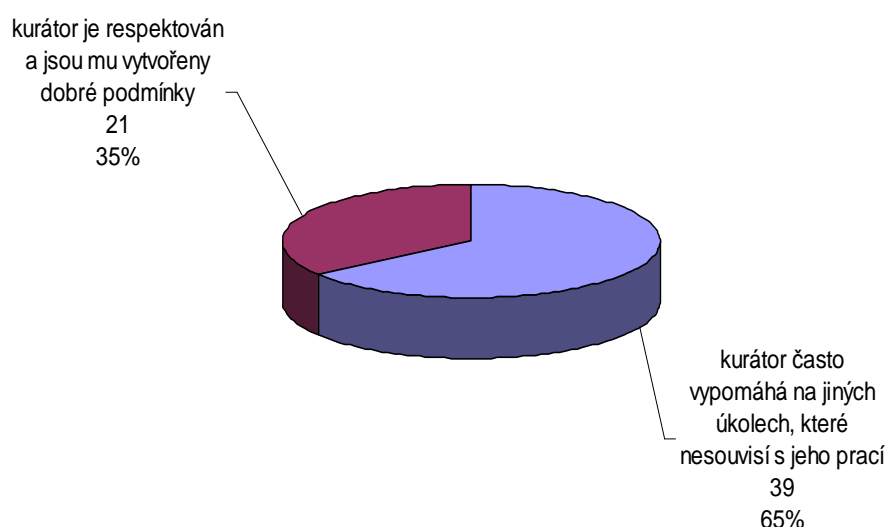

Pokud má být pomoc potřebným úspěšná, je nezbytná maximální spolupráce všech zúčastněných institucí profesionální, rychlé, přesné a nesmí samozřejmě chybět nezbytná empatie. Veškerá pomoc vychází ze zákonného rámce a možností příslušné instituce.

21. Postavení sociálního kurátora na pracovišti

Graf 22

N=60

Tato výzkumná otázka mi posloužila k jednoduchému srovnání pohledu na problematiku vnímání práce sociálního kurátora od vedení obecních úřadů. Výsledek mi potvrdil moji zkušenost z této oblasti. Zázemí a pocit z dobře vykonané práce jsou u tohoto náročného povolání velmi důležitým motorem výkonnosti. Bohužel, např. stále není jednoznačně určeno, na kterém oddělení pracuje a komu se bude odpovídat. Někdy je součástí OSPOD, jindy působí na oddělení prevence. I proto je obtížné aplikovat metodiky práce, které by měly kurátorům usnadňovat práci. Vzhledem k nárůstu trestné činnosti v ČR je velmi nedostačující stávající počet kurátorů pro mládež a sociálních kurátorů. Počet klientů na jednoho kurátora se pohybuje v rozmezí od 100 do 300 osob ročně, s přihlédnutím k rozdílným lokalitám podle hustoty obyvatel, výskytu kriminality, kumulace osob v hmotné nouzi, bezdomovců a nezaměstnaných.

6.1 Vyhodnocení hypotéz

V úvodu šetření bylo vysloveno pět hypotéz. Na základě vyslovených hypotéz, provedeného šetření a výsledků šetření, mohu konstatovat tyto závěry:

H1: Problémové děti žijí v nepodnětném rodinném prostředí.

Hypotéza byla verifikovaná.

H2: Není důležité, zda tyto děti vyrůstají ve městě anebo na vesnici.

Tato hypotéza nebyla verifikovaná.

H3: Děti žijící v problémovém prostředí nenavštěvují zájmové kroužky.

Šetřením tato hypotéza nebyla verifikovaná.

H4: Sociální kurátor může svojí prací přispět k rozvoji osobnosti svých klientů.

Tato hypotéza byla verifikovaná.

H5: Sociální kurátor je ve své práci limitován klientovou rodinou a prostředím.

Tvrzení této hypotézy bylo verifikováno.

6.2 Diskuse

Z určitého pohledu se může zdát, že přesnost odpovědí sociálního kurátora nemusí být v některých otázkách dotazníku relevantní. Úvahy o možnosti dát dotazníky i jejich klientům jsem však zamítla. Myslím si, že děti a mladiství by mi nepodali přesnější výpověď. Důvodů by mohlo být několik, např. špatné pochopení otázky, nevyzrálost, úmyslné lhaní. Pro kurátora není obtížným úkolem nahlédnout na klienta ze širší perspektivy a odpovědět na 29 otázek týkajících se jeho práce. Má k dispozici k řešeným jednotlivcům mnohdy velmi objemnou spisovou dokumentaci, která mapuje nejen aktuální provinění, historii u současného klienta, ale i jeho sourozence.

Závěrem musím upozornit, že vzhledem k tomu, že šetření probíhalo v regionu Olomouckého a Moravskoslezského kraje, mohou být některé výsledky celorepublikově nepřesné. Získaná data většinou ukazují na stále se snižující věkovou hranici výskytu nevhodných projevů chování dětí.

6.3 Závěr šetření

Hlavním záměrem tohoto šetření bylo na základě teoretických poznatků realizovat výzkum, který by zjistil jaké jsou možnosti působení sociálního kurátora pro děti a mládež své klienty. Pozornost byla zaměřena i na způsob trávení volného času klientů, na prvotní socializační skupinu – rodinu, na povinnosti v domácnosti, postavení klienta v prostředí školy. Z opatrnosti musím konstatovat, že šetřený soubor tvořilo 112 osob, proto s úplností nelze získaná data zobecňovat na celou populaci.

K jednomu z nejvýraznějších zjištění mohu zařadit to, že rozdílnost mezi pohlavími (gender) mizí a výsledky se tak stávají rovnocenné.

Další zajímavé zjištění vyplynulo z porovnávání klientů sociálních kurátorů pro děti a mládež žijících na venkově a ve městě, kdy je z výsledků patrné, že velká většina (85%) klientů žije ve městě a pouze menšina (15%) na venkově.

Za povšimnutí stojí výsledky šetření funkčnosti rodiny. Ze zkoumaného vzorku je nejvíce rodin dysfunkčních, procento funkčních a funkčních rodin je téměř stejné.

Zjištěno bylo také, že je důležité trávit smysluplně volný čas. Pokud tomu tak není, otevírá se prostor k různému antisociálnímu, popř. asociálnímu chování. Samozřejmostí by měla být povinnost přispívat dle svých možností a schopností k pomáhání v domácnosti.

Ze získaných dat a porovnání jejich výsledků ve všech třech variantách (destinace, pohlaví, ročník) se dá konstatovat, že více deliktů uskuteční skupiny mladistvých, chlapců a klientů vyrůstajících v prostředí města. Naopak skupiny dívek, dětí do 14 let a vesnických klientů jsou v páchání deliktů mírnější.

Z výsledků také vychází zajímavý poměr v otázce pozice outsidera ve škole. Být outsiderem od ranných let je možná jeden z hlavních důvodů pozdějších problémů klienta. Myslím si, že pomocí slabším a méně šikovným je ku prospěchu oběma stranám.

Výsledná zjištění potvrdila fakt, že kurátoři pro mládež pracují s rodinami, kde má dítě výchovné problémy (doma nebo ve škole), popř. když páchá trestnou činnost apod. Činnost kurátorů spočívá konkrétně v práci s rodinou, ve které má dítě výchovné problémy.

Získané výsledky nás upozorňují na nelichotivou situaci v prostředí města, kde se méně vyzrálé děti setkávají mnohem častěji s nevhodnými formami chování a napodobují je.

Závěr

Tato práce se zabývá problémy a riziky současné mládeže, což je jedna z klíčových oblastí jak současné sociální práce, tak i sociální politiky. Mládež je ve svém vývoji ovlivňována celou řadou faktorů, z nichž mnohé jsou považovány za silně rizikové. Svým způsobem se dá říci, že studiem rizikové mládeže studujeme i naši vlastní budoucnost, jelikož dnes vnímané problémy v této oblasti budou s určitostí významně ovlivňovat další vývoj a tvář naší společnosti.

Cílem mé práce bylo zmapovat podmínky ve kterých sociální kurátoři pracují, právní a zákonný rámec jejich činnosti a jejich součinnost s orgány veřejné správy v České republice. V teoretické části se práce zaměřuje na vývoj osobnosti dítěte, vliv a působení sociálního prostředí. Dále se věnuje dětem a mladistvým, kteří se stanou klienty sociálního kurátora. Mezi hlavní příčiny, které mají vliv na delikventní jednání mladého člověka, jsou rizikové faktory vyskytující se především v rodině, užívání drog, konzumace alkoholu či působení v partě vrstevníků. Další rizikové faktory můžeme sledovat ve škole, kde se jedná zejména o kázeňské problémy, konflikty s učiteli a spolužáky, vzdělávací problémy v důsledku sociální zanedbanosti, opakování třídy, záškoláctví. Nezanedbatelné jsou také rizikové faktory trávení volného času, pro nevyhraněnou mládež, která tráví volný čas v problémových partách. V diplomové práci jsem také hledala odpověď na možnost ovlivnění mladého klienta sociálním kurátorem. Na základě dotazníkových odpovědí lze konstatovat, že sociální kurátor může mít důležitý vliv na své klienty. Svojí prací pomáhá řešit klientovy problémy, může významně motivovat k žádoucímu chování a silou svojí osobnosti být kladným vzorem. Sociální kurátor je důležitým a potřebným článkem v součinnosti ostatních složek sociální práce.

Současná generace dětí dospívá dříve než tomu bylo v minulosti. Vypěstlost dětí je charakteristická jak rozumově tak i po fyzické stránce. Tento vývoj má zřejmě s dalšími faktory vliv na jejich chování, které se projevuje mimo jiné také zvýšenou kriminalitou této věkové skupiny. Pro svou aktuálnost je asociální chování mládeže častým tématem odborníků zabývajících se kriminalitou mládeže.

Získané výsledky by nás měly upozornit, že je potřeba se tímto problémem odpovědně zabývat. Začít by se mělo preventivními opatřeními jako je zabavení dětí ve volném čase a dostatek pozornosti rodičů. S riziky, které ovlivňují chování dnešní mládeže, nelze nic dělat. Existují zde však možnosti sociální práce v oblasti nápravy i prevence těchto rizik.

Praktická část diplomové práce zjišťovala pomocí dotazníkového kvantitativního šetření situaci klientů sociálního kurátora pro děti a mládež, hodnocení jejich vztahu k rodičům a aktivnímu využití volného času, zkušenosti s výskytem nevhodného chování a vzájemnou spoluprací a vztah se svým sociálním kurátorem. Výsledky jsou prezentovány ve formě tabulek, grafů a interpretací. Věřím, že se mi podařilo v této práci shromáždit vše podstatné a upozornit tak na důležitá fakta související se socializací mladého člověka.

Resumé

Tato diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část se ve čtyřech kapitolách zaměřuje na osobu sociálního kurátora pro děti a mládež, procesem socializace, kriminalitou a delikvencí mládeže, prevencí, úlohou volného času a spoluprací kurátora s ostatními institucemi.

- Sociální kurátor v systému sociální práce
- Kriminalita a delikvence mládeže
- Prevence kriminality
- Spolupráce sociálního kurátora

Praktická část zpracovává ve dvou kapitolách odpovědi oslovených sociálních kurátorů na otázky v dotazníku.

- Empirická část
- Vlastní šetření a analýza výsledků

Při zpracovávání jednotlivých témat jsem si potvrdila informace ze svého studia sociální pedagogiky a z praxe.

Jednou z důležitých činností sociální práce je péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost. Těmito jsou nezletilí a mladiství s trestnou činností a opakovanými poruchami chování závažného rázu jako je záškoláctví, útěky z domova, šikana, agresivita, toxikománie atd. Této skupině se věnují specializovaní sociální pracovníci - kurátoři pro děti a mládež.

Anotace

V diplomové práci na téma Vliv sociálního kurátora na osobnost dítěte jsem zjišťovala, jak důležitá je práce sociálního kurátora pro děti a mládež. Kvantitativní výzkum ukázal, že při práci s klientem a jeho rodinou musí sociální kurátor zvažovat a vyhodnocovat jednotlivé případy tak, aby přesně určil rozsah sociální intervence, angažovanosti na případu, míru její intenzity. Mezi specifickou skupinu patří sociálně nepřizpůsobivé rodiny, jejichž počet se v určitých lokalitách zvyšuje. Prioritou je dobrá spolupráce rodiny a školy.

Klíčová slova

sociální práce, sociální kurátor pro mládež, škola, Probační a mediační služba, policie, volný čas, mládež, rodina, nekázeň, záškoláctví, motivace, hodnoty, osobnost, skupiny

Annotation

In my master thesis, which is called “The social curator’s influence on a child character”, I surveyed how important is social curator’s work for children and youth. The quantitative survey proved that a social curator, while working with a client and his/ her family, has to take into consideration and analyse each case in order to precisely determine the social intervention, his or her involvement and the intensity factor. The number of social inadaptable families, which belong to a specific group, has been increasing in some areas. A good partnership between a family and their school is precedence.

Keywords

Social work, social curator for youth, Probation and mediation service, Police, leisure time, youth, family, lack of discipline, truancy, motivation, value, personality, groups

Literatura a prameny

Zákony, směrnice a jiné předpisy

1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
2. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
3. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí
4. Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí (vydán dne 18. srpna 2003, částka č. 7)
5. Metodika k zákonu č. 218 o mládeži
6. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví
7. Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové informace na léta 2007 až 2010
8. Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory

Literatura a knihy

9. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika*. Bratislava: UK, 1994. ISBN 80-223-0817-X
10. BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L. *Sociální práce na ulici*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-048-1
11. BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, 2004. ISBN 978-80-7261-169-0
12. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3
13. ČAP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X
14. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5
15. GODDETOVÁ, E. T. *Umění jednat s dospívajícími*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-492-3
16. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5
17. CHMELOVÁ, J. *Motivace adolescentní mládeže ke sportu*. Brno: IMS, 2006

18. JUVA, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-39-7
19. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-429-X
20. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Základy stupidologie*. Praha: Galén, 2002. ISBN 80-7262-078-9
21. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3
22. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Prostředí, člověk, výchova*, Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
23. MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X
24. MAŇÁK, J., ŠVEC, Š., ŠVEC, V. *Slovník pedagogické metodologie*, Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-102-2
25. MAREŠ, J., ČÁP, J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X
26. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-486-9
27. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7
28. MATOUŠEK, O. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2
29. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SN, 1997. ISBN 80-901424-7-8
30. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2
31. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9
32. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0592-7
33. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-0993-0
34. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0628-1

35. PÁVKOVÁ, J. a kol., *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6
36. SEKOT, A. *Sociální dimenze sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3581-1
37. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-021-2
38. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8
39. SPOUSTA, V. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994. ISBN 80-210-1007-X
40. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-36-9
41. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-802-3
42. WEST, G. K. *Dobrodružství psychického vývoje*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-684-5

Internetové zdroje

43. www.mvcr.cz (informace ze dne 14.11.2008)
44. www.obecnipolicie.cz (informace ze dne 7.10.2008)
45. www.slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-kurator (citace ze dne 11.10.2008)
46. www.slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/protispolecenska-cinnost (citace ze dne 6.1.2009)
47. www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=pedvc (citace ze dne 9.12.2008)

Seznam příloh

Příloha č. 1 Statistický výkaz - kriminalita za období

Příloha č. 2 Doporučené náležitosti spisové dokumentace sociálního kurátora

Příloha č. 3 Etický kodex sociálních pracovníků České republiky

Příloha č. 4 Charta volného času

Příloha č. 5 Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008

Příloha č. 6 Dotazník pro kurátory

Příloha č. 1

Česká republika

Statistický výkaz - kriminalita za období od:

1.1.2006 do 31.12.2006

T SK	Název	Spácháno skutků			Stáhno, vyšetřováno osob			
		Zjištěno	Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let	Děti 1-17 let	Celkem	Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let
101-106	Vraždy celkem:	231	1	4	5	195	1	4
101-190	Násilné činy celkem:	19 171	544	990	1 456	14 196	555	907
201-290	Mravnostní činy celkem:	1 615	74	175	249	1 184	73	151
311-390	Krádeže vloupáním celkem:	53 503	642	1 572	2 049	8 957	746	1 163
411-490	Krádeže prosté celkem:	151 136	1 044	2 333	3 288	21 547	863	1 684
311-890	Majetkové činy celkem:	221 707	1 820	4 159	5 703	35 474	1 830	3 088
611-664	Ostatní krim. činy celkem:	20 878	407	1 143	1 492	16 323	365	820
721-790	Zbývající kriminalita celkem:	33 541	144	858	997	29 031	132	681
801-890	Hospodářské činy celkem:	39 473	101	280	375	26 500	72	161
101-902	CELKOVÁ KRIMINALITA:	336 446	3 090	7 605	10 272	122 753	3 027	5 808

1.1.2007 do 31.12.2007

T SK	Název	Spácháno skutků			Stáhno, vyšetřováno osob			
		Zjištěno	Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let	Děti 1-17 let	Celkem	Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let
101-106	Vraždy celkem:	196	2	10	12	208	2	11
101-190	Násilné činy celkem:	19 551	498	1 082	1 520	13 297	537	998
201-290	Mravnostní činy celkem:	1 689	86	184	267	1 212	80	169
311-390	Krádeže vloupáním celkem:	54 925	526	1 472	1 859	8 374	632	1 115
411-490	Krádeže prosté celkem:	154 207	800	2 238	2 929	20 574	582	1 551
311-890	Majetkové činy celkem:	228 266	1 457	3 966	5 157	33 826	1 410	2 914
611-664	Ostatní krim. činy celkem:	18 795	386	982	1 341	12 791	380	774
721-790	Zbývající kriminalita celkem:	51 061	226	1 653	1 869	43 892	183	1 301
801-890	Hospodářské činy celkem:	37 981	57	212	265	22 668	45	166
101-902	CELKOVÁ KRIMINALITA:	357 391	2 710	8 079	10 419	127 718	2 635	6 322

1.1.2008 do 31.12.2008

T SK	Název	Spácháno skutků			Stáhno, vyšetřováno osob			
		Zjištěno	Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let	Děti 1-17 let	Celkem	Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let
101-106	Vraždy celkem:	202	3	6	9	193	4	7
101-190	Násilné činy celkem:	17 875	499	958	1 368	12 252	552	857
201-290	Mravnostní činy celkem:	1 680	93	155	248	1 166	84	146
311-390	Krádeže vloupáním celkem:	53 381	549	1 426	1 776	8 042	563	1 052
411-490	Krádeže prosté celkem:	147 292	733	2 163	2 785	19 795	550	1 439
311-890	Majetkové činy celkem:	219 347	1 409	3 844	4 936	32 588	1 295	2 718
611-664	Ostatní krim. činy celkem:	18 861	500	1 083	1 537	12 640	590	976
721-790	Zbývající kriminalita celkem:	53 524	217	1 535	1 748	45 691	158	1 177
801-890	Hospodářské činy celkem:	32 474	65	153	212	17 691	44	140
101-902	CELKOVÁ KRIMINALITA:	343 799	2 783	7 728	10 049	122 053	2 723	6 014

Doporučené náležitosti spisové dokumentace sociálního kurátora

Spisová dokumentace sociálního kurátora a její vedení

Vedení spisu klienta je v kompetenci jednotlivých sociálních kurátorů po vzájemné dohodě s metodikem sociální prevence, doporučeným obsahem spisové dokumentace:

- spisové desky, na kterých je uvedeno jméno, datum narození a trvalý pobyt klienta s příslušnou spisovou značkou (pořadí /daný rok spolupráce),
- spisová košilka, na které jsou uvedeny základní informace o klientovi a která může obsahovat rodinnou a trestní anamnézu, body navržené spolupráce a vyhodnocení v závěru roku,
- spisové listy, na kterých se zaznamenávají jednání s klientem, písemný kontakt, jednání s rodinou, s institucí a záznam z šetření a dále údaje potřebné k posouzení hmotné nouze osob uvedených v § 2 odst. 6 z. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů,
- evidence spisových dokladů (kopie korespondence, kterou sociální kurátor vede v jednotlivých případech, korespondence, kterou obdrží a další důležité doklady); všechny doklady jsou označeny pořadovým číslem.

V současné době je možné vést spisovou dokumentaci i v elektronické podobě.

Součástí spisové dokumentace je souhlasné vyjádření klienta s poskytnutím informací, vztahující se ke konkrétnímu úkonu a veškeré podklady o poskytnutí mimořádné okamžité pomoci z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením včetně souhlasu se sdělováním údajů dle § 41 z. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Dále je součástí spisové dokumentace přírůstkový rejstřík. Jeho význam spočívá v rychlé a přehledné orientaci o celkovém počtu klientů v daném roce a o základních údajích o klientech. Doporučenou formou je vedení v elektronické podobě. Dle § 12 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, je klientovi umožněn přístup k informacím, které jsou o něm vedeny. Obsah informace se zpracovává v souladu s odst. 2 § 12 tohoto zákona.

Předávání spisu mezi úřady v případě změny trvalého pobytu

Předávání těchto spisů není nikde stanoveno. Jak listinnou tak elektronickou formu dokumentace sociální kurátor zabezpečí před zneužitím. Spis je veden úřadem dle trvalého bydliště. Ostatní úřady vykonávají sociální práci s klientem a informují příslušný úřad o úkonech. V případě změny trvalého bydliště je spis postoupen obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, kam se klient přihlásil k trvalému pobytu. Tak je zajištěna kontinuita sociální práce.

Ochrana osobních údajů

Poskytování informací, tedy předávání osobních údajů je ve smyslu ustanovení § 4 písm. e) zákona o ochraně osobních údajů zpracováním. Správce může zpracovávat osobní údaje pouze se souhlasem subjektu údajů ve smyslu ustanovení § 5 odst. 2 zákona o ochraně osobních údajů. Bez souhlasu je může zpracovávat, je-li naplněno některé z ustanovení § 5 odst. 2 písm. a) – g) zákona o ochraně osobních údajů.

Existuje dvojitá možnost poskytování informací:

1) Bez souhlasu na základě ustanovení § 5 odst. 2 písm. a) zákona o ochraně osobních údajů, jestliže správce provádí zpracování nezbytné pro dodržení právní povinnosti správce. Zde půjde o povinnost poskytnout informace o subjektu údajů na základě povinnosti stanovené zvláštními zákony.

2) Se souhlasem subjektu údajů. Souhlasem subjektu údajů je podle § 4 písm. n) zákona o ochraně osobních údajů svobodný a vědomý projev vůle subjektu údajů, jehož obsahem je svolení subjektu údajů se zpracováním osobních údajů. Subjekt údajů musí být dle § 5 odst. 4 zákona o ochraně osobních údajů při udělení souhlasu informován o tom, pro jaký účel zpracování a k jakým osobním údajům je souhlas dáván, jakému správci a na jaké období. Souhlas subjektu údajů se zpracováním osobních údajů musí být správce schopen prokázat po celou dobu zpracování.

Zvláštní úpravou podle § 9 zákona o ochraně osobních údajů je stanoven výslovný souhlas se zpracováním citlivých údajů. Citlivým údajem je podle § 4 písm. b) zákona o ochraně osobních údajů osobní údaj vypovídající o národnostním, rasovém

nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, odsouzení za trestný čin, zdravotním stavu a sexuálním životě subjektu údajů a jakýkoliv biometrický nebo genetický údaj subjektu údajů.

Správce údajů je povinen zpracovávat osobní údaje pouze v souladu s účelem, k němuž byly shromážděny, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak (§ 5 odst. 1, písm. f) zákona 101/2000 Sb.). Proto bez souhlasu subjektu nedoporučujeme tyto informace využívat například pro doplnění evidence o poplatnících – dlužnících místního poplatku za komunální odpad a pro potřeby dalších odborů, byť v rámci téhož úřadu, je však vhodné osobu ve výkonu trestu upozornit např. na povinnosti uložené § 106 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů týkající se ohlášení změn ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, případně tyto skutečnosti osvědčit (včetně poučení o možných následcích, pokud tak neučiní); umožňuje-li to místní vyhláška, požádat o osvobození od místního poplatku a podobně. Poskytování kopií ze spisů klientů rovněž nedoporučujeme, je třeba odkázat případné žadatele, aby se na klienta obrátili osobně. V případě nejasností je možné konzultovat konkrétní problém s odborníky z Úřadu pro ochranu osobních údajů a vyžádat si jejich stanovisko. Úřad je povinen odpověď na dotaz poskytnout ve lhůtách stanovených zákonem.

Dotazovat se lze také elektronicky na adrese info@uouu.cz. Právní předpisy zabývající se ochranou osobních údajů naleznete na webových stránkách ÚOOÚ ČR: www.uouu.cz.

Vzor souhlasného vyjádření

Souhlasné vyjádření k poskytnutí informací

Já souhlasím s tím, aby *jméno pracovníka z instituce* mohla poskytnout údaje týkající se mé osoby *úřadu (odboru)*, a to proto, aby *účel* (např. nevznikly mi neoprávněné dluhy).

Jméno a příjmení klienta:, datum narození

V místo, dne datum

Podpis klienta:

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky

1. Etické zásady

1. 1. Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.

1. 2. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.

1. 3. Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.

1.4. Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.

1. 5. Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

2. Pravidla etického chování sociálního pracovníka

2. 1. Ve vztahu ke klientovi

2. 1. 1. Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.

2. 1. 2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.

2. 1. 3. Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit, a tak podporuje jejich zmocnění.

2. 1. 4. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.

2. 1. 5. Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnání, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.

2. 1. 6. Sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.

2.1.7. Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.

2. 2. Ve vztahu ke svému zaměstnavateli

2. 2. 1. Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.

2. 2. 2. V zaměstnavatelské organizaci spolupůsobí při vytváření takových podmínek, které umožní sociálním pracovníkům v ní zaměstnaným přijmout a uplatňovat závazky vyplývající z tohoto kodexu.

2. 2. 3. Snaží se ovlivňovat sociální politiku, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování ve své zaměstnavatelské organizaci s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb poskytovaných klientům.

2. 3. Ve vztahu ke kolegům

2. 3. 1. Sociální pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb.

2. 3. 2. Respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborných a dobrovolných pracovníků. Kritické připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě vhodným způsobem.

2.3.3. Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena.

2. 4. Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti

2. 4. 1. Sociální pracovník dbá na udržení a zvyšování prestiže svého povolání.

2. 4. 2. Neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.

2. 4. 3. Působí na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním.

2. 4. 4. Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.

2. 4. 5. Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.

2.4.6. Sociální pracovník spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.

2. 5. Ve vztahu ke společnosti

2. 5. 1. Sociální pracovník má právo i povinnost upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.

2. 5. 2. Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.

2. 5. 3. Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.

2. 5. 4. Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.

2. 5. 5. Sociální pracovník působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.

2. 5. 6. Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.

Etické problémové okruhy

Tyto problémové okruhy by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu, který by byl zaměřen na specifika sociální práce v různých oblastech. Sociální práce s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi vytváří pro sociálního pracovníka situace, ve kterých musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i eticky rozhodovat. Sociální pracovník eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správních postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledků na klientův život.

A. Základní etické problémy jsou:

kdy vstupovat či zasahovat do života občana a jeho rodiny, skupiny či obce (např. z hlediska prevence či sociální terapie společensky nežádoucí situace), kterým sociálním případům dát přednost a věnovat čas na dlouhodobé sociálně výchovné působení, kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití, kdy přestat se sociální terapií a poskytováním služeb a dávek sociální pomoci.

B. Další problémové okruhy, které se občas vyskytují a vyžadují etické hodnocení a rozhodování vyplývají z následujících situací, kdy loajalita sociálního pracovníka s klientem se dostane do střetu zájmů:

- při konfliktu zájmu samotného sociálního pracovníka se zájmem klienta,
- při konfliktu klienta a jiného občana,
- při konfliktu mezi institucí či organizací a skupinou klientů,
- při konfliktu zájmu klientů a ostatní společností,
- při konfliktu mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky.

C. Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka, který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role a do jaké míry je tato role přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce.

Postupy při řešení etických problémů

1. Závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků v rámci Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen Společnost). Sociální pracovník má mít možnost diskutovat, zvažovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se týkají.
2. Společnost může doplnit a přizpůsobit etické zásady pro ty oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy komplikované a závažné.
3. Na základě tohoto kodexu je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.

Etický kodex byl schválen plénem Společnosti sociálních pracovníků 19. 5. 2006 a nabývá účinnosti od 20. 5. 2006

Příloha č. 4

Charta volného času

Byla odsouhlasena World Leisure board of directors v červenci 2000. Původní verze byla schválena International Recreation Association v roce 1970, následně opravena World Leisure and Recreation Association v roce 1979. Jelikož se jedná o stručný dokument, je zde uveden v plném znění.

Úvod

Podle Mezinárodní deklarace lidských práv (článek 27), všechny kultury a společnosti mají do určité míry právo na odpočinek a volný čas. Právě proto, že osobní svobody a volby jsou základními prvky volného času, jednotlivec má právo volby aktivit a zážitků, které vedou k následnému užítku jak pro danou osobu, tak pro celou společnost.

Články

Všichni lidé mají základní lidské právo na volnočasové aktivity, které jsou v souladu s normami

a hodnotami jejich krajanů. Všechny vlády jsou zavázány rozeznat a chránit toto právo všech občanů.

Ustanovení týkající se volného času jsou stejně důležitá jako ta o zdraví a vzdělání. Vlády jsou povinny zajistit občanům dostatečné možnosti pro rekreaci a odpočinek nejvyšší kvality.

Nejlepším zdrojem rekreace a volného času je občan sám. Proto by měly vlády zajistit také osvojování těchto dovedností nutných pro ideální odpočinek.

Jednotlivec může využít možností k odpočinku k seberealizaci, rozvíjení osobních vztahů, zlepšování sociálního začleňování, k rozvíjení komunit a kulturní identity stejně jako k podporování mezinárodního porozumění a spolupráce či k zvyšování životní úrovně.

Vlády by měly zajistit budoucí dostupnost dosažení rekreačních zážitků zajištěním jejich vlastní země v oblasti fyzické, sociální a kulturní kvality prostředí.

Vlády by měly zajistit výcvik profesionálů aby pomáhali jednotlivcům rozvíjet jejich osobní dovednosti, objevovat a zdokonalovat jejich talent a rozšiřovat prostor k rekreačním příležitostem.

Občané musí mít přístup ke všem formám informací o volném čase a jejich možnostech, aby jich mohli využít k rozvoji jejich znalostí a možnosti podílet se na místní a národní politice.

Vzdělávací instituce musí zajistit vzdělávání v oblasti podstaty a důležitosti volného času a ukázat, jak začleňovat tyto znalosti do životního stylu.

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008

Obsah

Úvod

Oddíl I.

Vyhodnocení Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001-2004

Oddíl II.

Cílové skupiny primární prevence

- 2.1. Děti
- 2.2. Pedagogičtí pracovníci
- 2.3. Specifické cílové skupiny

Oddíl III.

Zásady primární prevence resortu školství, mládeže a tělovýchovy

- 3.1. Sociálně patologické jevy
- 3.2. Organizační systém primární prevence v ČR
- 3.3. Hlavní subjekty systému resortu školství, mládeže a tělovýchovy pro oblast primární prevence

Oddíl IV.

Cíle Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008

- 4.1. Dlouhodobé cíle
- 4.2. Střednědobé cíle
- 4.3. Krátkodobé cíle

Příloha I.

SWOT Analýza

– Vyhodnocení realizace prevence sociálně patologických jevů v letech 2001-2004

Úvod

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále ministerstvo) má stěžejní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v České republice. V oblasti protidrogové primární prevence bylo ministerstvo usnesením vlády č. 549/2003, o posílení národní protidrogové politiky, pověřeno koordinací primární protidrogové prevence na meziresortní úrovni. Je to dáno nejen celkovým počtem dětí, žáků a studentů vzdělávajících se ve školách, ale také celkovou délkou působení školního prostředí na ně. Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci v oblasti formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří se jen velmi obtížně napravit v období dospělosti. Toto je také důvod, proč je oblast prevence sociálně patologických jevů u školní populace věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech dalších složek podílejících se na řízení školství, zvláště pak krajů a obcí.

Ministerstvo v oblasti prevence sociálně patologických jevů plní několik důležitých úkolů. Jednak je to stanovování základních strategií v daných oblastech, stanovení priorit na budoucí období, podpora vytváření vazeb a struktury subjektů realizujících či spolupodílejících se na vytyčených prioritách a v neposlední řadě podpora vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství.

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství na období 2005-2008 vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými koordinátory a metodiky prevence, výsledků analýzy potřeb terénu, z dlouhodobých cílů stanovených strategiemi nadresortních orgánů, ze zkušeností z naplňování koncepcí prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže na období 1998 – 2000 a 2001 - 2004.

Strategie prevence je v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání, tzv. Bílou knihou, s Akčním plánem Evropské unie boje proti drogám, s Usnesením vlády ČR č. 1305 o Národní strategii protidrogové politiky na období 2005 - 2009, s Usnesením vlády ČR č. 393 ke Strategii prevence kriminality na léta 2005 – 2008

a dokumentem WHO Evropské zdraví 21 – Cíl 12 a s Usnesením vlády č. 1046 k Dlouhodobému programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky Zdraví pro všechny v 21. století. Strategie prevence sociálně patologických jevů je plně v souladu se Standardy primární prevence.

Základními cíli strategie primární prevence sociálně patologických jevů na období 2005-2008 jsou:

- *výchova ke zdravému životnímu stylu*
- *rozvoj a podpora sociálních kompetencí*
- *zkvalitněním koordinace a kontroly specifické primární prevence napříč resorty dosáhnout vyšší kvality a efektivity prováděných programů*

Principy *Strategie prevence* budou v roce 2005 dále rozpracovány v aktualizaci *Metodického pokynu pro prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže* a podrobně konkretizovány v manuálu *Sociálně patologické jevy – průvodce pedagoga*, který ministerstvo následně vydá.

Konkretizace a harmonogram plnění jednotlivých cílů ve Strategii obsažených bude rozpracována v následném Akčním plánu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Oddíl I.

Zhodnocení realizace Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001-2004

Ministerstvo je v oblasti protidrogové primární prevence usnesením vlády č. 549/2003, o posílení národní protidrogové politiky, pověřeno koordinací primární protidrogové prevence na meziresortní úrovni. Za tímto účelem vytvořilo a koordinuje následující pracovní skupiny „Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina specifické primární prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů“, složená ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, pedagogicko-psychologických poraden, vysokých škol, přímo řízených organizací Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ostatních odborníků na danou problematiku. Resort školství je zároveň gestorem v oblasti primární prevence kriminality u dětí a mládeže. Jeho činnost tedy zahrnuje jak primární prevenci v oblasti užívání návykových látek, tak primární

prevenci kriminality a ostatních sociálně patologických jevů. Jako takové realizuje v rámci své činnosti aktivity v oblasti :

- *Metodické*
- *Koordinační*
- *Koncepční*
- *Dotační*
- *Výzkumné*
- *Informační a osvětové*
- *Vzdělávací*
- *Legislativní*

Ministerstvu se v daném období podařilo postupně upevňovat na vertikální úrovni fungující síť koordinátorů a metodiků prevence – *krajští školští koordinátoři prevence* (pracovníci odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), *metodici prevence* (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a *školní metodici prevence* (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních).

Na horizontální úrovni ministerstvo aktivně nadále spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany), nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra) a s nestátními neziskovými organizacemi.

V rámci této úrovně byly ustanoveny při ministerstvu výše jmenované pracovní skupiny, jejichž cílem byla a je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinace činností v dané oblasti napříč resorty.

V polovině roku 2002 byla problematika prevence sociálně patologických jevů ve školství převedena ze skupiny mládeže a tělovýchovy do skupiny regionálního školství, do odboru speciálního vzdělávání a institucionální výchovy. V té době mělo ministerstvo výrazný deficit v plnění vládou daných úkolů, minimálně spolupracovalo s nestátními nevládními organizacemi a téměř vůbec s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v letech 2001-2004 vyčleňovalo ze svého rozpočtu průměrně ročně cca 20,5 mil. Kč na *Programy na podporu aktivit*

v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství (podrobně uvedeno v tabulce na str. 6). Jednalo se o dotační řízení určená pro subjekty, které primární prevenci realizovaly na místní úrovni - Program I a na úrovni nadregionální či celorepublikové - Program II. Výše uvedená částka byla rozdělována v poměru 40% : 60% v neprospěch Programu I, tedy místních komunit a krajů. Od roku 2003 byl tento poměr změněn a Program I je od roku 2003 financován ze 70% celkového průměrného ročního rozpočtu 20,5 mil. Kč. Krajům a školám na místní úrovni se tak výrazně navýšily finanční prostředky na preventivní aktivity, jejichž výše se odvíjí od počtu školní populace v jednotlivých krajích. Současně je resortem školství každý rok uvolněna částka 5 milionů korun do rozpočtů krajů na zabezpečení činnosti metodiků prevence v pedagogicko-psychologických poradnách. Jedná se o částku cca 58 tis. Kč na jednoho metodika. MŠMT poskytuje každoročně v rámci Programu státní podpory práce s dětmi a mládeží na oblast zabezpečení volného času dětí a mládeže finanční prostředky ve výši cca 170 mil. Kč Tyto finanční prostředky zahrnují podporu aktivit v oblasti nespecifické primární prevence.

Úkoly „Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2001 – 2004“ se přes nedobry výchozí stav podařilo splnit. Jednoznačně k tomu přispěla spolupráce s ostatními věcně příslušnými resorty, Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky, kraji, okresy, nestátními neziskovými organizacemi, ostatními subjekty, které na problematice primární prevence efektivně participují a v neposlední řadě spolupráce se samotnými školami a školskými zařízeními.

Nicméně se nepodařilo zajistit na místní úrovni odpovídající podmínky pro práci školních metodiků prevence, kteří za svou činnost nemají mandatorní finanční odměnu. Práce ve volném čase s minimální zpětnou vazbou od vedení škol a zřizovatelů vede ke stále častější ztrátě motivace a určitému profesionálnímu vyhoření. Tento stav by se měl změnit naplněním zákona 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a chystanou vyhláškou o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků.

Doposud se nepodařilo zavést do praxe ve většině škol a školských zařízení celodenní systém péče o děti a mládež s nabídkou volnočasových aktivit atraktivních pro jednotlivé věkové skupiny. Lze očekávat, že nová školská legislativa napomůže

tomuto úkolu. Očekává se výrazné zvýšení a rozšíření volnočasových aktivit organizovaných školními družinami a školními kluby.

Přes dobrou spolupráci na úrovni zástupců resortů přetrvává problém v podceňování preventivní práce takřka na všech úrovních státní správy a samosprávy. Stejně tak lze nazírat na leckdy nedoceňující až přezírající přístup krajů a obcí, ale i některých ústředních orgánů. Toto je velmi limitujícím faktorem z hlediska úspěšnosti prevence ve školách.

Z výsledků realizované SWOT analýzy za účasti krajských školských koordinátorů prevence a metodiků prevence vyplynulo, že za podstatné slabé stránky až hrozby stávajícího systému primární prevence považují:

- špatné podmínky práce ve školách a školských zařízeních
- problematické financování
- obecné podceňování problematiky prevence sociálně patologických jevů
- podceňování úrovně vzdělání preventistů
- nedostatečná motivace pedagogů a ředitelů škol a školských zařízení ke změně sociálního klimatu
- nedostatečné legislativní zakotvení prevence.

Ke stanovení priorit prevence ve školách je důležité mít informace o tom, jakou podobu má konzumace návykových látek mezi mladými lidmi, jaké kriminogenní faktory převažují. Informace o *prevalenci sociální patologie* (tedy o tom, jaký typ návykové látky či jaké další formy sociální patologie se vyskytují, v jakém věku a v jaké četnosti) se dají využít k tomu, aby se preventivní snahy mohly zaměřit na specifické věkové skupiny a specifické problémy. Problematika sociálně patologických jevů je rozsáhlá, jednotlivé jevy mají v mnoha případech vzájemné vazby. Jejich prevence vyžaduje systémový přístup, komplexnost, včasnost, vytrvalost, důslednost a pružnost.

V návaznosti na celostátní strategie zpracovávají a realizují své krajské koncepce jednotlivé regiony. Výměna zkušeností z jejich realizace je předpokladem dalšího zkvalitňování úrovně prevence.

Tabulka přidělování dotací v rámci resortu školství v letech 2001 až 2004 (v tis. Kč):

Rok	Program I	Program II	Mzdové prostředky pro metodiky prevence	Celkem
2001	6 908 650	5 885 284	5 000 000	17 793 934
2002	7 848 000	5 434 000	5 000 000	18 282 000
2003	13 542 000	5 141 000	5 000 000	23 683 000
2004	13 506 000	3 331 000	5 000 000	21 837 000
Celkem	41 804 650	19 791 284	20 000 000	81 595 934

Oddíl II.

Cílové skupiny primární prevence v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy

2.1. Děti a mládež

Cílem působení v oblasti prevence sociálně patologických jevů je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku

- s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům
- schopné dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí
- přiměřenými sociálně psychologickými dovednostmi
- schopné řešit, případně schopné nalézt pomoc pro řešení problémů
- s vyhraněným negativním vztahem k návykovým látkám
- podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek.

2.2. Pedagogičtí pracovníci

Předpokladem naplňování cílů v oblasti prevence je pedagog vzdělaný, odborně erudovaný, komunikativně, psychologicky a speciálně pedagogicky vybavený. Svou

osobností se pozitivně podílí na vývoji sebeuvědomění žáka a je schopen vyučovat za aktivní účasti dětí.

Zvyšování odolnosti dětí a mládeže proti sociálně patologickým jevům vyžaduje systémovou a koordinovanou přípravu realizátorů preventivních aktivit ve školách a školských zařízeních.

2.3. Specifické cílové skupiny

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy metodicky zajišťuje a koordinuje specifickou primární prevenci na mezíresortní úrovni a úzce spolupracuje při realizaci preventivních aktivit s fungující sítí koordinátorů a metodiků.

meziresortní pracovní skupina (věcně příslušná ministerstva, rada vlády)

krajští školští koordinátoři prevence (pracovníci odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů)

metodici prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden)

školní metodici prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních)

nestátní neziskové organizace zabezpečující zejména aktivity, které v systému prevence chybí (péče o mladé toxikomany, raná péče o děti ze sociálně rizikového prostředí a o předškolní hyperaktivní děti, apod.)

Nelze vycházet z předpokladu, že škola zcela přejímá zodpovědnost za výchovu ke zdravému životnímu stylu. Zejména rané zkušenosti, které dítě získává v rodinném prostředí, jsou pro další vývoj dítěte určující a měly by zavazovat především orgány sociálně právní ochrany dětí. Škola rodičům pomáhá v rozvoji dítěte jeho vzděláváním a socializací ve skupině dětí a výchovou dítěte k dovednosti žít ve formální společenské instituci.

Prevence založená ve společnosti předpokládá řadu spolupracujících složek. Vedle rodiny, škol a školských zařízení je třeba sladěných a propojených opatření v oblasti sociálně právní ochrany dětí, zdravotnických zařízení, místní samosprávy, nestátních neziskových organizací, poradenských institucí ve školství, duchovních sdružení, policie, kulturních středisek, zájmových organizací, podnikatelských subjektů apod.

Školy a školská zařízení musí usilovat o integraci primárně preventivních aktivit, které samy poskytují, se službami specializovaných zařízení, zejm. PPP, SPC, SVP a IPS Úřadů práce. Mnohé je oblasti prevence sociálně patologických jevů dlužná mediální oblast, kde je naprostá absence systémového působení ve smyslu výchovy a vzdělávání k pozitivnímu a zdravému životnímu stylu.

Oddíl III.

Zásady primární prevence resortu školství, mládeže a tělovýchovy

3.1. Sociálně patologické jevy

„Primární prevencí“ rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným se sociálně patologickými jevy (dále SPJ), případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.

Důraz je kladen zejména na specifickou primární prevenci tj. systém aktivit a služeb, které se zaměřují na práci s populací, u níž lze v případě jejich absence předpokládat další negativní vývoj a který se snaží předcházet nebo omezovat nárůst jeho výskytu. Součástí systému jsou Standardy primární prevence, od jejichž naplňování při preventivních aktivitách se očekává dodržení potřebné úrovně a kvality daných aktivit. Specifické primárně-preventivní programy v oblasti prevence jsou tedy programy, které se explicitně zaměřují na určité cílové skupiny a snaží se hledat způsoby, jak předcházet vzniku a rozvoji sociálně patologických jevů. Právě jasná profilace těchto programů (snaha působit selektivně, specificky) na určitou formu rizikového chování odlišuje tyto programy od programů nespecifických. Specifičnost programů je dále dána nutností zaměřit se na určitou cílovou skupinu, jevící se jako ohroženější či rizikovější, než skupiny jiné. Není (ekonomicky ani odborně) smysluplné, aby všemi typy těchto programů procházely např. všechny děti, ale pouze ty, u nichž předpokládáme vyšší pohotovost k rizikovému chování (ať již z hlediska věkového, sociálního apod.). Nejjednodušší definicí specifických preventivních programů je tzv. ekonomická negativní definice: Programy specifické primární prevence jsou všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval

problém sociálně patologických jevů, tj. tyto programy by za neexistence fenoménu sociální patologie nevznikaly a nebyly rozvíjeny.

Nespecifickou primární prevencí se rozumí aktivity, které tvoří nedílnou součást primární prevence a jejímž obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně možnosti rozvíjení nadání, zájmů a pohybových a sportovních aktivit. Programy nespecifické prevence (např. různé volnočasové aktivity) by existovaly a byly žádoucí i v případě, že by neexistovaly sociálně patologické jevy, tj. bylo by i v takovém případě smysluplné tyto programy rozvíjet a podporovat. Nespecifické programy v tomto smyslu nelze vztahovat k určitému fenoménu, jehož výskytu se program snaží předcházet (působí obecně, nespecificky), nebo jeho výskyt alespoň posunout do vyššího věku cílové skupiny. Jako primární prevence jsou s úmyslem získání finančního příspěvku velmi často prezentovány nejrůznější volnočasové aktivity.

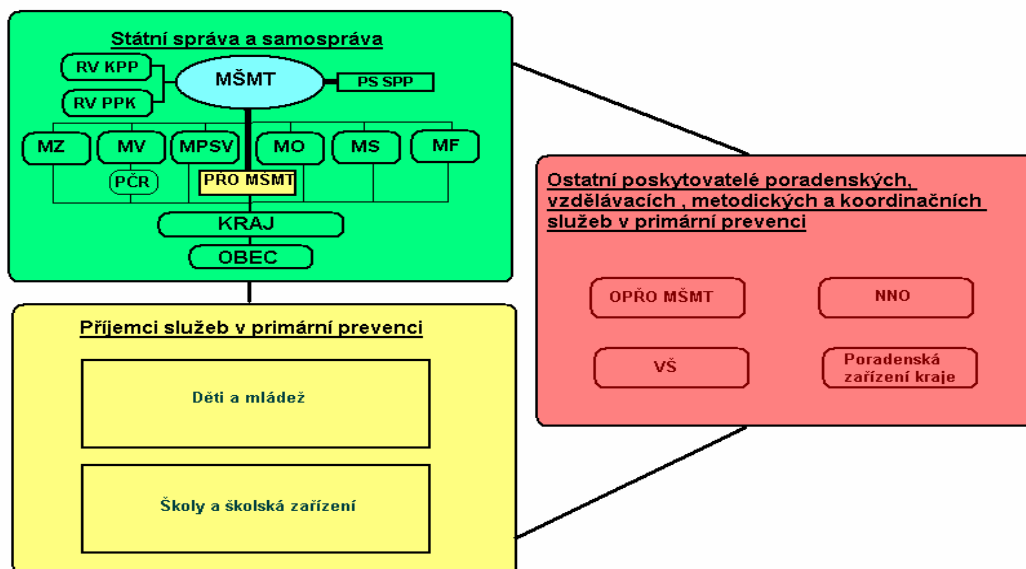
Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (dále jen "prevence") v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy zahrnuje především aktivity v oblastech prevence:

- násilí a šikanování,
- záškoláctví,
- kriminality, delikvence, vandalismu aj. forem násilného chování,
- ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže,
- xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu,
- užívání návykových látek (vč. opomíjeného alkoholu a kouření), anabolik, medikamentů a dalších látek,
- netolismu (virtuálních drog) a patologického hráčství (gambling),
- diváckého násilí.
- komerčního sexuálního zneužívání dětí,
- syndromu týraných a zneužívaných dětí
- sekt a sociálně patologických náboženských hnutí.

3.2. Organizační systém primární prevence v ČR

Na horizontální úrovni ministerstvo aktivně spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany) a nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra – v těchto orgánech jsou zastoupeny všechny věcně příslušné resorty). Meziresortní spolupráce bude rozšířena v letošním roce o Ministerstvo financí a Ministerstvo spravedlnosti.

V rámci této úrovně byly ustanoveny při ministerstvu : Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů složená ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací ministerstva a vybraných odborníků na danou problematiku. Cílem těchto pracovních skupin je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinace činností v dané oblasti napříč resorty

Vysvětlivky k použitým zkratkám:

RVKPP	Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky
RVPPK	Republikový výbor pro prevenci kriminality
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

PŘO	Přímo řízené organizace MŠMT
OPŘO	Ostatní přímo řízené organizace MŠMT*
PS SPP	Pracovní skupina specifické primární prevence
MO	Ministerstvo obrany
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MF	Ministerstvo financí
MS	Ministerstvo spravedlnosti
NNO	Nestátní neziskové organizace
VŠ	Vysoká škola

ČŠI – Česká školní inspekce

IPPP – Institut pedagogické psychologického poradenství

VÚP – Výzkumný ústav pedagogický

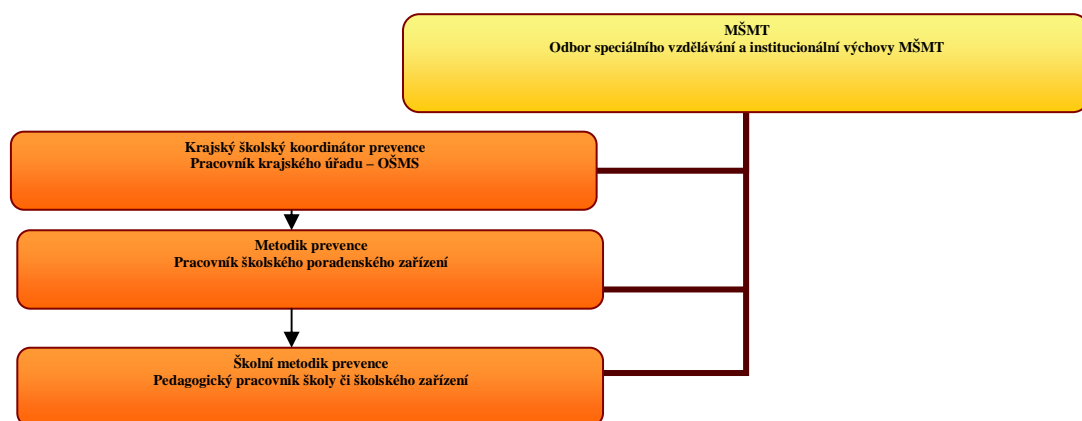
NÚOV – Národní ústav odborného vzdělávání

ÚIV – Ústav pro informace ve vzdělávání

AV – Antidopingový výbor

3.3. Hlavní subjekty systému resortu školství, mládeže a tělovýchovy pro oblast primární prevence

Na vertikální úrovni ministerstvo metodicky vede a koordinuje síť koordinátorů, tvořenou krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a školními metodiky prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních).

Je zřejmé (viz SWOT analýza Příloha I.), že vytvořený systém koordinátorů a metodiků, jejich činnost a existence celonárodní strategie na poli primární prevence doplněná (v mnoha případech) o obdobné strategie krajské, jsou pozitivními a efektivními prvky systému primární prevence resortu školství.

Oddíl IV.

Cíle Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008

4.1. Dlouhodobé cíle

MŠMT v rámci své gesce za oblast primární prevence v České republice usiluje v dlouhodobém horizontu o vytvoření a nastolení bezpečného prostředí, tj. prostředí, v němž kvalifikovaný, legislativně zakotvený stabilní systém metodiků prevence na všech úrovních při vytvořených potřebných podmínkách pro práci, realizuje akreditované programy, které naplňují kritéria daná Standardy primární prevence.

Současnou nezbytnou podmínkou pro tuto realizaci jsou:

- Provázanost systému resortu školství se systémy ostatních věcně příslušných resortů

- Jednotný systém koordinace činností v oblasti primární prevence na horizontální i vertikální úrovni preventivní činnosti přímo řízených organizací MŠMT a preventivních strategií na úrovni krajů
- Efektivní spolupráce na meziřesortní a mezinárodní úrovni v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže
- Funkční informační systém pro realizaci preventivního působení
- Funkční systém vzdělávání školních a metodiků a krajských koordinátorů prevence
- Efektivní systém akreditací vzdělávacích programů v oblasti primární prevence
- Vícezdrojové a víceleté financování projektů primární prevence

K naplnění výše stanovených dlouhodobých cílů a v návaznosti na realizovanou SWOT analýzu

a v souladu s jejími výstupy (viz Příloha I.) byly vytyčeny následující střednědobé a krátkodobé cíle v oblastech koordinace, vzdělávání, financování a legislativy pro období 2005-2008.

4.2 Střednědobé cíle

Koordinace

- V rámci krajů zřízení pracoviště či pracovní skupiny pro komplexní koordinaci všech subjektů vstupujících do primární prevence (Vznik Regionálních center prevence)
- Zavedení do praxe minimálních standardů primární prevence sociálně patologických jevů
- Zavedení do praxe systému akreditací programů primární prevence sociálně patologických jevů
- Zavedení do praxe manuálu dobré praxe pro oblast prevence sociálně patologických jevů
- Podpora součinnosti a propojení všech subjektů participujících na oblasti primární prevence, a to na vertikální i horizontální úrovni
- Tvorba, distribuce a implementace metodických materiálů a publikací určených poskytovatelům i příjemcům služeb v oblasti primární prevence

- Podpora zapojování rodin do života škol a školských zařízení

Vzdělávání

- Vytvoření a zavedení do praxe systému akreditací vzdělávání v oblasti primární prevence a sjednocení parametrů udílení těchto akreditací
- Revize systému kontroly kvality vzdělávacích programů zaměřených na oblast primární prevence
- Zavedení do praxe specializačního studia školních metodiků prevence; specializační studium bude organizováno ve smyslu návrhu vyhlášky o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků jako studium k výkonu specializovaných činností
- Zavedení do praxe systému vzdělávání v oblasti posilování právního vědomí v problematice prevence sociálně patologických jevů

Financování

- Vytvoření stabilního grantového systému pro oblast primární prevence sociálně patologických jevů
- Finanční zabezpečení funkce školního metodika prevence (snížená přímá míra vyučovací povinnosti)
- Vytvoření a podpora systému víceletého financování pro oblast primární prevence sociálně patologických jevů

Legislativa

- Vymezení pozic metodiků prevence na všech úrovních v katalogu prací včetně systému jejich pravidelného odměňování
- Školní preventivní strategii (dříve Minimální preventivní program) zařadit do školních vzdělávacích programů

4.3 Krátkodobé cíle

Koordinace

- Prohlubování spolupráce MŠMT s věcně zainteresovanými subjekty na vertikální (resorty, resortní i nadresortní skupiny, komise, poradní výbory a orgány) i horizontální úrovni (kraje, okresy, školy a školská zařízení, NNO, VŠ)
- Metodická, koncepční a koordinační podpora MŠMT rozvoji realizace školních preventivních strategií na úrovni škol a školských zařízení
- Součinnost a propojení všech subjektů participujících na oblasti primární prevence, a to na vertikální i horizontální úrovni
- Specifikace rolí, kompetencí, podílů a vymezení působnosti jednotlivých resortů v PP
- Zmapování potřeb v oblasti primární prevence ve všech krajích s jednoznačným určením priorit
- Aktualizace metodického pokynu k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT v návaznosti na nový Školský zákon a prováděcí předpisy k tomuto zákonu

Vzdělávání

- Pilotní ověřování praxe specializačního studia školních metodiků prevence; specializační studium bude organizováno ve smyslu návrhu vyhlášky o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků jako studium k výkonu specializovaných činností
- Podpora kontinuálních programů se sebezkušenostními prvky
- Podpora cíleného vzdělávání pro poskytovatele i příjemce služeb v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů v klíčových kompetencích – jako např. fundraising, právní povědomí...

Financování

- Finanční podpora a rozvoj realizace školních preventivních strategií na úrovni škol a školských zařízení formou dotačních řízení vyhlášených MŠMT

- Realizace dotační politiky v oblasti primární prevence(Program I. a Program II.)
- Participace na realizaci dotační politiky v oblasti primární prevence u ostatních orgánů státní správy a samosprávy

Příloha I.

SWOT analýza

Vyhodnocení aktuálního stavu v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT

V roce 2003 -2004 byla ve spolupráci s krajskými školskými koordinátory prevence realizována SWOT analýza, jejímž hlavním cílem a posláním bylo vymezení

silných stránek – tj. toho, co pozitivně ovlivnilo vývoj realizace prevence v období 2001-2004

slabých stránek – tj. toho, co je považováno za negativní faktor v období 2001-2004 a co je tudíž třeba zlepšit

příležitostí – tj., co je vnímáno jako příležitost, které mohou do budoucna ovlivnit (ať již v pozitivním či negativním smyslu slova) oblast prevence

hrozby – tj. vše, co je vnímáno jako jednoznačná hrozba budoucnosti pro oblast prevence.

SILNÉ STRÁNKY

(údaje uprostřed uvádějí absolutní četnost jevu – min. 0, max. 14)

systém, strategie, koncepce	12	A
Vzdělávání	7	B
koordinátoři, metodici	6	C
volnočasové aktivity	5	D
legislativa	5	E
přístup k informacím	4	F
financování	3	G

odborníci v PP	2	H
zájem, snaha řešit problémy	2	I
programy PP	2	J
mezinárodní spolupráce	1	K
MPP	1	L
monitoring	1	M

Za hlavní silné stránky v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

zlepšování systému vzdělávání a postupné prosazování systému celoživotního vzdělávání,

rozšíření právního vědomí

stabilní tok financí z MŠMT formou dotací

podmínky pro volnočasové aktivity dětí a mládeže /strukturované a organizované/

existence sítě středisek SVČ a NNO v oblasti spec. i nespec. PP

stabilizovaný systém primární prevence ve školství , MŠMT, KÚ, OMP, ŠMP, NNO které se podílejí na programech ...

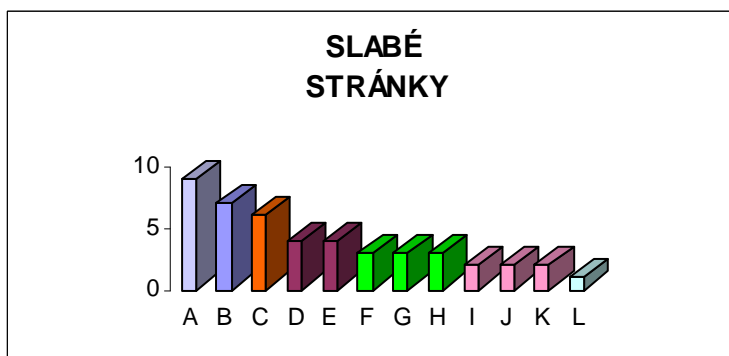
Existence celonárodní strategie na poli primární prevence doplněná (v mnoha případech) o obdobné strategie krajské

Školní preventivní strategie v každé škole a jejich každoroční precizace, krajské vyhodnocení a kontrola ČŠI

vzájemná a otevřená komunikace mezi resorty a kraji (krajskými úřady).

SLABÉ STRÁNKY

Systém, strategie, koncepce	9	A
vzdělávání	7	B
podmínky práce ve Š a ŠZ	6	C
financování	4	D
metodici, koordinátoři	4	E
spolupráce rodiny a školy	3	F
koordinátoři, metodici	3	G
evaluační nástroje	3	H
kontrola kvality, certifikace	2	I
mediální politika	2	J
negativa práce v PP	2	K
patologická latence	1	L

Za hlavní slabé stránky v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

prevence pouze ve škole, po skončení vyučování nemožnost postihu,
nekontrolovatelnost žáků

spolupráce s rodiči

prevence jen ve školách, absence prevence v rodinách

absence kontinuálního vzdělávacího systému

nedostatečné pregraduální i postgraduální vzdělávání pedagogů v oblasti komunikace
a SPJ

neodbornost pedagogů v dané oblasti (absence právního vědomí)

nedostatečné pravomoci OMP a ŠMP

nejasná měřitelná kritéria sledování efektivity MPP

neschopnost měřit efektivitu

absence schopnosti evaluace preventivních programů

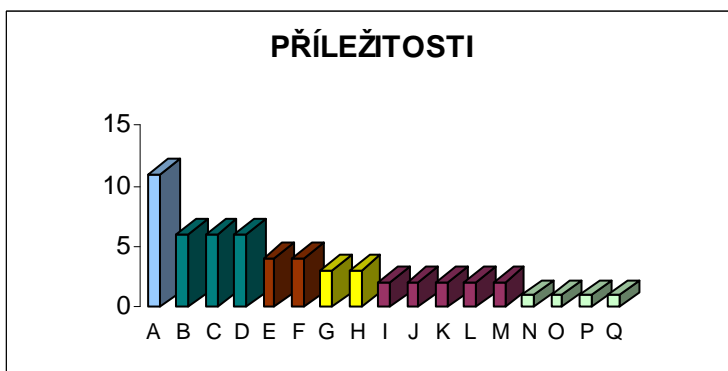
absence systému udělování akreditací vzdělávání

nedostatečná a kontraproduktivní mediální politika ve vztahu k primární prevenci (dále jen PP)

nedostatečné legislativní zakotvení prevence

PŘÍLEŽITOSTI

Vzdělávání	11	A
koordinace, strategie, koncepce	6	B
podmínky práce ve Š a ŠZ	6	C
metodici, koordinátoři	6	D
Financování	4	E
legální drogy	4	F
kontrola kvality, certifikace	3	G
geneze oblasti PP	3	H
spolupráce rodiny a školy	2	I
EU	2	J
služby v oblasti PP, SP a TP	2	K
zkušenosti z realizace PP	2	L
zájem, chuť	2	M
volnočasové aktivity	1	N
Monitoring	1	O
demotivace, nechť	1	P
Legislativa	1	Q

Za příležitosti v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

vytvoření stabilního grantového systému

čerpání dotací z EU

možnost systematického a dlouhodobého vzdělávání metodiků prevence (OMP a ŠMP)

, zkvalitnění výuky na VŠ

rozšiřování znalostí v oblasti právního vědomí

standardy kvality PP

certifikace programů PP v ČR

omezení reklamy na legální drogy

zkvalitnění mezioborové spolupráce, spolupráce mezi PPP, PC a krajským úřadem

Rámcové vzdělávací programy

posílení a efektivní využití pozice třídního učitele

vznik školských poradenských pracovišť

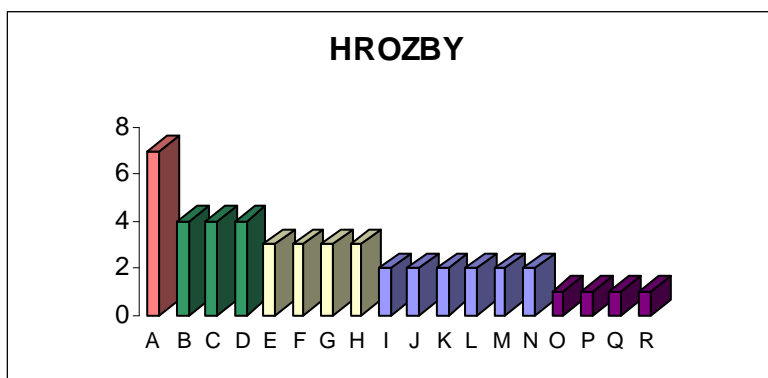
zajištění statutu ŠMP

evaluace programů

HROZBY

system, strategie, koncepce, koordinace	7	A
životní styl	4	B
podceňování problematiky PP	4	C
Vzdělávání	4	D
geneze výskytu sociálně patologických jevů	3	E
legální drogy	3	F
organizovanost drogových zločinů	3	G

zdravotní aspekty	3	H
osobnostní předpoklady ŠMP	2	I
Legislativa	2	J
vliv médií	2	K
nezájem, nechut'	2	L
aspekt rodiny	2	M
Financování	2	N
podmínky pro práci ŠMP	1	O
liberalizace v oblasti PP	1	P
přeceňování problematiky PP	1	Q
kontrola kvality, certifikace	1	R

Za hrozby v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno:

nechuť pedagogů vyvíjet aktivity, které nepřinášejí okamžitý viditelný výsledek

nedostatečné využití stávající legislativy a nedostatečná kontrola dodržování legislativy

nedostatečná ochrana dětí před alkoholem a pasivním kouřením v rodině a na veřejnosti

vysoká společenská tolerance k legálním drogám

mobilní telefony, Internet

liberalizace drogové politiky

absence pocitu zodpovědnosti za vlastní zdraví

nejasná součinnost a propojení vertikální a horizontální úrovně v oblasti primární prevence

ztráta komunikace mezi klíčovými subjekty, ztráta koncepce

podceňování primární prevence

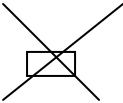
absence certifikací programů PP

Dotazník pro kurátory

Vážená paní, vážený pane,

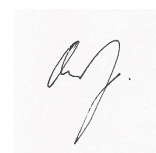
studuji poslední rok navazujícího magisterského studia oboru *Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, Fakultě humanitních studií, Institutu mezioborových studií v Brně*. Svou diplomovou práci píší na téma: *Vliv sociálního kurátora na osobnost dítěte*.

Prosím Vás o laskavé vyplnění dotazníku, který je součástí průzkumného šetření. Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou využity pouze pro potřeby mé diplomové práce. Při vyplňování dotazníku se řiďte, prosím, tímto jednoduchým postupem:

U každé z otázek označte křížkem jednu z Vámi zvolených odpovědí, popřípadě doplňte požadované informace.

Velmi si vážím času, který věnujete vyplnění mého dotazníku. Děkuji za ochotu.

Bc. Jitka Chmelová

DOTAZNÍK

1. Věk sledovaného dítěte:

2. Pohlaví dítěte:

muž žena

3. Jak dlouho je v péči soc.kurátora pro mládež:

4. Počet deliktů:

Rodinná situace, prostředí:

5. Rodinné je dle vašeho názoru:

- funkční (plní své základní funkce)*
- dysfunkční (má problémy, ale je schopna je řešit)*
- afunkční (rozpad rodiny, neplní své funkce)*

6. Pokud je problematická tak se jedná o:

- rodinu alkoholika*
- rozvedenou rodinu*
- sociálně slabou rodinu*

7. Počet sourozenců:

8. U sourozenců se problémy s chováním:

- nevyskytovaly*
- vyskytly se problémy méně závažného charakteru*
- vyskytly se problémy s trestnou činností*

9. Má rodina zájem řešit výchovné problémy svého dítěte?

- ano*
- ne*
- pod tlakem úřadů*

10. Mají rodiče přehled o tom, co jejich dítě dělá ve svém volném čase?

- rodiče mají přehled o tom, kde dítě je, mají ho pod kontrolou*
- rodiče nemají přehled o tom, kde dítě je, nemají ho pod kontrolou*

11. Má dítě v rodině své povinnosti (pomoc v domácnosti) ?

- ano má a plní si je*
- nemá žádné povinnosti*
- chtěl by se na rodinných povinnostech podílet, rodiče ale nechtějí*
- dítě nic takového dělat nechce*

12. Dítě vyrůstá:

- na vesnici*
- ve městě*

13. Svůj volný čas zaměřuje:

- sportuje zajímá se o kulturu má technické zájmy
 má zájem o přírodu
 má jiné zájmy - nemá volnočasový zájem

14. U dítěte je diagnostikována (ADHD, ADD, LMD, porucha učení aj.)

- ano ne

15. Pokud ano, obrací se rodiče na odbornou pomoc?

- ano ne někdy

16. Patří dítě ve škole do pozice outsidera?

- ano ne

17. Pokud ano, proč si myslíte, že tomu tak je:

- dítě nemá dostatečné schopnosti
 dítě je špatně přizpůsobivé
 dítě nemá podporu rodičů
 dítě se na počátku školní docházky špatně „zařadilo - je učiteli vnímáno jako problémové“
 jiná možnost.....

18. Výchovná opatření ve škole za poslední rok?

- žádná nebyla
 napomenutí třídního učitele anebo důtka třídního učitele
 důtka ředitele školy
 snížený stupeň z chování

Působení kurátora:

19. Jaké delikty u klienta převládají (pokud odpovídá více možností, zaškrtněte je prosím):

- asociální**
 kázeňské přestupky ve škole

- neposlušnost*
- lži*
- útěky, toulky*
- záškoláctví*
- tabakismus*
- alkoholismus*
- toxikomanii*
- gamblerství*
- prostituce*
- jiné.....*

- antisociální***
- trestná činnost – loupeže, krádeže apod.*
- vandalství*
- sexuální delikty*
- ublížení na zdraví*
- šikana*
- jiné.....*

20. O svých problémech hovoří:

- otevřeně, má zájem na řešení*
- neví, neuvědomuje si závadnost svého chování*
- je mu to zcela jedno, ve své činnosti bude pokračovat pravděpodobně i nadále*

21. Při projednávání deliktu klient:

- má pocit viny* *nemá jakékoliv pocit viny, lítosti*

22. Jakým způsobem s klientem pracujete:

- pohovory*
- návštěvy doma*
- návštěvy ve škole*
- kontrola a pomoc se školními povinnostmi apod.*
- v zájmových kroužcích, oddílech, klubech apod.*
- jiná alternativa.....*

23. V jakém časovém intervalu se vám daří anebo dařilo s klientem pracovat (být v kontaktu):

- několikrát za týden*
- jednou za týden*
- jednou za čtrnáct dní*
- jednou za měsíc*
- jiná alternativa.....*

24. Jaký se vám podařilo vytvořit vzájemný vztah?

- pohodový, přátelský*
- podle nálady a situace klienta, někdy je komunikace dobrá, někdy špatná*
- neutrální*
- žádný, uvědomuje si, že by se mnou měl být v kontaktu*
- nerespektuje mě, z jeho pohledu ho jenom obtěžují*

25. Z vašeho pohledu – v čem spočívá hlavní klientův problém (může být i více variant):

- vrozené vlastnosti*
- problematická rodina*
- škola*
- nevhodná parta*
- nevyplněný volný čas*
- jiná alternativa.....*

26. Jaká je vaše idea při práci s tímto klientem?

27. Daří se vám ji naplňovat?

- ano*
- s obtížemi ano*
- ne*

28. Jak hodnotíte spolupráci s ostatními institucemi (Policíí ČR, soudy, PMS apod.) při řešení tohoto klienta?

- spolupráce byla profesionální*
- dobrá*
- špatná*

29. Jakou má podporu sociální kurátor na vašem úřadě od vedoucích pracovníků?

- kurátor je respektován a jsou mu vytvořeny dobré podmínky*
- kurátor často vypomáhá na jiných úkolech, které nesouvisí s jeho prací*